Yoon Cultural Foundation
له افغانستانه
د مسلکي کادرونو
د فرار عوامل
WWW.KHOST.AF
محمد اسمعیل یون
۱۳۸۷ل

WWW.KHOST.AF

له افغانستانه د مسلکي
کادرونو
د فرار عوامل

ليکوال

محمد اسمعيل يون

WWW.KHOST.AF

بسم الله الرحمن الرحيم

کتاب پېژندنه

د کتاب نوم:	له افغانستانه د مسلکي کادرونو د فرار عوامل
لیکوال:	محمد اسمعیل یون
خپرندوی:	یون کلتوري یون
چاپشمېر:	۱۰۰۰ ټوکه
لومړی چاپ:	۱۳۷۸ل کال
دویم چاپ:	۱۳۸۷ل کال
د لیکوال	
پرله پسې نومره:	(۱۲)
د خپرندوی	
پرله پسې نومره:	(۱۲)
کمپوزر:	ضیاءالرحمن ضیاء

WWW.KHOST.AF

نيوليک

ګڼه	سرليک	مخ
۱	ددې اثر دويم چاپ	۱
۲	سريزه	۵
۳	ترغميزې دمخه څوکلونو کې ښوونيز...	۱۱
۴	د علمي کدرونو د فرار پړاوونه:	۲۲
۵	لومړی پړاو	۲۲
۶	دويم پړاو	۳۴
۷	دريم پړاو	۴۳
۸	څلورم پړاو	۵۸
۹	پنځم پړاو	۷۳
۱۰	د ارزښتونو کمزوري کېدل او د فرار...	۸۳
۱۱	د افغانستان راډيو ټلويزيون	۹۰
۱۲	ټولنيز- فرهنګي سازمانونه	۹۷
۱۳	کابل پوهنتون	۱۰۶
۱۴	د افغانستان علومو اکاډمي	۱۱۱
۱۵	پايله او څو وړانديزونه	۱۱۳
۱۶	اخځونه	۱۲۵
۱۷	د محمد اسمعيل يون لنډه پېژندنه	۱۲۷

WWW.KHOST.AF

د دې اثر دویم چاپ

دا اثر ما د طالبانو د واکمنۍ د لومړیو کلونو په بهیر کې لیکلی و او پر ۱۳۷۸ل کال، په پېښور کې د افغانستان د مطالعاتو مرکز له خوا چاپ شوی دی، نو ځکه خو تر ۱۳۷۸ل کال پورې د طالبانو د واکمنۍ د بهیر څو لومړني کلونه هم رانغاړي. له ۱۳۵۷ل کال څخه، د دې کتاب تر لیکلو (۱۳۷۸ل کال) پورې، د هر رژیم په واکمنۍ کې افغانستان، ګڼ شمېر علمي کادرونه له لاسه ورکړي دي.

زه چې د دې ټولې غمیزې په بهیر کې د خپل هېواد په غېږه کې اوسېدم، نو د هېواد د نورې ویجاړۍ، ترڅنګ، علمي او

فرهنګي مرکزونو ته اوښتو زیانونو ډېر زیات ځورولم، نو ځکه مې د هېواد هر ګوټ کې، چې کوم علمي او کلتوري مرکز ته زیان رسېده، ما په یادښتاوه، زما دهمدغو یادښتونو د اوډنې په نتیجه کې، دا او یو بل څېړنیز اثر (د افغانستان فرهنګ ته اوښتي زیانونه) رامنځته شول.

حقیقت خو دادی، چې کله یوه

WWW.KHOST.AF

ټولنه له ذهني پلوه زيانمنه او وپاشل شي، د هغې بيا رغونه ډېره مشکله وي، فزيکي ويجاړي ببرته په مغزو جوړېږي، خو د مغزونو ويجاړي په فزيکي رغوني نه جوړېږي. ((له افغانستانه د مسلکي کادرونو د فرار عوامل)) اثر ما د همدغه خطر د احساس له امله ليکلی او همغه وخت او اوس هم، خپل هېواد ته دا خطر احساسوم، چې له هېواده ((د مغزونو فرار)) هېواد ته څومره رنځوونکې ناروغي ده.

د وروستيو څو کلونو په بهير کې، سره له دې چې اوس هم د هېواد په ګڼ شمېر سيمو کې تر (۲۲۵) زيات ښوونځي تړل شوي او سيزل شوي او لا هم دا لړۍ دوام لري، خو بيا هم د هيله مندۍ يوه خبره داده، چې په هېواد کې ښوونيز، روزنيز او د لوړو زده کړو مرکزونه زيات شوي او په مليونو افغانان پر زده کړو بوخت دي. د دې ترڅنګ يو زيات شمېر بهر مېشتي تحصيل کړي، افغانان بېرته خپل هېواد ته راستانه شوي او دلته د خپل هېواد پر ابادۍ بوخت دي، په دې ډول هغه هيله، وړانديز او وړاندوينه، چې د دې اثر د ليکلو پر وخت، د دې اثر په وروستۍ برخه کې راغلې، يوه برخه يې هغه وخت يوازې يوه هيله وه، خو اوس عملي شوې ده. د طالبانو د حاکميت پر مهال د هغوی پر نيمګړتياوو څه ليکل، له خپل سر سره د لوبو

WWW.KHOST.AF

په مانا وو. خو ما هغه وخت هم د هېواد علمي برخې او کادر ته رسېدلی زيان، تر خپله وسه بيان کړی دی.

دا چې دا کتاب تر هغې نېټې لس کاله وروسته يو ځل بيا چاپېږي، زه نه غواړم کوم خاص بدلون په کې راولم او د هغه وخت د سياسي او ټولنيزو دردونو انځورونو ته نوی رنګ ورکړم، هره ليکنه د خپل وخت رنګ او خوند لري، پر تېر مهال، د اوسمهال رنګ ګډول، د ليکوال د هغې زمانې رسالت او مسووليت کمرنګوي، نو ځکه زه نه غواړم خپله کلتوري ماضي بل رنګ وښيم. په دې اثر کې مې يوازې چاپي او ځينې املايي- انشايي تېروتنې تر زياته حده سمې کړي، د اثر په محتوا کې مې هېڅ ډول ګوتې نه دي وهلې، د دې اثر په باب قضاوت لوستونکو ته پرېږدم، چې څنګه يې ارزوي. د اوسنۍ زمانې د حالاتو په اړه هم بې تفاوته نه يم، لوستونکي کولای شي د اوسمهالو پېښو انځورنې، زما په نورو کتابګوټو کې وګوري. ليکوال ته خپل اثار د خپلو اولادونو غوندې خواږه وي، خو هغه اولادونه، چې مورو پلار پرې ډېر تکليف او ستونزې ګاللې وي، په ډېر زيار يې روزلي وي، نېک صالح هم وي او هېواد ته يې ګټه هم زياته وي، طبعاً پر مور و پلار ډېر ګران وي. ما خپلې ټولې ليکنې د خپل زړه په وينو ټوکولې، خو ((د افغانستان فرهنګ ته اوښتي زيانونه)) او بل همدا

WWW.KHOST.AF

اثر، چې اوس ستاسو په لاس کې دی، پر ما ځکه ډېر ګران او ډېر راته خوارږه دي، چې دې کې زما د هېواد ټول غم او درد پروت دی، د هېواد د فکري شتمنۍ او معنوي پانګې اسکېرلی انځور مې همدلته خوندي دی.

چا مې له کلتور سره څه وکړل؟ چا مې کلتوري شتمنۍ لوټ کړه؟ څه مې لرل او څه اوس نه لرم؟ دې ډول پوښتنو ته مې تر خپله وسه همدې اثارو کې ځواب ویلی دی. په پای کې له خپلو ټولو هېوادوالو، د نن او له سبا چارواکو څخه، هیله کوم، چې د خپلې کلتوري شتمنۍ ساتنې، بډاینې او بیارغونې ته تر بل هر ډګره زیاته پاملرنه وکړي، همدا زموږ د خلکو د هوساینې او پرمختګ اساسي لاره چاره ده.

په همدې هیله

پوهندوی محمد اسمعیل یون

ارګ، د جمهوري ریاست ودانۍ

کابل- افغانستان

۱۳۸۷ ل کال د سلواغې ۲۴ مه نېټه

WWW.KHOST.AF

سریزه

(۱۳۵۷-۱۳۷۷ل) کلونه د افغانستان د ټول تاریخ په تېره بیا د معاصر تاریخ تر ټولو بد، ستونزمن، کرکجن، تاوجن، غمجن، زړه بوږنوونکي او خواشینوونکي کلونه دي. پر همدې کلونو ډول ډول ناتارونو او غمیزو، د افغانانو د ژوند او د نوي عصري راټوکېدلي تمدن غوټۍ ومروړلې او د خوشالوونکو هیلو ستوني یې خپټه کړل. د ۱۳۵۷ل کال د دویمې میاشتې لومړۍ لسیزه وه، چې پر افغان ولس یو نابېره ناتار راپرېوت. د ۱۳۵۸ل کال د مرغومي پر شپږمه، په بهرني یرغل سره دا ناتار نوي او بشپړتیایي پړاو ته ورسېد. د ۱۳۶۵ل کال د غويي پر ۱۴ د ناورین په متن کې یو ډول ظاهري بدلون ته اړتیا پېښه شوه. د ۱۳۷۱ل کال د غويي پر اتمې؛ د دې لویې غمیزې د پیل تر ورځې یوه ورځ وروسته په سپین رنګ کې یو بل تور ناتار زموږ پر اسکېرلي ولس وتپل شو. څلورنیم کاله دې غمیزې دوام وکړ او څه چې له تېرو غمیزو خوندي او جوړ پاتې وو، یو په بل پسې لوټ او تالا شول او هر څه یې د نېستۍ پر سیند لاهو کړل. دې پرله پسې غمیزو همداسې غزونې وکړې او هرې خواته یې د کرکې، ورانۍ او وحشت اورونه وشیندل.

WWW.KHOST.AF

افغانستان او افغان ولس د دې غميزو او ناتارونو په بهير کې دومره وکړېدل، چې ډېر څه يې له لاسه ورکړل. مادي شتمنۍ تباه شوې، تر (۵۰۰) زيات پلونه تباه شول، په زرګونو کيلو متره پوخ سړک تباه شو، تر (۲۰۰۰) زياتې لويې او وړې فابريکې له منځه لاړې، (۳۵۰۰) ښوونځي ړنګ او وسېزل شول، د ۷ مليونه خلکو د لوستوال کېدو مخه ونيول شوه، ۲ مليونه کسان مهاجرت ته اړ شول، د مرکز په ګډون د هېواد تر ۳۰ زيات لوی ښارونه ځينې په نيمه او ځينې په بشپړه ډول تباه شول، يو نيم مليون کسان ووژل شول، يونيم مليون ټپي، معيوب او معلول شول، په لسګونو لوی، په سلګونو منځنی او شخصي کتابتونونه تباه شول، شل مليونه ټوکه کتابونه تباه او چور شول؛ يو ملي او څو سيمه ييز موزيمونه تباه شول؛ له ۱۲۰ زرو ټوټو څخه زيات تاريخي اثار له دې موزيمونو لوټ او تالا شول؛ تر ۲۰ زرو زياتې علمي تاريخي او هنري خطي نسخې تباه شوې؛ په زرګونو هنري اثار او تابلو ګانې وسېزل شول، په ټنونو سره او سپين زر تر هېواده بهر کړای شول؛ په مليونونو ټنه وسپنه او په لسګونو ټنه مس په ناڅيز قيمت پر ګاونډيانو وپلورل شول، يوه دوه سوه کلنه مجربه اردو ړنګه کړای شوه، په لسګونو زره دولتي او شخصي ګاډي ويجاړ، چور او وسېزل شول، عقيده يي، سياسي او سيمه ييزو،

WWW.KHOST.AF

سمتي او ژبنيو رنځونو او اورونو ته لمن ووهل شوه، په هېواد کې د ملي انډول او قومي توازن د ګډوډولو لپاره هڅې وشوې؛ د سياسي واک پر مصنوعي سرچينو ګوتې ووهل شوې. د لوړو زده کړو تر (۱۴) زياتې موسسې د لږ او ډېر وخت لپاره له کاره ولوېدلې، د پوهې او پرمختګ مخې ته په قصدي او ناقصدي ډول خنډونه واچول شول، د ټولنيزو او کلتوري ارزښتونو د سپکاوي او کمزورۍ لپاره هڅې وشوې. د هېواد نړيوال حيثيت ته ستر زيانونه ورواوښتل، د چاپ او خپرونو شل لوی مرکزونه تباه شول، تر شلو زياتې راډيويي او (۷) ټلويزيوني دستګاوې په بشپړ او قسمي ډول ويجاړې شوې، د هېواد زيات او يا هم ټول وګړي له ډول ډول صحي او رواني ناروغيو، اقتصادي ستونزو او نورو ربړو سره مخامخ شول. لنډه دا چې داسې يوه غميزه پر افغانانو راغله، چې نه يې د افغانانو په تېر تاريخ کې ساری موجود و او د نړۍ په تاريخ کې به يې هم کومه انډوليزه بېلګه پيدا نه شي.

لکه چې د دې جګړې د ناورين او غميزې په بهير کې د افغانستان زياتره فرهنګي، علمي، اقتصادي مرکزونه ړنګ، ويجاړ او چور کړای شول، همداسې د هېواد پر علمي او فرهنګي کادرونو او د کار سړيو باندې هم د مرګ او درد شمال تېر شو. په زرګونو علمي کادرونه، زنداني، شکنجه او په

WWW.KHOST.AF

بېلابېلو پړاوونو کې، په بېلابېلو پلمو له کاره ګوښه کړای شول او نور په لسګونو زره د خپل ټاټوبي پرېښودو ته اړ شول. یو نه اټکلېدونکی شمېر تحصیل کړي افغانان د نړۍ په ګوټ ګوټ کې خواره شول او هېواد يې له کار او علمي تجربو څخه بې برخې شو.

زه د هېواد د فرهنګ او ابادۍ د لېوال او مینه وال په توګه د خپل ژوند له پیله بیا تر دې دمه، د خپل هېواد په غېږ کې او سېږم، د شلو کلونو د ډول ډول حکومتونو نادودې، د خپل ولس، په ځانګړي ډول د تحصیل کړو هېوادوالو پر وړاندې د هر پړاو هغه ناوړه چلند مې په خپلو سترګو لیدلی، چې زموږ په لسګونو زره او ان په لکونو تحصیل کړي افغانان يې د هېواد پرېښودو ته اړ کړل. اوس هېواد د علمي او مسلکي کادرونو له پلوه له یوې لویې خلا سره مخ دی، هر هغه حکومت چې په راتلونکي کې د هېواد د بیا رغونې، د ژوند د خړوب او سوکالۍ لپاره څه نیتونه او هیلې لري، نو د علمي کادرونو د نشتوالي له کبله به له سختو ستونزو سره مخ شي.

په دې اثر کې تر ممکنه بریده، په لنډيز سره، په بېلابېلو پړاوونو کې د هېواد د مسلکي او علمي کادرونو، د فرار ځرنګوالی او د هغو څومره والی څېړل شوی دی او د هغو د

WWW.KHOST.AF

ببرته راتګ پر څرنګوالي بحث شوی او په دې اړه څو وړاندیزونه شوي دي.

د یادونې وړ بولم، چې د زړه درد او خپلې ملي ولولې د دې کتابګوټي لیکلو ته هڅولی یم. د افغانستان په اوسنیو تنګو شرایطو کې د یو پوره علمي او کره اثر لیکل ناشوني ځکه ښکاري، چې د پوره سرچینو او منابعو پیدا کول خورا ګران او ان ناشوني دي، ځکه چې په هېواد کې هر څه تباه شوي دي، کله چې د علمي کادرونو د فرار د څرنګوالي په باب بحث کېږي، نو سړی مجبور دی، چې د معلوماتو لپاره همغې موسسې یا سرچینې ته مراجعه وکړي، خو په هېواد کې دا هرڅه تر زیاته بریده تباه شوي دي. اوس نو چې څوک د افغانستان هرې برخې ته د ور اړول شوي زیان په اړه څېړنه او پلټنه کوي، نو له سختو ستونزو سره به مخامخ شي او په ډېرو تیارو کې تر مزله وروسته ایله که پر دې بریالی شي، چې د یو څیز څرک پیدا کړي. زه هم له همدغې ستونزې سره مخ شوی یم، ما د هر رقم د پیداکولو لپاره څو ځله اړونده ادارو ته مراجعه کړې خو څرنګه چې زیات څه تباه شوي، د ډېرو ان د لازمو او ضروري ارقامو او مدارکو په پیداکولو بریالی نه شوم، کوم څه چې ترلاسه شول د همغو په رڼا کې مې دغه څو پاڼې لیکلې، له دې څخه هم څه ناڅه څرک لګي چې د هېواد

WWW.KHOST.AF

فرهنګ او په تېره بيا د علمي کادرونو په برخه کې څه تېر شوي او اوس څه پاتې دي؟ دلته به د ناتار او غميزې په بهير کې او د هغو تر پيل لړ دمخه، د هېواد د علمي او مسلکي کادرونو پر ضايعاتو خبرې وکړو.

WWW.KHOST.AF

تر غميزې د مخه څو کلونو په بهير کې ښوونيز او روزنيز بهير ته لنډه کتنه

د ۱۳۵۷ل کال د غويي تر ۷ نېټې د مخه څو کلونو کې زموږ ټولنه په نسبي ډول باثباته وه، همدا ثبات د دې سبب شوی و، چې يو لړ ټولنيز، فرهنګي او د ژوند په نورو برخو کې يو لړ پرمختګونه او برياوې زموږ د خلکو په برخه شي. افغانستان د مخ پر ودې هېوادونو په ډله کې په چټکۍ سره د ودې او پرمختګ پړاوونه وهل. په نړيوال، سياسي ډګر کې د هېواد دريځ ځلنده او روښانه و. د وخت حکومت خپله زياته پاملرنه ټولنيز پرمختګ، د ښوونې او روزنې عامېدلو او ودې ته را اړولې وه.

((کله چې پر ۱۳۵۲ل کال جمهوريت اعلان شو، نو نوي نظام د معارف لپاره د نوي پروګرام او ريفورم جوړولو وعده ورکړه او کار پيل شو. د کميت پر ځای کيفيت ته توجه وشوه، له همدې کبله پر ۱۳۵۲ل کال نوي ښوونځي جوړ نه شول، خو له زړو ښوونځيو نه په بشپړ ډول کار واخيستل شو

WWW.KHOST.AF

او د ۱۳۵۱ ل کال د زده کوونکو شمېره چې (۱۴۷) زره تنه وه (۱۲۰) زرو تنو ته لوړه شوه.

د معارف نوی ریفورم د ۱۳۵۳ ل کال د مرغومي پر (۳۰مه) نېټه پیل شو، د دې ریفورم مهم ټکی د یو داسې پرمختللي معارف منځته راوړل و، چې د وخت افغاني ټولنې غوښتنو ته ځواب ووایي او ځوانان په ښه ډول تنویر کړي.

د دې ریفورم له مخې لومړنۍ زده کړې، چې وړیا او اجباري وې، له شپږو کلونو نه اتو کلونو ته لوړې شوې او منځنۍ دوره تجزیه شوه، دوه ټولګي ابتدایي ته ورکړل شول، چې په دې ټولګیو کې د محیطي معلوماتو او د نظري او عملي حرفو زده کړه هم شامله وه. د اتم ټولګي فارغان ثانوي او مسلکي زده کړو ته د کانکور له مخې نیول کېدل او یوځل په کانکور کې ناکامو شویو زده کوونکو ته، په یوه بل کانکور کې هم د ګډون حق ورکول کېده.

د نوي ریفورم پر اساس ثانوي دوره څلور کلنه شوه او نهم ټولګی ساینس او اجتماعیاتو ته د چمتوالي او مسلک ټاکلو لپاره تخصیص شو. پر خصوصي لېسو د یو شمېر عمومي لېسو د بدلولو اقدام وشو، وپتېیل شوه، چې ښوونکي دې لېسانس او تر هغه نه لوړه زده کړې ولري او ټولې

WWW.KHOST.AF

داسې موسسې بـه د دولت پـه لاس کې وي او د پـوهنې وزارت به ټول روزنيز فعاليتونه پرمخ بيايي.
ريفورم ژمنه کوله، چې دولت د ټولو افغانانو لپاره د زده-کړې د زمينې برابرولو مکلفيت لري او د معارف اداره به د مرکزيت پر اصل ولاړه وي. پر **۱۳۵۲**ل کال **۹۰** کليوالي او **۲۵** لومړني ښوونځي نوي جوړ شول، **۱۱۲** يو معلمه ښوونځي دوه معلمه ته، **۲۵** دوه معلمه ښوونځي درې معلمه ته او **۹۷** کليوالي ښوونځي ابتدايي ته لوړ شول؛ د لويانو **۱۹۰** کورسونه په کابل، **۴۱** په بغلان کې او **۳۴** په کوهدامن کې جوړ شول.
پر **۱۳۵۴**ل کال د معارف د نوي ريفورم له مخې **۲۹۴** د شپږو ټولګيو لرونکي لومړني ښوونځي او **۳۳** کليوالي ښوونځي اته ټولګيز شول، **۹** منځني ښوونځي پر لومړيو ښوونځيو بدل شول، د يو شمېر ښوونځيو پر پروګرامونو باندې د نوي ريفورم له مخې نوې نظر وشو.
جمهوري دولت د روزنيزو چارو د تمويل لپاره پـه **۱۳۵۳**-**۱۳۵۵**م کلونو کې لاندې بوديجه وټاکله:

کلونه/ د بوديجې ډول	۱۳۵۳	۱۳۵۴	۱۳۵۵
عادي	۹۱۰/۷	۱۱۰۰/	۱۴۳۰/۰
انکشافي	۷۸/۱	۱۳۸/۸	۲۳۳/۲

WWW.KHOST.AF

ټول ۹۸۸/۸ ۱۲۳۸/۸
۱۶۶۳/۲

په دې دوره کې د ښوونې او روزنې ځينې مهم شاخصونه دا دي:

کلونه/شمېر	۱۳۵۳	۱۳۵۴	۱۳۵۵
۱- زده کوونکي	۸۲۱۲۰۶	۸۲۲۸۸۰	۹۲۸۰۲۲
۲-ښوونځي	۴۰۸۵	۴۰۹۸	۴۰۰۶
الف: کليوالي ښوونځي	۱۹۰۵	۱۸۸۱	۱۷۳۵
ب: لومړني ښوونځي	۱۴۶۸	۱۸۲۲	۱۸۷۳
ج: ثانوي ښوونځي	۷۱۲	۳۹۲	۳۹۸
۳- د ښوونکو شمېر	۲۴۷۴۵	۲۴۶۶۵	۲۶۶۷۸
الـــــف: د کليـــــوالي ښوونځيو	۲۷۴۲	۱۴۰۸	۲۴۲۶
ب: د لومړنيو ښوونځيو	۱۴۸۷۳	۱۵۸۳۲	۱۷۹۲۰
ج: د ثانوي ښوونځيو	۷۱۷۲	۷۴۲۵	۶۳۲۱
۴- پـر يـوه ښـوونکي د زده کوونکو شمېر	۳۳/۲۰	۳۵/۳۸	۳۵/۱۷
۵- لـه دولسمو ټولګيـو څخه فارغان	۱۲۸۴۸	۱۳۸۴۵	۱۴۵۶۲

WWW.KHOST.AF

د ثانوي ښوونځيو د شمېر په هکله د توضيح وړ ده، چې پر ۱۳۵۳ل کال ۱۹۲، پر ۱۳۵۴ل کال ۱۹۷ او پر ۱۳۵۵ل کال ۱۹۹ منځني ښوونځي لېسو ته لوړ شوي دي.[1]

د (۱۹۷۵-۱۹۷۶م) کال د يوې احصائيې له مخې په افغانستان کې ۱۹۱۳ کليوالي ښوونځي، ۱۵۱۷ لومړني ښوونځي، ۵۱۲ منځني ښوونځي، ۱۹۷ لېسې، ۱۷ مسلکي ښوونځي، ۱۰ دارالمعلمينه، ۱۹ ديني مدرسې او د لوړو زده کړو ۱۴ موسسې موجودې وې[2] د يوې بلې احصائيې له مخې پر ۱۹۷۷م کال يوازې د دارالمعلمينونو شمېر ۱۵ ته لوړ شو.

د جمهوريت په دوره کې د لوړو زده کړو وزارت بوديجه په لاندې ډول ټاکل شوې وه:

کلونه/ د بودجې ډول	۱۳۵۳	۱۳۵۴	۱۳۵۵
عادي:	۲۱۰/۴	۲۱۲/۴	۲۴۹/۰
انکشافي:	۲/۵	۷۲/۸	۲۴۹/۷
ټوله:	۲۱۲/۸	۲۸۹/۱	۳۲۵/۷ مليونه افغانۍ.

دويم پنځه کلن پلان، د پوهنتون او پولي تخنيک لپاره ۹۰۰ مليونه افغانۍ ټاکلې وې.

---

[1] حبيب الله رفيع، په افغانستان کې د عصري ښوونې او روزنې پيل او پرمختيا، پېښور، ۱۳۷۷ل کال، ۱۰۸-۱۱۰ مخونه.

[2] شباهنگ، بازسازی نهادهای فرهنگی افغانستان، د ازاد افغانستان د ليکوالو ټولنه، پېښور، ۱۳۷۶ل کال، ۸،۷ مخونه.

WWW.KHOST.AF

پر ۱۳۵۳ ال کال د کابل پوهنتون ټول محصلین (۷۷۹۸) تنه وو ، چې له دې جملې څخه ۷۴۲ تنه نجونې وې او ۲۳۹ تنو استادانو درس ورکاوه.

په ۱۳۵۰-۱۳۵۲ ال کلونو کې د پوهنتونو د محصلینو شمېره:

کلونه/څانګې:	۱۳۵۰	۱۳۵۱	۱۳۵۲
طب:	۱۱۷۳	۱۲۰۵	۱۱۲۳
کرنه:	۵۵۳	۷۳۵	۲۳۵
ساینس:	۲۳۲۱	۲۵۹۱	۲۰۸۳
اجتماعي علوم:	۲۹۲۳	۳۳۲۴	۳۵۱۹
دارالمعلمینونه:	۱۴۰۵	۱۹۲۴	۱۸۱۵
ټول:	۸۴۱۵	۹۸۱۷	۹۱۷۵

همدا وخت په پوهنتون کې د کورنیو او بهرنیو استادانو شمېر په لاندې ډول و:

کلونه/شمېر:	۱۳۵۰	۱۳۵۱	۱۳۵۲
کورني استادان:	۹۱۰	۸۱۲	۷۲۰
بهرني استادان:	۱۹۸	۱۷۲	۱۷۱
ټول:	۱۱۰۸	۹۹۲	۸۹۲

WWW.KHOST.AF

پـه دې شــمېر کــې ننګرهــار پوهنتــون، د صــنعت د اداري انســتيتيوت، پولـيتخنيـک او عـالي دارالمعلمـين هـم شـامل دي.

د جمهوريت پـه دوره کـې د پوهنتـون د محصـلينو شـمېره پـه لاندې ډوله ده:

پر زده کړو بوخت:

کلونه/پوهنځي:	۱۳۵۳	۱۳۵۴	۱۳۵۵
د کابل طب:	۷۴۴	۸۳۰	۹۸۷
حقوق:	۵۲۵	۵۲۴	۴۴۷
اقتصاد:	۴۷۱	۵۹۵	۷۴۷
ادبيات:	۱۵۳۲	۱۰۲۰	۹۷۲
شرعيات:	۵۷۱	۲۷۲	۳۲۹
انجنيري:	۵۸۱	۲۸۱	۷۵۳
کرنه:	۲۸۲	۲۴۸	۷۵۲
علوم:	۹۴۵	۱۰۹۷	۱۱۰۱
فارمسي:	۲۲۳	۲۵۴	۲۸۸
وترنري:	۱۰۲	۱۹۸	۲۹۲
پوليتخنيک:	۱۱۱۷	۱۱۲۸	۱۱۵۸

WWW.KHOST.AF

د ننګرهارطب:	۴۴۳	۵۴۳	۶۰۱
ټول:	۷۶۸۰	۷۸۲۴	۸۴۵۶

فارغان:

کلونه/شمېر:	۱۳۵۳	۱۳۵۴	۱۳۵۵
دکابل طب:	۸۰	۵۱	۵۵
حقوق:	۱۷۱	۱۳۶	۵۵
اقتصاد:	۶۸	۶۷	۴۱
ادبيات:	۳۵۵	۲۹۷	۳۰۲
شرعيات:	۴۶	۲۸	۶۶
انجنيري:	۴۲	۶۸	۶۹
کرنه:	۹۱	۵۹	۸۵
علوم:	۲۶۰	۲۳۰	۱۷۸
فارمسي:	۰	۰	۰
وترنري:			
پوليتخنيک:	۱۰۹	۱۴۸	۱۹۳
ننګرهارطب:	۳۸	۵۹	۸۹

WWW.KHOST.AF

ټول: ۱۳۸۸ ۱۱۵۷ ۱۱۹۴[۱]

تر ۱۳۵۷ل کال د مخه افغانستان په چټکۍ سره د علمي کادرونو له پلوه موجوده خلا ډکوله، ګڼ شمېر محصلين د لوړو زده کړو لپاره د نړۍ بېلابېلو هېوادونو ته لېږل شوي وو. افغانستان د نړۍ له ګڼو هېوادونو سره ډپلوماتيک اړيکي درلودل، نو ځکه خو د لوړو زده کړو په برخه کې هم د هغو هېوادونو مرسته او ملګرتوب څرګندېده. د هېواد د لوړو زده کړو موسسو په تېره بيا کابل پوهنتون د نړۍ د هېوادونو له ځينو نامتو پوهنتونونو سره علمي او د توامیت اړيکي درلودل، هر کال يې د پوهنتون استادان د نورو لوړو تعليم لپاره بهرنيو هېوادونو ته لېږل. د کابل پوهنتون د هغه وخت استادانو د تحصيل د درجې او ځای له څرګنوالي نه څرګندېږي، چې د پوهنتون د استادانو له سلو څخه تقريباً اتيا تنو له بهرنيو هېوادونو څخه خپلې ماسترۍ او دوکتوراوې راوړې دي او ځينو تر ماسترۍ ټيټ تحصيل هم په بهر کې کړی دی. هغه وخت په هېواد کې د ټولنيز ژوند کچه هم دومره لوړه وه، چې د نړۍ د يو شمېر هېوادونو په

[۱] حبيب الله رفيع، په افغانستان کې د عصري ښوونې او روزنې پيل او پرمختيا، پېښور، ۱۳۷۷ل کال، ۱۱۲-۱۱۷مخونه.

WWW.KHOST.AF

انډول زموږ هېواد د تحصیل کړو اشخاصو لپاره خپله ټولنه یوه نسبتاً سوکاله ټولنه ګڼل کېده. تعلیم او تحصیل خپل مادي ملاتړ او مادي ارزښت درلود، د هر چا ټولنیز موقف ځرګند و، هر چا خپله ټولنه کې خپل ځان احساسولای شو، ځکه خو اکثرو او ان ټولو افغانانو، چې په دې موده کې په بهر کې لوړې زده کړې کړې وې ځوک هم په هغو هېوادونو کې پاتې شوي نه دي او بېرته خپل هېواد ته راستانه شوي او پر دندو یې پیل کړی دی. هغه وخت د افغانستان اقتصادي کچه دومره وه، چې یو تحصیل کړي شخص او په تېره بیا د پوهنتون استاد پرې له هر پلوه خپل ژوند خروب کړی وای. د کابل پوهنتون یو استاد د هغه وخت د استادانو اقتصادي حالت په باب وایي: ((هغه وخت کې یې موږ ته دومره معاش راکاوه او په افغانیو کې دومره قوت موجود و، چې ما د خپل معاش او حق الزحمو له پیسو نه دومره سپما وکړه، چې په پروان کارته کې مې پرې یو پوخ دوه منزله کور جوړ کړ)).

د علمي کادرونو د تقرر په برخه کې هم له انصافه کار اخیستل کېده، له ځینو مهمو حساسو سیاسي او اداري پوستونو پرته، په مسلکي، تخنیکي او علمي پوستونو کې اکثره د خپل مسلک خاوندان مقرر وو.

WWW.KHOST.AF

له هېواد څخه د مسلکي کادرونو فرار، هغه هم په ډله ييز ډول هېڅ په خوب او خيال کې هم نه راته. په ټوليز ډول دا دوره د افغانستان د علمي کادرونو د روزنې، پالنې او په خپلو ځانګو کې د ګومارنې ډېره ښه دوره ګڼل کېدی شي، ضايعات هېڅ نه وو او د نويو کادرونو د روزنې کار هم په چټکۍ سره روان و.

WWW.KHOST.AF

د علمي کادرونو د فرار پړاوونه

لومړی پړاو

(۱۳۵۷ غویی- ۱۳۵۸ مرغومی)

د افغانستان د اوسنی غمیزې د پیل لومړی ورځ د ۱۳۵۷ل کال د غویي ۷نېټه ده. پر همدې ورځ په افغانستان کې جمهوري نظام رنګ او پرځای یې د یو ګوند یانې د ((خلکو دموکراتیک ګوند)) واکمني رامنځته شوه. څرنګه چې د واک بدلون د یو پوځي عمل په نتیجه کې ترسره شوی و، نو په همغه پیل کې یې وینه تویه شوه او نوي واکمن د نورو په وینو رنګ توري سره ارګ ته ننوتل او د واک پر ګدۍ کېناستل. له دې سره جوخت لومړی ذهني او بیا وروسته، سیاسي پوځي ګډوډي جوړه شوه او ورو ورو یې د هېواد د سیاسي او ټولنیز ژوند ټول رګونه ونیول. دا موده په افغانستان کې د افکارو له مخې پر متضادو خواوو د ټولنې د وېشنې ښه ګرم او لومړی پړاو دی. نوي واکمن چې جوړ دولتي جوړښت او امکانات یې ترلاسه کړي وو، تر هر څه لومړی په دې لټه کې شول، چې خپل ذهني، سیاسي او د

WWW.KHOST.AF

دوی په نومونه ((عقیده یي)) دښمنان وځپي، نو ځکه یې تر هر څه لومړی له خپلو ((مخالفینو)) څخه د دولتي دستګاه ((تصفیې)) ته ملا وتړله. هغه وخت داسې انګېرل کېدله، هر څوک چې د واکمن ګوند غړیتوب ونه لري او یا د هغوی سیاسي تګلار ونه مني هغه نو په اصطلاح ((انقلابي))، ((مترقي)) او ((هېوادپال)) نه دی او ((ارتجاعي)) خصلت لري. د دې بهیر لومړی ګوزار په دولتي دستګاه کې همغو اشخاصو او یا هم علمي کادرونو ته متوجه و، چې په دولتي جوړښت کې یې کار کاوه، خو له واکمن ګوند سره یې ذهني او فکري تړاو نه درلود. واکمن ګوند همداسې کسانو پسې اور لړونی راواخیست، ګڼ شمېر یې زنداني کړل، ځینې یې له دولتي او مسلکي پوستونو څخه ګوښه کړل او ځینې یې مهاجرت او فرار ته اړ کړل. د دولتي دستګاه د ملکي برخې ترڅنګ یې په پوځ کې هم دې چار ته دوام ورکړ او د ((خلقي پوځ)) د جوړولو تر سرلیک لاندې د پوځ بې شمېره روزل شوي، فني او مسلکي کادرونه، یا په مرګ محکوم شول، یا زندان ته واچول شول، یا فراري شول او یا هم له خپلو مناسبو پوستونو څخه ګوښه کړای شول. په دولت کې پر هغو علمي

WWW.KHOST.AF

موسسو هم دا حال راغی، چې سیاست سره یې چندان تړاو نه درلود؛ یوازې فرهنګي او علمي چارې یې سمبالولې.

په دې واټن کې د افغانستان ډېر نامتو علمي کادرونه او لیکوال تر خاورو لاندې شول. پخوانی صدراعظم موسی شفیق، یوسف مېړنی، سېلاب ساپی او نور یې په سلګونو بېلګې دي. د هغو زرګونو افغانانو لست، چې د ۱۳۵۸ل کال د سنبلې تر ۲۵ نېټې وروسته خپور شو په هغه کې د وژل شویو او لادرکو کسانو له نومونو څخه څرګندېږي چې ګڼ شمېر علمي کادرونه، پوځي تکړه افسران، د قوم مخور او نور پوه افغانان، د ژوند له نعمت نه محروم شوي دي.

همدې موده کې یوازې د کابل پوهنتون د ۲۰۰ تنو استادانو له جملې څخه ۲۵ تنه استادان تلف شوي دي، چې دا پر هغه مهال د پوهنتون د استادانو تقریباً ۱۱ فیصده کېږي. یوازې د ادبیاتو او بشري علومو پوهنځي څخه دوکتور شجاعي، محمد علـــم، خانباز تنیوال، امیرمحمد مومند او خان اباد وزیري، د واکمنو له خوا ونیول شول او لادرک شول.

څرنګه چې واکمن ګوندته یو روغ دولت او حکومتي امکـــــانات په لاس ورغلي وو، نو دوی کولای شول له هغـــو

WWW.KHOST.AF

څخه د خپلو موخو ، فکري او فزیکي زورواکۍ لپاره هر ډول ګټه پورته کړي. په دې پړاو کې فکري اختناق داسې پړاو ته رسېدلی و ، چې هېڅوک د هېڅ خبرې او نظر څرګندولو حق نه درلود. هره سیاسي او ټولنیزه خبره په بل ډول تعبیرېدلای شوه او د یو شخص یا علمي کادر د زنداني کولو لپاره یوه وړه پلمه او خبره هم بس وه. په دې پړاو کې ښوونځي، پوهنځي، علمي، تولیدي او ټول دولتي مرکزونه د واکمن ګوند تر کنټرول لاندې وو او ټول هېواد لا د سراسري پاڅون پر اورني ډګر نه و بدل شوی. واکمنو کولای شول ان په کلیوالي سیمو او بانډو کې هم د خپل ځواک اسونه وځغلوي، له ملي شتمنیو او لاسته راوړنو څخه هم د خپل مقصد لپاره کار واخلي. د راوروسته کلونو په انډول په دې وا ټن کې دولتي جوړښت روغ او سلامت پاتې و ، ځکه چې د کړکېچ د پیل کلونه وو. پر ۱۳۵۸ ل کال د هېواد ټول استوګن نفوس ۱۳۰۵۱ زره تنه اټکل شوی دی. په دې کې هغه کسان چې د کار لپاره مستعد دي (۱۵-۵۹) کلن دي ۲۳۳۳ زره تنه ښودل شوي او د اقتصادي چارو او ګټې لپاره فعاله (بشري قوه) ۴۹۵۰ زره تنه اټکل شوي. په اقتصادي چارو کې د مصروفو فعالو کسانو شمېر ۴۵۹۱ زره تنه ښودل

WWW.KHOST.AF

شوی، چې له دې جملې څخه په توليدي برخه کې **۴۰۷۳** زره تنه او په ناتوليدي برخه کې **۵۱۸** زره تنه ښودل شوي دي.[۱]

دغه راز پر **۱۳۵۷**ل کال ملي ناخالص محصول، چې ګټه ورڅخه پورته شوې ده (**۱۵۹،۱**) مليارده افغانۍ او توليد شوی داخلي ناخالص محصول (**۱۴۲،۹**) مليارده افغانۍ و[۲] د يادونې وړ ده، چې پر دې وخت افغانۍ **خپل** ارزښت درلود او يو امريکايي ډالر تقريباً په **۵۰** افغانۍ تبادله کېده.

پر **۱۳۵۷**ل کال هغه ملي عايد چې ګټه ورڅخه پورته شوې (**۱۱۱،۷**) مليارده افغانۍ، داخلي توليد شوی عايد (**۹۵،۵**) مليارده افغانۍ و[۳] پر دې کال د مالدارۍ محصولات د غوښې له پلوه (**۱۹۵**) زره ټنه، د شيدو له پلوه (**۷۹۲**) زره ټنه، د وړيو له پلوه (**۲۲،۷**) زره ټنه و.[۴] پر دې کال د دولتي او مختلط سکتور د صنايعو د توليداتو ارزښت **۱۳۴۳۲،۵** مليونه افغانۍ و[۵].

---

[۱] ګزيدۀ شاخصهای احصائيوی، د احصائيې وزارت د نشراتو رياست، کابل ۱۳۷۰ل کال، ۸مخ.

[۲] همدا اثر ۹ مخ.

[۳] همدا اثر ۱۱ مخ

[۴] همدا اثر ۲۰ مخ.

[۵] همدا اثر ۲۷ مخ.

WWW.KHOST.AF

د خصوصي سکتور د صنایعو د تولیداتو ارزښت مجموعاً ۴۱۴۴،۰ ملیونه افغانۍ و. د ترانسپورت په برخه کې باید سړی ووایي، چې ۲۲،۱ زره عرادې لارۍ، ۱۲،۳ زره بسونه، ۳۰،۷ زره ګړندي ګاډي او ۹،۵ زره ټکسي موټرونه موجود وو.[1]

پر ۱۳۵۷ل کال د افغانستان د بهرنۍ سوداګرۍ حجم ۷۴۷ ملیونه ډالره و، له بهر څخه د راوړل شویو شیانو ارزښت ۲۸۱،۴ ملیونه ډالره و.[2] د نقدي وارداتو ارزښت ۴۲۰ ملیونه ډالره و.[3]

د دې ارقامو له یادوني څخه مقصد دا و چې په ۱۳۵۷-۱۳۵۸ کلونو کې دولتي دستګاه جوړه پاتې وه او لا هم هېواد له نورې نړۍ څخه په بشپړ ډول بېل شوی نه و. له فکري اختناق، جبر او نورو ډول ډول ظلمونو سره سره د ژوند اقتصادي خوا ډېره کمزورې نه وه، خو ورو ورو د کمزورۍ خواته روانه وه. همدغو امکاناتو واکمنو ته د دې وس ورکړی و چې د هېواد په اکثرو سیمو کې د خپلو ذهني مخالفینو او یا هم د څنګزنو اشخاصو، په تېره بیا د تحصیل کړو او علمي کادرونو حرکتونه وڅاري، یا یې زنداني کړي او یا یې په مرګ

(۱) ګزیدهٔ شاخصهای احصائیوی، ۳۰-۳۳ مخونه.
(۲) همدا اثر ۳۵-۳۶ مخونه.
(۳) همدا اثر ۴۰ مخ.

WWW.KHOST.AF

محکوم کړي. د هغه وخت واکمنو ښوونې او روزنې ته له خپل اندود سره سمه پاملرنه کوله. ځينې نوي ښوونځي او علمي مرکزونه هم جوړ شول، خو په ټولو کې د واکمن ګوند تګلاره عملي کېدله.

پر ۱۳۵۷ل کال د ټول هېواد په کچه د ښوونځيو، د سواد د زده کړو او د لوړو زده کړو د موسسو شومره والی په لاندې ډول و:

د ښوونځيو شمېر:	۳۸۴۳
له هغو څخه:	
لومړني ښوونځي	۳۵۳۰
منځني ښوونځي-لېسې	۳۱۳
د زده کوونکو شمېر	۱۰۳۴ زره تنه
له دې څخه:	
په لومړنيو ښوونځيو کې	۹۴۲زره تنه
منځينو ښوونځيو-لېسو کې	۹۲زره تنه
د فارغانو شمېر	۵۲،۳زره تنه
له دې څخه:	
لومړني ښوونځي:	۳۹،۸ زره تنه

WWW.KHOST.AF

منځني ښوونځي-لېسې:	۱۲،۵ زره تنه
د ښوونکو شمېر:	۳۵،۰ زره تنه
په دې کې د ښځینه ښوونکو شمېر	۵،۸ زره تنه
د سواد د زده کړې کورسونه ۱۵،۷ زره	
د کورسونو شاملین	۵۲۲،۷ زره تنه
د فارغانو شمېر	۱۷،۸ زره تنه
د ښوونکو او سوپروېزرانو شمېر	۱۳،۸ زره تنه

د لوړو زده کړو څومره والی:

د لوړو زده کړو د موسسو شمېر	۳
د پوهنځیو شمېر	۱۸
د ټولو محصلینو شمېر	۱۱،۳ زره تنه
د شاملانو شمېر	۴،۷ زره تنه
د فارغانو شمېر	۱۵۵۳
د ټولو استادانو شمېر	۹۹۲ تنه
له دې جملې ښځه بهرنیان	۱۷۵ تنه
د منځنیو مسلکي او حرفه یي ښوونځیو شمېر ۴۴	
د محصلینو شمېر	۱۲۰،۷ زره تنه
د شاملانو شمېر	۵،۴ زره تنه
د فارغانو شمېر	۱۵۹۵ تنه
د ښوونکو شمېر	۹۹۸ تنه

WWW.KHOST.AF

له دې جملې ښځه بهرني ښوونکي	۲۰ تنه
د تخنیکومونو شمېر	۲
د محصلینو شمېر	۱۷۰۲ تنه
د لومړي کال محصلینو شمېر	۴۵۳ تنه
د فارغانو شمېر	۲۰۴ تنه
د استادانو شمېر	۱۹۰ تنه
له دې جملې نه بهرنیان	۸۵ تنه
د ښوونکي دروزنې د موسسو شمېر	۱۴
د ټول محصلینو شمېر	۲،۴ زره تنه
د لومړي کال شاملان	۲،۷ زره تنه
د فارغانو شمېر	۲۴۲۱ تنه
د استادانو شمېر	۳۷۰ تنه[۱]

په دې واټن کې لکه د ټولنې د نورو برخو په څېر په علمي او کلتوري مرکزونو کې هم سخت فکري اختناق او ایډیولوژیکه زورواکي موجوده وه. هغه کسان چې د یو فکر او نظر په ځانګړې ډول د ملـــي او اسلامي انډ ښتنان وو، تر

[۱] ګزیده شاخصهای احصائیوي ۱۳۷۰ل کال، د احصائیې وزارت، کابل، ۵۵-۵۸ مخونه.

WWW.KHOST.AF

بل هر چا یې د زیاتې وېرې احساس کاوه. هڅه وشوه چې په روزنیزو او تحصیلي موسسو کې په نصاب کې بدلون راوستل شي. د سیاست په نوم یو مضمون په درسي نصاب کې ځای کړای شو او لږ تر لږه دوه ورځې د یوه ساعت لپاره تر شپږمو پورته ټولګیو کې تدریسېده. د زده کوونکو او محصلینو د درسي پروګرام د یاد وړ برخه دې مضمون او د دې تر څنګ ګڼو مارشونو او سیاسي غونډو نیوله. په درسي چارو او نورو برخو کې د ګوندي لومړنیو سازمانونو لاسوهنه او ټولواکي هم د دې سبب شوه، چې واکمن ګوند او د علمي کادرونو ترمنځ د واټن، تضاد او دښمنۍ امکانات برابر شي. واکمنو هم د خپلې ایډیولوژۍ پر وړاندې هېڅوک او هېڅ شی نه شو زغملای، ځکه خو به یې غوڅ عمل ترسره کاوه.

د همدې وژنو، ترټنو، زندۍ کولو او فکري بحران او فشار له امله ګڼ شمېر هېوادوال د خپل ټاټوبي پرېښودلو ته مجبور شول. یوازې د ۱۳۵۷ل کال په بهیر کې د پاکستان د راډیو په وینا ۵۰ زره افغانان پاکستان ته مهاجر شوي وو. د ۱۳۵۸ل کال تر مرغومي پورې په اټکلي ډول د دې کسانو شمېر تر ۱۴۰ زره تنو پورې ورسېده. په دې شمېر کې د عامو ولسي، مذهبي کسانو او د هغوی د کورنیو د ځینو غړو په ګډون د هېواد ګڼ شمېر علمي کادرونه او تحصیل کړي اشخاص هم شامل وو. د

WWW.KHOST.AF

زياتو علمي او پوهو کسانو اټکل ځکه کېدی شي، چې تر هر چا لومړی دوی ته زيان ګواښ او خطر متوجه و. که د افغانستان د لوستي قشر منځنی کچ په پام کې ونيول شي يانې په سلو کې (۵-۷) تنو پورې، نو په ۱۴۰ زرو تنو کې به اټکل لس زره تنه لوستي کسان په دې موده کې پاکستان ته ور اوښتي وي او که بيا له هرو لسو لوستو کسانو څخه يو تن د لوړو زده کړو خاوند وګڼل شي نو په دې بهير کې به اټکل يو زر تنه د لوړو زده کړو څښتنان د هېواد پرېښودو ته اړ شوي وي. په پوځ کې د بغاوتونو، په دولتي دستګاه کې د نارضايتيو او په خپله د واکمنو د زورواکيو له امله به تر دې هم زيات تحصيل کړي اشخاص د هېواد په دننه کې، زنداني، وژل شوي او يا هم تري تم شوي وي. که د کابل پوهنتون د تلف شويو استادانو او علمي کادرونو احصائيه د يو منځني حد او معيار په توګه په پام کې ونيول شي، نو لږ تر لږه به هر علمي مرکز په سلو کې لسمه برخه علمي پرسونل له لاسه ورکړی وي. د دې ترڅنګ په دولتي جوړښت کې له خپلو مناسبو پوستونو څخه د مسلکي کادرونو ګوښه کول او يا د هغو دواک سلبول او د هغو پرځای د نويو کسانو ټاکل هغه بل ناوړه عمل و، چې د هېواد مسلکي کادرونو ته يې د فرار لارې چارې برابرې کړې او ځينې يې له خپل مسلک څخه لرې کړل.

WWW.KHOST.AF

کله چې د دې پېر د واکمنو پر وړاندې د مختلفو مذهبي ډلګیو په مشرۍ وسلواله مبارزه پیل شوه، نو هغوی هم د علمي کادرونو، په ځانګړي ډول د ښوونکو پر وژلو، سپکولو او د ښوونځیو پر ړنګولو او سوځولو صرفه ونه کړه، ګڼ شمېر ښوونکي یې ووژل او ځینې نور یې له کلیو نه ښارونو او یا هم بهر ته فرار کړل.

(۱۳۵۷-۱۳۵۸ل کلونه) واتن په هېواد کې د ډله ییزو وژنو، زنداني کولو او ((فکري تصفیې)) او په ډله ییز ډول په هېواد کې د علمي کادرونو د وژنې او فرار د پیل موده ده.

WWW.KHOST.AF

دويم پړاو

(۱۳۵۸ مرغومی - ۱۳۶۵ غویی)

د ۱۳۵۸ل کال د مرغومي پر ۶ مه نېټه پر افغانستان باندې پیل شوي غمیزه د نویو واکمنو په نومونه: ((تکاملي او بشپړتیايي پړاو)) ته ورسېد. پخواني شوروي اتحاد پر افغانستان مستقیم پوځي یرغل وکړ او خپل لاسپوڅي یې د کابل پر واک واکمن کړل. له دې سره جوخت د پردیو او د هغو د کورنیو پلویانو پر وړاندې سراسري ملي او اسلامي پاڅون پیل شو، ورسره له هېواده د ډله ییز مهاجرت لړۍ په ډېرې چټکۍ سره پیل شوه. روسانو پر لویو ښارونو خپل واک ټینګ کړ، خو پر کلیوالو سیمو لاسبري نه شول، ځکه نو په لومړي سر کې په کلیوالو سیمو، له ښار نه په لرې پرتو او غرنیو سیمو کې توده جګړه پیل شوه. د جګړې په ترځ کې بې شمېره کورونه وران او په لکونو افغانان مهاجرت او مبارزې ته اړ شول، هغه ښوونځي، روزنځي او د زده کړو نور مرکزونه چې له لویو ښارونو څخه بهر وو، یا د جګړو په ترځ کې تباه شول او یا هم د نویو واکمنو د مخالفینو له خوا د دولتي ملکیت تر

WWW.KHOST.AF

پلمې لاندې رنګ، چور او وسېزل شول. نویو واکمنو د کورونو په رنګولو او بمبارۍ او مخالفینو د ښوونځیو په رنګولو کې خپل ټول وس چار پر کار واچوه.

د یوې احصائیې له مخې تر ۱۹۸۲م کال پورې یوازې پاکستان او ایران ته په ترتیب سره (۲،۷۰۰،۰۰۰) او (۲،۰۰۰،۰۰۰) تنه افغانان مهاجر شوي دي.[1] او نور ځینو نورو هېوادونو ته تللي دي. دا تقریباً پنځه ملیونه افغانان دي. که چېرې په دې افغانانو کې مور د افغانستان د هغه وخت د لوستي قشر هغه ډېره کمه کچه هم په پام کې ونیسو نو لږ تر لږه به د پنځه ملیونو مهاجرو په منځ کې (۲۵۰۰۰۰) تنه لوستي افغانان شامل وي. له دې رقم څخه د لوړو زده کړو د خاوندانو شمېر هم په اټکلیز ډول څرګندېدی شي. پر دې وخت نه یوازې دا چې د پردیو او د هغو د ملګرو پر وړاندې په کلیوالي سیمو کې زیات غبرګون موجود و، بلکې د ښارونو په لویو فرهنګي او اکاډمیکو مرکزونو کې هم د هغو پر ضد څرګندې او ناڅرګندې هڅې موجودې وې. روڼ اندو او هېواد پالو تحصیل کړو افغانانو د پردیو سیاسي او پوځي واکمنۍ نه شوه زغملای، نو ځکه خو یې د هغوی پر ضد یا له جهادي لیکو سره اړیکي ټینګول او یا خپلو ملي ولولو، په ځاني او

[1] Afghan Refugee Bulletin, UNHCR, Febarуary ۱۹۹۹, Page ۱۳

WWW.KHOST.AF

ډله ییز ډول مبارزو ته هڅول. روسانو او نوو واکمنو هم په ډېر دقت سره د هغوی هر ډول عمل څاره او هغوی یې په ډېره زوروا کۍ سره له منځه وړل. په دې پړاو کې هم د هېواد بې شمېره تحصیل کړي اشخاص د زندان تورو کوټو ته دننه کړای شول، ګڼ شمېر یې له خپلو مسلکي دندو څخه ګوښه شول او یو زیات شمېر یې مهاجرت ته اړ شول.

په دې دوره کې بل کار دا وشو، چې د هېواد تحصیل کړی قشر پر دوو متضادو لارو ووېشل شو، یو هغه چې د دولت په چوکاټ کې پاتې شو او له نوي نظام سره یې فکري او رواني اړخ ولګولای شو او بل هغه چې دا تګلاره یې غندله او د هغې پر ضد یې مبارزه کوله. پر دې وخت د افغانستان د تحصیل کړي قشر زیاته فکري انرژي په ګړني او لیکني ډول، د مخالفو فکري تګلورو په تبلیغ او ترویج کې مصرفېدله، په حقیقت کې سیاسي فضا پر مسلکي تشبث او پلټنو خپله خپسه کېنولې وه او د اکثرو مسلکي او علمي کادرونو انرژي له دغو دوو لورو نه، په یوه کې مصرفېدله. سره له دې چې په عام ډول ټول هېواد کې جګړه روانه وه، خو بیا هم واکمنو هڅه کوله، چې په ښارونو کې ژوند په نورماله بڼه دوام ومومي، ځکه خو یې اکثره ښوونځي، پوهنځي، روزنیز او علمي مرکزونه فعال ساتلي وو او په ځینو برخو کې یې د پراختیا هڅه کوله. په

WWW.KHOST.AF

ښارونو کې د دولت دستگاه تقریباً روغه پاتې وه. پر ۱۳۶۰ل کال د ټول دولت په ملکي برخه کې د مامورینو شمېر (۸۰۹۸۰) تنو او د اجیرانو شمېر (۹۱۰۱۲) تنو ته رسېده[1]. چې د ملکي برخې د ټولو کارکوونکیو شمېر ۱۷۱۹۹۲ تنو ته رسېده.

پر ۱۳۶۱ل کال یوازې د کابل ښار د لومړنیو ښوونځیو د زده کوونکیو شمېر ۱۷۷۷۷۳ تنه وو، چې د ۵۷۲۰ تنو ښوونکو له خوا ورته درس ورکول کېده. د منځنیو ښوونځیو د زده کوونکیو شمېر ۸۸۲۰۲ تنه وو، چې د درس چارې یې د ۳۱۱۲ تنو ښوونکو له خوا پرمخ وړل کېدې.[2]

په همدې کال یوازې دهبواد د سرو سیمو په ښوونځیو کې ۳۵۸۹۲ تنه زده کوونکي، لومړي ټولگي ته جذب شوي وو.[3]

پر ۱۳۵۹ل کال د کابل پوهنتون د محصلینو شمېره ۸۸۴۲ تنه وه چې ۳۴۵۲ تنه نوي شامل شوي وو او ۱۹۸ تنه یې فارغان درلودل.

کابل پولیتخنیک ټول ۱۲۳۹ تنه محصلین درلودل، ۱۳۶۱ شاملین او ۲۳۶ تنه فارغان.

---

(۱) حقایق تاریخی و ارقام احصائیوی درباره ء کابل، د احصائیې مرکزي اداره، ۱۳۶۲ل کال، ۹۳ مخ.

(۲) همدا اثر، ۲۲-۲۳ مخونه.

(۳) د افغانستان کالنۍ، ۱۳۶۱ل کال، ۲۱۲ مخ.

WWW.KHOST.AF

د طب د عالي زده کړو انستیټیوت، د کابل د طب انستیټیوټ په ګډون: **۱۹۰۵** تنه شاګردان، **۵۱۳** تنه شاملین او **۵۲** تنه فارغان درلودل.

پر ۱۳۶۰ل کال د کابل پوهنتون د ټولو محصلینو شمېر **۷۲۹۷** تنه، د نویو شاملینو **۲۰۵۵** تنه او د فارغانو شمېر یې **۱۲۳۲** تنه وو، د کابل پولیتخنیک انستیټیوټ پر همدې کال، **۱۷۷۲** تنه شاګردان، **۴۰۱** تنه نوي شاملین او **۲۳۴** تنه فارغا درلودل. د طب د لوړو زده کړو او کابل طب انستیټیوټ **۲۰۶۲** تنه شاګردان درلودل، **۱۳۲۵** تنه یې نوي شاملین او **۸۱** تنه یې فارغان درلودل.[1]

د یو بل رقم له مخې په مجموعي ډول پر **۱۳۲۱**ل کال د لوړو زده کړو د دریو موسسو (کابل پوهنتون، کابل پولیتخنیک او ننګرهار پوهنتون د ټولو محصلینو شمېر (**۱۰۹۳۲**) تنه چې له هغې جملې څخه (**۴۱۴۵**) تنه نوي محصلین وو. همدارنګه د لوړو زده کړو (د اداري او حسابدارۍ) او (کرنې) په موسسو کې (**۷۵۲**) تنه محصلین وو، چې له هغې جملې څخه (**۲۴۹**) تنه نوي شاملان وو. د تخنیکم د محصلینو شمېر (**۱۰۳۲**) تنه، چې له هغې جملې نه (**۴۲۸**) تنه نوي محصلین وو او همدارنګه

[1] حقایق تاریخی و ارقام احصائیوی درباره‌ء کابل، ۲۴ مخ.

WWW.KHOST.AF

د تخنیکي حرفه یي لومړي نمبر ښوونځي شاملان (۷۷) تنه وو.[1]

۱۳۵۸-۱۳۶۵ کلونو په هېواد کې له ګرمې جګړې سره سره، په ښارونو، په تېره بیا په لویو ښارونو کې د ښوونې او روزنې بهیر درول شوی نه و، البته پر ټولو فرهنګي، علمي او روزنیز مرکزونو، د واکمنو د فکري تګلارې سیوری خپور شوی و. د لوړو زده کړو موسساتو په هر ټولګي کې د ټولنپوهنې په نامه یو مضمون جبري و، ګوندي سازمانونو د علمي مرکزونو په اداري او علمي چارو کې د لاسوهنې او د کارونو بدلون پوره واک درلود.

ګوندي غونډو، مارشونو او میټینګونو، د روزنیزو، ښوونیزو او فرهنګي مرکزونو زیات وخت اخلالاوه، واکمن ګوند ته ژمن اشخاص، که څه هم پوره علمي واک یې نه درلود، خو د عملي مرکزونو د اداري چارو لپاره ګومارل کېدل. د لوړو زده کړو، پوهنتونونو او بهر ته په تحصیلي بورسونو کې د تګ په مساله کې، واکمنۍ سره د تړاو او نږدېوالي معیار په پوره ډول په پام کې نیول کېده.

د ښوونې او روزنې وزارت د لوړ کچ د یو کارکوونکي د وینا له مخې د **۱۳۵۷-۱۳۶۵** کلونو په واټن کې تر (**۴۵**) زرو تنو

[1] د افغانستان کالنۍ، کابل ۱۳۶۱ل کال، ۳۷۰ مخ.

WWW.KHOST.AF

زیات افغانان، د وخت له حکومت سره دوستو هېوادونو په ځانګړي ډول ((شوروي اتحاد)) ته تللي دي. د دې کسانو د یاد وړ شمېر تر تحصیل وروسته د څو کلونو په بهیر کې بېرته هېواد ته راستون شو او ځینې یې لا په لوړو، مهمو او حساسو دولتي پوستونو کې وګومارل شول، خو په دې وخت کې هم یو شمېر هغه افغانان چې بهر ته د لوړو زده کړو لپاره تللي وو، بېرته راستانه نه شول.

له هېواد څخه د علمي کادرونو په مهاجرت کې کمی رانغی او لاهم په هېواد کې هغه لاملونه، چې د علمي کادرونو د فرار سبب کېدل، پر ځای وو. د بهرنیو یرغلګرو مستقیم واک او فشار، سیاسي او فکري اختناق، د ژوند نه تضمین، د مسلکي معیار بې ارزښتي، وژنه، ترور او زنداني کول هغه عوامل وو، چې له هېواده د مسلکي کادرونو د وتلو سبب ګرځېدل. په دې واټن کې د فرار ستر لاملونه سیاسي، فکري او عقیده یي وو. اقتصادي ستونزو په کې دومره اغېز نه درلود.

په دې بهیر کې دولت هر کال د لوړو زده کړو په برخه کې، په بهر کې د تحصیل کوونکو افغانانو پر شمېر سربېره په منځني ډول ۲۰۰ تنه فارغان پوهنتون ته وراندې کول. خو له هېواد څخه د تلونکو هغو افغانانو شمېر په دقیق ډول څرګند نه دی، چې

WWW.KHOST.AF

لوړې زده کړې يې لرلې، يوازې د کابل پوهنتون ۱۰۰ تنو څخه زياتو استادانو، پر هغه وخت خپله دنده خوشې کړې ده.

پر دولتي اختناق، جبر او پردي ښکېلاک د دولت مخالفينو هم، په هېواد کې د علمي کادرونو، په ځانګړي ډول، د ښوونکيو پر وژنې صرفه ونه وکړه.

((يوازې د معارف په برخه کې تر (۱۳۵۷-۱۳۶۶) پورې ۲۰۰۰ څخه زيات ښوونکي وژل شوي دي))[1] چې اکثره يې د مخالفو کسانو له خوا وژل شوي دي.

غوره بېلګه يې پر همدې وخت د لغمان ولايت د الينګار په ولسوالۍ کې د ۹ تنو ښوونکو ډله ييزه وژنه ده چې د يو جهادي تنظيم له خوا وشوه. دا ښوونکي په ډېر دردوونکي ډول، د غره په يوه سمڅه کې ووژل شول او تر درې مياشتو وروسته يې خپلوانو مړي پيدا کړل.

((همدا راز په همدې واټن کې ۱۸۵۰ ښوونځي رنګ او د هغو دوه سوه زره مېزونه او څوکۍ سېزل شوي دي.

ښوونځيو کې دماشومانو د داخلولو په شمېر کې په سلو کې ۴۰ کمی راغلی دی. دغه راز پر همدې وخت ۱۱۴ روغتيايي مرکزونه او ۲۸ روغتونونه هم تخريب شوي دي)).[1]

---

[1] پوهنمل دوکتور نجيب الله فايز، اجتماعی علوم مجله، کابل پوهنتون، ۱۳۶۸ل کال، ۱۹۱-۱۹۸ مخونه.

WWW.KHOST.AF

(۲) پوهنمل دوکتور نجیب الله فایز، اجتماعی علوم مجله، کابل پوهنتون، ۱۳۶۸ل کال، ۱۹۱-۱۹۸ مخونه.

WWW.KHOST.AF

دریم پړاو

(۱۳۶۵ غویی - ۱۳۷۱ غویی)

پر ۱۳۶۵ل کال، پر افغانستان نړیوالو فشارونو او په افغانستان کې دننه ګرمو وسله والو جګړو، بهرني يرغلګر دې ته اړ کړل، چې د کابل رژيم په مشرتابه کې بدلون راولي او خپله ورو ورو له افغانستان څخه پښې سپکې کړي. د ۱۳۶۵ل کال د غويي پر ۱۴ نېټه دا بدلون راوستل شو. له نوي بدلون سره په دولتي ادارو او نورو علمي مرکزنو کې د هغه اختناق او فشار بار ورو ورو کم شو، چې له اتو کلونو راهيسې هلته واکمن و. د دې فشار د کمېدو يو اساسي علت دا و، چې بهرني يرغلګر او کورني واکمن لږ شان پر دې پوه شوي وو، چې يوازې د برچې په څوکه د خلکو د افکارو، عقايدو او نظريو وژنه امکان نه لري. د حکومت زياته پاملرنه د مخالفينو له خوا، فزيکي خطر او جګړې ته متوجه وه، د دولت پر ضد ګړني او ان ليکني تبليغ ته دومره په قهرجنه سترګه نه کتل کېدل. په ځانګړې ډول په وروستيو کلونو کې. د دولت فزيکي ځواک ورځ پر ورځ کمزوری کېده. جګړه له کليو، غرونو او

WWW.KHOST.AF

باندېو څخه د لویو ښارونو ترڅنډو او پر هغو باندې د مستقیم فشار راوستلو تر بریده راورسېده او ان ځینې لوی ښارونه هم د مخالفینو لاسته ورغلل، نو په دغسې یو حالت کې واکمن مجبور وو چې د یو ډول دموکراسۍ او ازادۍ تمثیل وکړي، ان تر دې چې ځینو ته د رښتیني وګړواکۍ په بڼه ښکارېدله، د بیان او قلم ازادي په وروستیو وختونو کې زیاته شوه، هغه فشار چې پخوا د ښارنې، نیونې، وژنې او زنداني کولو په برخه کې موجود و، ورو ورو خپل زور او ځواک بایلود، خو بیا هم په دې پېر کې له هېواده د مسلکي کادرونو او نورو افغانانو د وتنې لړۍ بنده نه شوه. لویو ښارونو، لکه: جلال اباد، کندهار او نورو کې د درنو جګړو پیل او دوام او همدارنګه د دواړو غاړو له خوا، د ډېرو درنو، وژونکو او عصري وسلو استعمال، ګڼ شمېر افغانان مهاجرت ته اړ کړل.
د دې پړاو په لومړنیو وختونو کې د سیاسي او عقیده یي اختناق له کبله یو شمېر علمي کادرونه یا ووژل شول، یا زنداني شول او یا هم فراري شول. په وروستیو وختونو کې د ښکاره وژنو او زنداني کولو شمېر لږ او وروسته بیا بېخي ناڅرګند شو، خو بیا هم د علمي او مسلکي کادرونو د مهاجرت لړۍ بنده نه شوه. د دې پېر په وروستیو څو کلونو (درېو کلونو) کې اکثره خلک پر دې باوري شول، چې د رژیم پښې د

WWW.KHOST.AF

ټینګې نه دي، نو هر چا په ځانګړي ډول تحصیل کړو اشخاصو هڅه کوله، چې په یوه نه یو ډول ځان ته له هېواده د وتلو لار پیدا کړي. پر دې وخت ګڼ شمېر هغه کسان له هېواده ووتل، چې په لویدیزو هېوادو کې یې زده کړه کړې وه. له رواني، ذهني او مسلکي پلوه ورته داده ښکاره کېده، چې که تر هېواده بهر ته لاړ شي، نو ژوند یې تضمین او خړوبېدی شي. د مسلکي کادرونو د فرار بل اساسي لامل دا هم و، چې پر دې وخت د دولت اقتصاد ورځ پر ورځ کمزوری کېده، واکمنو زیات لګښت د جګړو په برخه کې کاوه.

د مسلکي او علمي کادرونو معاش د دې جوګه نه و، چې نور دې دوی د پخوا په شان له هغه څخه د خپل ژوند چارې سمبال او خړوبې کړي. عمومي بې باوري هم بل لامل و. ان په واکمن ګوند او حکومت کې ډېر داسې مسلکي کادرونه او اشخاص وو، چې په همدې پېر کې یې خپلې کورنۍ هم بهر ته لېږدولې وې او په خپله هم د وتلو په حال کې وو. دا ډول اشخاصو ان د دولت له رسمي امکاناتو څخه په ګټې اخیستنې سره، ځانونه بهرنیو هېوادونو ته وایستل. ځینې هغه اشخاص، چې د دولت له خوا بهرنیو هېوادونو، په ځانګړي ډول پخواني شوروي اتحاد ته تللي وو، د تحصیل دوره یې پای ته رسېدلې وه، هغوی هم اکثرو هېواد ته له

WWW.KHOST.AF

راتګ څخه ډډه وکړه او یو شمېر نورو چې هلته یې تحصیل کړی و ، هغوی هم په دې لټه کې شول، چې له یوې لارې، بېرته ځان همغو هېوادونو ته ورسوي، نو په دې ډول پر دې وخت هم د عامو افغانانو او هم د تحصیل کړو افغانانو د فرار لړۍ کمزورې نه، بلکې لا ګرمه شوه. د ملګرو ملتو د مهاجرینو د یوې رسمي شمېرنې له مخې پر **۱۳۶۵ل= ۱۹۸۶م** کال د افغانستان د ټولو مهاجرینو شمېره (۴،۷۰۲،۰۰۰) تنه وه پر ۱۳۷۰ل= ۱۹۹۱م کال دا شمېره (۲،۱۹۷،۰۰۰) تنو ته ورسېده،[۱] د مهاجرینو د څومره والي په اړه به وروسته یو جدول وګورئ.

یوازې له کابل پوهنتون څخه په دې موده کې اټکل (۱۰۰) تنو په شاوخوا کې استادان مهاجر شوي دي. همدارنګه بل هر علمي او فرهنګي مرکز هم دومره ضایعات ورکړي دي.

د ځینو علمي کادرونو ځایونه نویو کادرونو ډک کړل، خو نه په هغه کیفیت او د ځینو لا ځایونه هم تش پاتې شول. پر دې وخت په پوځ کې په زرګونو مسلکي کادرونه، د کودتاوو او اړو دوړو په نامه له دندو لرې کړای شوي دي، بې شمېره وژل شوي او ځینې یې فراري شوي دي، خو له دې ټولو بدمرغیو، فرارونو، جګړو، وژنو، تلفاتو او ورانیو سره سره بیا هم په ټولیز ډول د دولت اډانه او چوکاټ تر زیاته حده روغ پاتې و.

---

[۱] Afghan Refugee Bulletin, UNHCR, February ۱۹۹۹, Page ۱۳

WWW.KHOST.AF

هغه زېرمې چې پر دې وخت له حکومت سره پاتې وې، په ځانګړي ډول په پوځي برخه کې، که چېرې د يو رغنده ملي حکومت لاسته ورغلې وای، افغانستان به له پوځي پلوه ، که پر ځينو ګاونډيو برلاسی نه وای، نو کمزوری خو به ترې په هېڅ وجه نه وای. د شپږو لسيزو د بېلابېلو حکومتونو د اباديو او لاسته راوړنو اکثره شتمني، په لويو ښارونو کې راټوله شوې وه، د دې وخت د حکومت ارقام او جوړښت ښيي چې پر هغه وخت افغانستان د ايډيالوژۍ له پلوه که د هر ډول حکومت درلودونکی و، خو يو ډول منظم تشکيل يې درلود.

((پر ۱۳۶۸ل کال پر پوځي تشکيلاتو سربېره د دولت د ټولو کارکوونکو شمېر (۹، ۱۷۸) زرو، پر ۱۳۶۹ل کال (۹، ۱۸۸) زرو او پر ۱۳۷۰ل کال (۱، ۱۹۶) زرو تنو ته رسېده. پر ۱۳۶۹ل کال هغه ملي ناخالصه محصول چې ګټه ورځخه اخيستل شوې (۸، ۱۵۶) مليارده افغانۍ او پر ۱۳۷۰ل کال (۳، ۱۴۴) مليارده افغانۍ ارزيابي شوی و. په همدې دوو کلونو کې توليد شوی داخلي ناخالصه محصول په ترتيب سره (۲، ۱۱۴) او (۱، ۱۱۴) مليارده افغانۍ ښودل شوی دی. پر ۱۳۶۹ل کال هغه ملي عايد چې ګټه ورځخه اخيستل شوې (۲، ۱۱۲) مليارده افغانۍ ښودل شوی او په ۱۳۷۰ل کال کې (۱، ۱۰۴) مليارده افغانۍ ښودل شوی دی. توليد شوی داخلي عايد پر همدې دوو کلونو په

WWW.KHOST.AF

ترتیب سره (۷۴،۵) او (۷۳،۹) ملیارده افغانۍ ښودل شوی دی. د بلاعوضو مرستو له پلوه د وارداتو اندازه پر ۱۳۶۷ال کال (۲۰۹،۴) ملیونه، پر ۱۳۶۹ال کال (۲۰۴،۴) ملیونه او پر ۱۳۷۰ال کال (۸۷،۵) ملیونه ډالره ښودل شوی دی. د هېواد په پرمختیایي پروژو کې پانګه اچونه پر ۱۳۶۹ال کال (۵۳۰) ملیارده افغانۍ ښودل شوې او پر ۱۳۷۰ (۴۷۲) ارزیابي شوې ده. په ۱۳۶۹-۱۳۷۰ کلونو کې د دولتي او مختلط سکتور د فعالو تولیدي موسسو شمېر، پر ۲۹۴ ښودل شوی او پر ۱۳۷۰ کال ۷۱۷ ارزیابي شوی دی. د همدې سکتور د تولیداتو ارزښت پر ۱۳۶۹ کال (۱۳۵۲۴،۵) ملیونه افغانۍ ښودل شوی او پر ۱۳۷۰ال کال (۲۱۴۹،۳۱) ملیونه افغانۍ ارزیابي شوی دی.

د شیانو د خرڅلاو د دوران ارزښت، پر ۱۳۶۹ کال (۵۸۴۳۳) ملیونه افغانۍ و او پر ۱۳۷۰ کال (۴۵۲۲۲) ملیونه افغانۍ ښودل شوی دی.

پر ۱۳۶۸ال کال د بهرنۍ سوداګرۍ حجم (۹۱۷) ملیونه او پر ۱۳۶۹ال کال (۵۸۹) ملیونه ډالره ښودل شوی دی.

له بهر څخه د شیانو د وارداتو ارزښت، پر ۱۳۶۹ال کال (۹۲۲،۵) او پر ۱۳۷۰ (۷۴۲،۵) ملیونه ډالره ښودل شوی دی. د هېواد د صادراتو ارزښت پر ۱۳۶۹ال کال (۲۱۱) ملیونه ډالره او

WWW.KHOST.AF

پر ۱۳۷۰ل کال (۲۹۰،۵) ملیونه ډالره کمښل شوی دی. د نغدي وارداتو ارزښت پر ۱۳۶۹ل کال (۷،۲۴۸) ملیونه ډالره او پر ۱۳۷۰ (۲۵۲،۲) ملیونه ډالر کمښل شوی دی.

پر ۱۳۶۸-۱۳۶۹-۱۳۷۰ کلونو، د یو امریکایي ډالر په مقابل کې د افغانۍ رسمي او دولتي نرخ (۵۰،۲) افغانۍ و، خو د کابل په ازاد بازار کې په ترتیب سره یو امریکایي ډالر (۵۴۲،۲۳)، (۸۵۵،۸۳) او (۱۵۱۹،۷۲) افغانۍ تبادله کېده[1].

پر ۱۳۶۹ل کال دولت (۱۴۴۳۲۱) تنه نارینه کارکوونکي او (۴۴۴۹۱) تنه ښځینه کارکوونکي درلودل[2].

یو زیات شمېر کسان، چې د دولت اکثره کارکوونکي هم په کې شامل وو، په یوه اتحادیه کې، چې د (امکا) په نامه یادېدله شامل شوي وو. دا شمېر مجموعاً (۳۰۰۰۰۰) تنو ته رسېده چې له دې جملې څخه (۹۲۷) تنو د دوکتورا، (۱۵۹۲) تنه د ماسترۍ، (۱۲۷۹۵) تنو د لیسانس دیپلومونه درلودل، (۳۳۸۹۸) تنه د ابتدايي (۳۴۲۷۴) تنه د خصوصي زده کړو خاوندان وو او (۱۳۵۷۱۲) تنه نالوستي وو.[3]

---

[1] گزیده شاخصهای احصائیوی، د احصائیې وزارت، کابل، ۱۳۷۰ل کال، بېلابېل مخونه.

[2] سالنامهء احصاییوی، د احصائیې وزارت، کابل، ۱۳۶۹ل کال، ۱۷مخ.

[3] همدا اثر ۲۴۵ مخ.

WWW.KHOST.AF

((په فرهنګي برخه کې د دې پړاو، پر ۱۳۶۶ل کال د سواد د زده کړې په برخه کې کورسونه فعال وو، چې د شاملانو شمېر يې (۴۵۳) زرو تنو ته رسېده او په منځني ډول هر کال (۱۳۸) زره تنه ترې فارغېدل. پر همدې کال د ښوونځيو شمېر (۱۳۰۸) ته رسېده، په داسې حال چې پر ۱۳۵۷ل کال ټول (۳۸۴۳) ښوونځي فعال وو. پر ۱۳۶۶ل کال د عمومي زده کړو د ښوونځيو د زده کوونکيو شمېر د (۷۷۶) زرو تنو په شاوخوا کې وو، چې د ۱۳۵۷ل کال په اندول (۲۵۸) زره تنه او يا په سلو کې (۲۵) کموالی ښيي. پر ۱۳۶۶ (۲۹) حرفوي تخنيکي تعليمي موسسې فعالې وې، چې د ۱۳۵۷ل کال په پرتله په سلو کې (۲، ۲۳) زياتوالی دی. پر ۱۳۵۷ل کال د روغتونونو د بستر شمېر (۴،۳) زرو بسترونو ته رسېده، خو پر ۱۳۶۱ کال (۹،۷) زرو بسترونو ته لوړ شو. پر ۱۳۵۷ل کال د هرو لسو زرو تنو لپاره (۰،۸) ډاکتر، خو پر ۱۳۶۶ کال د هرو لسو زرو تنو لپاره (۱،۷) ډاکترانو ته لوړ شو، چې (۲،۱) زياتوالی ښيي.))[1]

[1] پوهنمل دوکتور نجيب الله فايز، اجتماعي علوم مجله، کابل پوهنتون، ۱۳۶۸ل کال.

WWW.KHOST.AF

د دې پړاو په وروستيو کلونو کې د ښوونې او روزنې او همدارنګه د لوړو زده کړو شومره والی په لاندې ډول دی:

کلونه	۱۳۶۹	۱۳۷۰
د ښوونځيو شمېر	۱۴۰۱	۱۴۲۷
لومړني ښوونځي	۵۸۳	۵۹۴
منځني ښوونځي	۸۱۸	۴۹۱
لېسې	۸۱۸	۲۴۲
د زده کوونکو شمېر	۹۰۹،۹ زره تنه	۹۱۱،۰ زره تنه
له دې جملې څخه:		
لومړني ښوونځي	۲۲۷،۹ زره تنه	۲۲۸،۷ زره تنه
منځني ښوونځي	۲۸۲،۵ زره تنه	۱۸۰،۹ زره تنه
لېسې	–	۱۰۱،۴ زره تنه
د فارغانو شمېر	۱۳۱،۲ زره تنه	۱۱۳،۴ زره تنه
له دې جملې څخه		
لومړني ښوونځي	۲۵،۸زره تنه	۷۲،۹ زره تنه
منځني ښوونځي	۱۱۸،۸ زره تنه	۴۰،۵ زره تنه
لېسې	–	–
د ښوونکو شمېر	۲۳،۵ زره تنه	۲۳،۱ زره تنه

WWW.KHOST.AF

له دې جملې څخه: ښځينه ښوونکې	۱۲،۴ زره تنه	۱۲،۳ زره تنه
د کورسونو شمېر		
د سواد زده کړې	۱۵،۲ زره	۱۲،۰ زره
شاملين يې	۳۳۰،۵ زره تنه	۳۳۲،۵ زره تنه
فارغان يې	۲۹،۴ زره تنه	۱۲۳،۰ زره تنه
د ښوونکو او سوپروايزرانو شمېر	۳،۷ زره تنه	۳،۷ زره تنه

د لوړو زده کړو د موسسو او محصلينو څومره والی په دې ډول دی:

د لوړو زده کړو د موسسو شمېر	۱۳۶۹	۱۳۷۰
ټول	۳ بابه	۷ بابه
د پوهنځيو شمېر	۳۷	۳۷
د محصلينو ټول شمېر	۱۲،۵ زره تنه	۱۸،۳ زره تنه
د شاملانو شمېر	۷،۲ زره تنه	۷،۵ زره تنه
د فارغانو ټول شمېر	۱۵۴۳ تنه	۱۷۸۲ تنه
د استادانو ټول شمېر	۱۴۲۷ تنه	۸۸۲ تنه
د منځنيو مسلکي حرفه	۵۲ بابه	۲۵ بابه

WWW.KHOST.AF

يي ښوونځيو شمېر		
د محصلينو ټول شمېر	۸،۵ زره تنه	۳،۷ زره تنه
د شاملانو شمېر	۳،۲ زره تنه	۱،۲ زره تنه
د فارغانو شمېر	۱۱۷۲تنه	۸۱۲ تنه
د ښوونکو شمېر	۹۲۵ تنه	۴۸۹ تنه
د تخنيكمونو شمېر		
ټول	۹ بابه	۹ بابه
د محصلينو شمېر	۲۲۰۵ ته	۳۷۲۴ تنه
د لومړي كال د محصلينو شمېر	۱۸۸۵ تنه	۱۰۲۵تنه
د فارغانو شمېر	۱۵۰ تنه	۵۷۲ تنه
د استادانو شمېر	۵۰۲ تنه	۵۱۵ تنه
د ښـــوونكو د روزنـــې موسسې	۱۱ بابه	۱۱ بابه
ټول محصلين	۲،۲ زره تنه	۲،۸ زره تنه
د شاملانو شمېر	۱،۰ زره تنه	۱،۳ زره تنه
د فارغانو شمېر	۲۴۹ تنه	۸۲۴ تنه
د استادانو شمېر	۱۲۹	۵۱۸

د دې پړاو په وروستيو دريو كلونو كې د طبي برخې خومره والى په دې ډول وو:

WWW.KHOST.AF

د روغتونونو شمېر	۱۳۶۸	۱۳۶۹	۱۳۷۰
ټول	۱۰۴ بابه	۱۱۱بابه	۱۱۱بابه
د بسترونو شمېر	۱۰،۵ زره بستره	۱۰،۳ زره بستره	۱۰،۴ زره بستره
د هرو لسو زرو تنو لپاره د بستر شمېر	۲،۳بستره	۲،۴بستره	۲،۳بستره
د ډاکترانو شمېر	۳۲۷۹ تنه	۳۵۳۵ تنه	۳۵۹۰ تنه
دهرو لسو زرو تنو لپاره د ډاکترانو شمېر	۲،۱ تنه	۲،۲ تنه	۲،۲ تنه
د منځنيو طبي زده کړو پرسونل	۶۶۵۳ تنه	۶۶۷۳ تنه	۷۱۷۲تنه
اساسي صحي مرکزونه	۷۵ بابه	۱۰۳ بابه	۷۵ بابه
د ايکسريزونو شمېر	۱۱۴	۱۱۳	۱۱۳
د درملتونونو شمېر	۱۲۲۵	۱۷۳۷	۱۹۷۰
د درمل جوړوونکو شمېر	۷۲۲ تنه	۸۵۸ تنه	۱۹۹۸ تنه[1]

[1] گزيده شاخصهای احصاييوي، بېلابېل مخونه.

WWW.KHOST.AF

په ټولیز ډول د دې پړاو پر وروستیو دوو کلونو زیات شمېر علمي او مسلکي کادرونه له افغانستان نه ووتل. ورځ پر ورځ د دولتي نظام کمزوري، پر چارو نه واکمني، د نظام پر پایښت بې باوري، دجګړې ګواښونه، زیاته اقتصادي تنګلاسي، د پوهې او علم د مادي ارزښت کمېدل او ځینې نور عوامل، د دې سبب شول، چې زیات شمېر تحصیل کړي اشخاص ،خپل ټاټوبی پرېږدي او پردیو هېوادونو ته پناه یوسي.

تر دې وخت پورې تر ۲ ملیونو زیاتو افغانانو په بهر کې استوګنه غوره کړې وه، چې هغه وخت تقریباً د هېواد د ټول نفوس ۳۷ فیصده وګړي جوړوي، نو که چېرې پر دې وخت د هېواد د ټولو تحصیل کړو اشخاصو مهاجره برخه معلوموو نو هلته هم کېدی شي، همدا سلنه په پام کې ونیول شي، یو اټکل هم کېدی شي، هغه دا چې تر ۱۳۷۰ل کال پورې د ټول نفوس په حساب ۳۷ فیصده افغانان مهاجر شوي وي، نو کېدی شي د تحصیل کړي اشخاصو شمېره دهغوی د سلنې (فیصدی) له مخې تر دې ۳۷ فیصدو څه ناڅه کمه ځکه وي، چې د افغانستان تحصیل کړي خلک اکثره په لویو ښارونو کې

WWW.KHOST.AF

راټول شوي وو او تر دې وخته لوی ښارونه او په تېره بيا مهم روزنيز تحصيلي او تعليمي مرکزونه د واکمنو په لاس کې وو او د کليوالي سيمو په انډول ډېر مصئون پاتې وو. په دې وخت د مهاجرو افغانانو ګڼ شمېر نالوستي کسان وو، چې د عقيده يي، فکري عواملو، د جګړې او مرګونو د پرله پسې خطرونو له امله مهاجر شوي وو. د ارقامو له مخې د همدې پړاو پر وروستيو کلونو ((د مجاهدينو د لنډمهالي حکومت د ښوونې او روزنې وزارت په (۱۲۰۸) ښوونځيو او مدرسو کې (۴۰۳۲۹) تنو افغانانو زده کړه کوله. په دې شمېره کې (۱۰۵۷) ښوونځي او مدرسې په سرحد صوبه، سند او اسلام اباد، (۲۰۲) په بلوچستان، (۸۹) په ايران او (۱۲۲) په هغو سيمو کې وو، چې په افغانستان کې د دوی لاسته ورغلې وې.

د دې ترڅنګ (۱۵) ښوونځي او مدرسې نورې هم وې، چې افغاني نجونو په کې زده کړه کوله.))[1]

[1] شباهنگ، بازسازی نهادهای فرهنگی افغانستان، د ازاد افغانستان د ليکوالو ټولنه، ۱۳۷۲ل کال، ۳۲ مخ.

WWW.KHOST.AF

څلورم پړاو

(۱۳۷۱ غویی-۱۳۷۵ تله)

(۱۳۷۱-**۱۳۷۵**) کلونه د افغاني ټولنې هغه دردونکي او کړوونکي کلونه دي، چې زموږ ټولنې د خپلې مادي او مانيزې شتمنۍ ډېره برخه په کې له لاسه ورکړه. د ۱۳۷۰ل کال په وروستيو مياشتو کې د واک د نيولو لپاره ائتلافونه او سازشونه پيل شول، د همدې سازشونو په پايله کې يوه ډله تر نورو دمخه کابل ته دننه کړای شوه. هغه جګړه چې تر **۱۳۵۷**ل کال وروسته د غرونو له سرونو پيل شوې وه، پر ۱۳۷۱ل کال د ښارونو زړونو ته ورسېده. تر دې دمخه چې کومه مانيزه او عامه شتمني په کليوالو سيمو کې وه، هغه خو د پرله پسې جګړو، بمباريو او لوټنې له کبله له منځه وړل شوې وه. يوازې په لويو ښارونو کې ګڼ شمېر ښوونيز، روزنيز او فرهنګي مرکزونه او دغه راز اقتصادي تاسيسات پاتې وو، چې هم پرې د هېواد زيات شمېر علمي، مسلکي او فني کادرونه راټول وو او هم هغه عام ولس، چې په ښارونو کې مېشته و. سره له دې چې جګړې افغانستان ډېر زيات ځپلی و، خو بيا هم

WWW.KHOST.AF

مختلف وسله وال تنظیمونه ښارونو ته، په ناکنټروله ډول ورننوتل، نه یوازې دا چې په ښارونو کې درنه جګړه پیل شوه، بلکې په شعوري او نا شعوري، قصدي او نا قصدي ډول پر لوټ، تالان او رنګونې هم لاس پورې شو. علمي مرکزونو هم په دې لړ کې دومره زیانونه وزغمل، چې تصور یې هم نه کېده.

په لویو ښارونو کې له هغې جملې په کابل ښار کې، چې تر ټولو نه زیات د درنو جګړو مرکز و، د اکثرو ښوونځیو، روزنیزو او علمي مرکزونو شتمني لومړی لوټ او بیا څه چې پاتې وو وسېزل شول. ښوونه او روزنه په ډېرو ولایتونو کې پر ټپه ودرېده. هغه ولایتونه چې د کابل د چارواکو په واک کې نه وو، د هغو ښوونځیو او نورو روزنیزو مرکزونو ته څکه پیسې نه ورکول کېدې، چې د دوی په اند هغه د دوی د مخالفینو په لاس کې وو او مخالفینو خو څکه ځانته مسوولیت نه راجع کاوه، چې ځان یې د یو تنظیم په توګه مطرح کاوه او د کابل د چارواکو په شان یې پر ځان د ((اسلامي دولت)) ماسک نه و غوړولی، نو څکه خو یې د ښوونځیو تمویل د دولت کار او مسوولیت ګاڼه. په دې پېر کې هېواد ته اساسي او ستر ګوزار همغه په ښارونو کې د درنو جګړو پیل و. کله چې د ۱۳۷۱ل کال د غويي پر میاشت مختلف تنظیمونه ښارونو ته ننوتل، نو په هېواد کې د پخواني سیاسي، فکري او ان فزیکي نظام ټوله

WWW.KHOST.AF

ښه بدله شوه. د جګړې شدت، فکري اختناق، ترور، وژنې، نا امنۍ، اونامسولیتۍ، په ډله ییزډول د ښارونو وګړي دې ته مجبور کړل، چې خپل کورونه او دندې پرېږدي او د مهاجرت لاره ونیسي.

په دې بهیر کې تر ټولو زیات زیان تحصیل کړو اشخاصو ته ورواوښت. د ۱۳۷۱ل کال د غویي تر پېښې وروسته، چې ځومره تحصیل کړو اشخاصو خپل هېواد پرېښود، پر بل هېڅ وخت د دې مهال په اندړول دومره تحصیل کړي کسان او هغه هم له ښارونو او علمي مرکزونو څخه بل وخت نه وو وتلي. د هغو احصائیو له مخې چې د غربي راډیوګانو له خوا خپرې شوي، په دې څلور کلن ناورین کې څه د پاسه اتیا زره بې ګناه کسان په کابل ښار کې وژل شوي دي. دا هغه شمېر دی چې نړیوال سره صلیب او نورو خیریه موسسو هم نشر کړی دی)).[1] دغه راز ویل کېږي، چې پر دې وخت یوازې په کابل ښار کې تر (۲۰) زرو څخه زیات کورونه رنګ کړای شوي او په لکونو افغانان د هېواد په داخل کې بېځایه شوي او بهر ته مهاجر شوي دي. په همدې لړ کې د مهاجرینو ستر کمپونه، د ننګرهار په لویو دښتو کې جوړ شول او هم ګڼ شمېر کورنۍ پاکستان او ایران ته مهاجرې شوې.

[1] پوهنیار محمد نبي فراهي، هیله مجله، ۱۳۷۲ل کال، ۲ ګڼه، ۲۲مخ.

WWW.KHOST.AF

د ملګرو ملتو د کابل د (UNHCR) د ادارې د ۱۹۹۵م کال د جولای-نومبر د یوې سروې له مخې د کابل ښار په سلو کې (۴۸،۳) کورونه ویجاړ شوي دي، سره له دې چې په دې پېر کې له بهر نه، په ځانګړي ډول له پاکستان او ایران څخه د افغانستان بېلابېلو سیمو ته زیات مهاجرین بېرته ستانه شوي خو له ښارونو څخه د علمي او مسلکي کادرونو د فرار بهیر تر بل هر وخت څخه زیات ګړندی و. په همدې پېر کې د افغانستان منظم وسله وال پوځ، چې په عصري او مجهزو وسلو سمبال او له پوځي پلوه یو غښتلی پوځ و، په لسګونو زره مسلکي او تخنیکي کارکوونکي، افسران او کارپوهان یې درلودل اکثره بې برخلیکه او له دندې ګوښه کړای شول.

تر ۱۳۷۱ل کال دمخه د افغانستان وسله وال پوځ په تېره بیا د ملي دفاع وزارت د پوځیانو شمېر یو لک تنو څخه زیاتېده او که د هغه وخت د وسلوال پوځ نورې څانګې، ملي امنیت او ځارندوی په پام کې ونیول شي نو دا شمېر ان څو لکو وسلوالو ته رسېږي.

تحصیلي او رزنیزې ادارې پر دې وخت ټولې رنګې بنګې او د ځینو تشکیلاتي حضور هم ختم کړای شو. راډیو ټلویزیون، ښوونې او روزنې، د لیکوالو، هنرمندانو او ژورنالیستانو

WWW.KHOST.AF

ټولنې، تر زیاته برید ه له منځه لاړې، چې وروسته به یې په جلا څپرکي کې یادونه وشي.

د هېواد او په تېره بیا د کابل ښار د لوړو زده کړو زیاتره مرکزونه تر ډېرې مودې تړلي او له فعالیت لوېدلي پاتې شول. په دې واټن کې کابل پوهنتون (۱۸) میاشتې تړلی و، چې ټول تلف شوی وخت یې (د محصلینو د شمېر په اندول) ۲۱ ملیونو درسي ساعتونو ته رسېږي. د کابل طب انستیتیوت، کابل پولیتخنیک هم لږ تر لږه لس لس ملیونه درسي ساعتونه ضایع کړي دي. همدارنګه هوایي او حربي پوهنتونونه، د علومو اکاډمۍ، د پولیسو اکاډمۍ، د کابل پیداګوژي او د ښوونکو د روزنې (۱۴) بېلابېلې موسسې، تخنیکمونه او نورو، هم کادري او هم علمي زیانونه زغملي دي. له دې ټولو علمي موسسو څخه د کادرونو تېښتې دوام وموند، له کابل پوهنتون څخه تقریباً (۱۰۰) تنه استادان دندې پرېښودو او مهاجرت ته اړ شول. د علومو اکاډمۍ تقریباً په سلو کې د (۲۵) برخې په شمېر علمي کادرونه له لاسه ورکړل، د راډیو ټلویزیون د هنري، تخنیکي او علمي کادرونو ضایعات تر ټولو زیات دي او همدارنګه د نورو علمي مرکزونو.

په دې پړاو کې، چې د پخوانیو کادرونو پرځای کوم نوي کسان وګومارل شول، هغه په هېڅ ډول د هغو پخوانیو ځای نه

WWW.KHOST.AF

شو ډ کولای. هغه افغانان چې پخواني رژیم د زده کړو لپاره بهرنیو ملکونو ته لېږلي وو او شمېر یې سلګونو نه، بلکې زرګونو ته رسېده، د دې حالت په راتلو سره خپل هېواد ته د بېرته ستنېدلو ټول خوبونه، تدبیرونه او خیالونه له سره وایستل. ځیني په همغو هېوادو کې پاتې شول او ځینو هم خپل تحصیل نیمګړی پرېښود او له هغو هېوادو څخه هم نورو هوسا ټولنو ته د تګ په لټه کې شول.

د دې پړاو بل رنځوونکی ګوزار دا و، چې افغانستان کې د هرې خبرې حل، د برچې په څوکې پورې وتړل شو، د منطق او استدلال جنازه بار شوه، تعلیم او تحصیل نه یوازې خپل مانیز ارزښت بایلود، بلکې مادي ملاتړ یې هم له لاسه ورکړ. په دې پړاو کې دا خبره عملي کېږي، چې څنګه قلم د کلاشینکوف پر وړاندې د ډوډۍ ګټلو په لوبه کې ماته خوري او علمي اشخاص مجبورېږي، خپل مسلک خوشې او د یوې مړۍ ډوډۍ د پیدا کولو لپاره دویم، یا درېیم کار ته لاس واچوي. کله چې یو مسلکي شخص له خپل آر (اصل) مسلک څخه د ژوند د خړوب لپاره دویم یا درېیم کار ته لاس اچوي، نو تر هر څه لومړی له خپل مسلک او ځانګې سره د ده په ذهني تړاو کې یوه پوله رامنځته کېږي، ورو ورو ددوی ترمنځ اړیکې شلېږي، خپل مسلک سره بې تفاوته کېږي، بیا لرې کېږي،

WWW.KHOST.AF

یانې د مسلک د پرېښودلو سبب یې کېږي او په دې ډول د یو مسلک او پوهې خاوند د وخت په تېرېدو سره پر یوه عادي شخص اوړي. د مسلک پرېښودل او یا د هغه د پرېښودلو د زیانونو کچه خورا لوړه ده. کوم مسلکي او علمي کادرونه، چې په هېواد کې پاتې وو او بهر ته د تګ وسه یې نه درلوده، د هغو اکثره د مسلک د پرېښودلو له امله، د مسلکي کادرونو له لیکې ووتل. په تېرو نظامونو او یا هم په سیاسي جریانونو کې د ځینو علمي او مسلکي کادرونو، د ذهني او عملي برخې اخیستنې له امله هم ډېر مسلکي اشخاص یا مهاجر شول او یا هم له دندې ګوښه کړای شول.

اقتصادي ستونزو او د پیسو انفلاسیون هم د علمي کادرونو او ثابت عاید خلکو نقدي پانګه وتروړله، هغوی یې د پولی، ټک ته کېنول. واکمنو د خپلې بقا لپاره په دې پړاو کې دومره پیسې چاپ کړې، چې ساری به یې نه یوازې زموږ په تاریخ، بلکې د وخت د اندول له مخې ((د نړۍ په تاریخ کې هم نه وي. د ځینو ارقامو له مخې د دې پېر چارواکو په څلورو کلونو کې (۸۰۰۰) ملیارده افغانۍ چاپ کړي، چې سریال نمبر یې په بانک کې شته، پردې سربېره د نورو چاپ شویو پیسو اندازه (۱۷) زره ملیاردو افغانیو ته رسېږي.))[1] ((د دې پېر د

---

(۱) ډاکتر محمد اکبر، هیله مجله، ۱۳۷۲ل کال، ۱ګڼه، ۲۷-۲۸مخونه.

حکومت د ۱۳۷۳ل کال بودیجه (۲۳۵) ملیارده افغانۍ ټاکل شوې ده، خو دولت یوازې (۸۰-۹۰) ملیارده افغانۍ عاید ترلاسه کړای شول تر (۵۰۰) ملیارده افغانیو څخه زیات لګښت یې د بودجې د کسر یانې د نوټونو په چاپ پوره کړ))[۲] دې پېر کې پیسې په شمېر نه، بلکې په ټنونو چاپ شوې، د یوې فرضي او اټکلیزې شمېرنې له مخې د دې دورې ټولې چاپ شوې پیسې (تر ۱۳۷۵ تلې پورې) تر سل زره ملیارده افغانیو هم زیاتې کوي، که دا پیسې د افغانستان پر ټول نفوس وېشل شوې وای نو هر افغان ته به په لکونو افغانۍ ور رسېدلې وای، خو د دې پیسو زیاته برخه د جګړې د دوام او د ځاني ګټو لپاره وکارېدله او همدا راز یې د هېواد د وګړو په تېره بیا د ثابت عایده دولتي مامورینو او علمي کادرونو نقدي زېرمه هم له منځه یوړه. په دې پېر کې انفلاسیون تقریباً په سلو کې (زرځله) اوچت شو خو د دولتي مامورینو او مسلکي اشخاصو معاش ایله په سلو کې (۳۰-۳۵) اوچت کړای شو.

دغسې اقتصادي تنګسیا هم د ډېرو تحصیل کړو اشخاصو ژوند خپېړه او تریخ کړ، یا د مسلک او یا هم د هېواد د پرېښودلو ته اړ شول.

---

[۲] دافغانستان د بهرنیو چارو وزارت یو ګزارش، کابل، ۱۳۷۷ل کال

WWW.KHOST.AF

هغو تحصیل کړو اشخاصو، دپلوماتانو، متخصصینو او نورو مسلکي اشخاصو چې په تېر پړاو کې يې په بهرنيو هېوادو او ملګرو ملتو کې د افغانستان په سفارتونو او نمايندهګيو کې کار کاوه، د نوي پړاو په راتګ سره، يو هم بېرته خپل هېواد ته رانغی او تقريباً ټولو په بهرنيو هېوادونو کې سياسي پناه واخيستله.

د (۱۳۲۵-۱۳۷۱) ل کلونو په بهير کې افغانستان د بهرنيو هېوادونو په دې ښارونو کې سفارتونه او نمايندهګۍ درلودې:

۱	لندن
۲	روم
۳	پاريس
۴	صوفيه
۵	برلين
۶	بوداپست
۷	وارسا
۸	بلګراد
۹	بن
۱۰	پراګ
۱۱	عدن

WWW.KHOST.AF

۱۲	مسکو
۱۳	هاوانا
۱۴	پیکنګ
۱۵	اولان باتور
۱۶	ادیسه بابا
۱۷	هانوی
۱۸	ډهلي
۱۹	کویټ
۲۰	طرابلس
۲۱	قاهره
۲۲	دمشق
۲۳	جاکارتا
۲۴	ډاکه
۲۵	توکیو
۲۶	تهران
۲۷	انقره
۲۸	ویانا
۲۹	اسلام اباد
۳۰	پیونګیانګ
۳۱	هراري

WWW.KHOST.AF

۳۲ بغداد
۳۳ په نیویارک کې د ملګرو ملتونو په سازمان کې د افغانستان نماینده ګي
۳۴ په ژنیو کې نماینده ګي
۳۵ په بمبيي کې د افغانستان جنرال قونسلي
۳۶ په تاشکند کې قونسلي
۳۷ په مشهد کې قونسلي
۳۸ په کراچۍ کې قونسلي
۳۹ په پېښور کې قونسلي
۴۰ په کويټه کې قونسلي [۱]

له دغو نماینده ګيو او سفارتونو څخه سربېره ټکل کولای شي چې څومره مسلکي کادرونه او تحصیل کړي اشخاص به په کې مصروف وو، هغوی ټولو له دې نوي پړاو سره د ذهني، فکري مخالفت او په هېواد کې د ګرمې جګړې له امله نورو هېوادونو ته پناه یوړه او په دې ډول افغانستان د یو زیات شمېر هغو دپلوماتانو له لرلو څخه هم بې برخې شو، چې کلونه کلونه یې پرې لګښت کړی و او بیا یې په عملي کار کې یو څه تجربه هم ترلاسه کړې وه.

[۱] د افغانستان کالنۍ، کابل ۱۳۶۶ل کال، (۲۸۱-۲۸۲) مخونه.

WWW.KHOST.AF

دغه راز په دې پېر کې له بهرنيو چارو وزارت څخه هم (۲۵) تنه کارکوونکي، چې د ماسترۍ او لېسانس تحصيلي درجې يې لرلې، له دندو څخه ګوښه شوي دي.

سيمه ييزو، ژبنيو، فرهنګي، مذهبي، تنظيمي، سياسي او ځينو نورو کينه ييزو قصدي هڅو هم، په دې پړاو کې له هېواد نه د مسلکي کادرونو په ايستلو کې اغېز درلود. د کار د اهلو او پوهو کسانو پرځای، پر سياسي، ژبنيو، توکميزو او نورو معيارونو د نا اهله کسانو ګومارل، بل هغه لامو، چې ګڼ شمېر روڼ اندي او مسلکي کسان يې مهاجرت ته مجبور کړل.

د دې پېر پر وروستيو دوو کلونو (۱۳۷۳-۱۳۷۴) واکمنو ته له مخالفينو څخه، د کابل ښار ځينې برخې په لاس ورغلې، چې په هغو کې د کابل پوهنتون او طب انستيتيوت هم شامل وو. کابل پوهنتون چې په همدې پړاو کې د کابل د مرکزي برخو د چارواکو او د هغو د مخالفينو له خوا وران او ويجاړ شوی و، يو ځل بيا د سياسي هدفونو مرکز وګرځېد، واکمنو هڅه وکړه، د پوهنتون د بيا رغونې په برخه کې چې د جګړې په ترخ کې ورته تر (۵۰) مليونه ډالرو زيات زيان اوښتی و، يو څه لګښت وکړي. له ځينو پوهنځيو پرته چې ډېر درونډ زيان ورته

WWW.KHOST.AF

اوښتی و، د پوهنتون د فزیکي بیا رغونې کار تقریباً په سلو کې (۷۵) ترسره شو.
په همدې پړاو کې هڅه وشوه، چې یو شمېر نوي کسان هم د پوهنتون علمي کادر کې شامل شي. په مجموعي ډول په دې پړاو کې د هېواد د محصلینو او استادانو شمېر په دې ډول دی:
((پر ۱۳۷۱ل کال کابل پوهنتون په خپل ورځني ټایم کې (۹۷۷۵) تنه محصلین او مازیګرني ټایم یا شپې پوهنځیو کې (۱۱۰۲) تنه درلودل، اسلامي پوهنتون (۹۰۸) تنه، ننګرهار پوهنتون (۱۵۱۴) تنه، بلخ پوهنتون، (۱۱۲۸) تنه، هرات پوهنتون (۵۲۵) تنه او کابل پولیتخنیک (۲۸۷۹) تنه محصلین درلودل.
پر ۱۳۷۲ل کال د کابل پوهنتون ټولو محصلینو شمېر (۱۱۲۷۷) تنه، د ننګرهار پوهنتون (۷۴۷) تنه، د هرات پوهنتون (۸۷۴) تنه، د کابل پولیتخنیک (۱۲۱۳) تنه د بلخ پوهنتون (۱۷۱۸) تنه و.
پر ۱۳۷۳ل کال دا شمېر کابل پوهنتون (۱۰۱۷۵) تنه، ننګرهار پوهنتون (۹۸۲) تنه، کابل پولیتخنیک (۱۲۵۲) تنه

WWW.KHOST.AF

او د بلخ پوهنتون (۱۸۱۰) تنه و.))[1] د استادانو ټول شمېر (۷۳۱) تنه و.

په ۱۳۷۴ل کال کابل پوهنتون د محصلینو شمېر (۵۵۷۱) تنه (ورځ)، (۱۴۰۲) تنه د شپې پوهنځیو، (۱۲۵۲) تنه د ننګرهار پوهنتون، (۹۲۵) تنه د هرات پوهنتون، (۲۹۲۰) تنه د کابل پولیتخنیک، ۱۱۱۲ تنه دکابل پیداګوژۍ د انستیتیوت محصلین وو.

د هېواد له نورو علمي مرکزونو څخه کابل پوهنتون ته د واکمنو پاملرنه زیاته وه، کېدی شي سیاسي لامل په کې زیات اغېز ولري.

هغه پاملرنه چې کابل پوهنتون ته وه، بل هېڅ علمي او روزنیز مرکز ته نه وه، که په ټولیز ډول د دې دورې په باب خبره مطرح کېږي، نو سړی ویلای شي، چې د افغانستان په تاریخ کې نه یوازې له سیاسي، اخلاقي، اقتصادي او امنیتي پلوه دا دوره یوه ډېره کرغېړنه دوره وه، له علمي پلوه هم د افغانستان د علمي کادرونو او علمي مرکزونو لپاره یوه تباه کوونکې او وژونکې دوره ګڼل کېږي.

[1] سالنامه احصائیوي، ۱۳۷۲-۱۳۷۳کلونه.

WWW.KHOST.AF

پنځم پړاو

(۱۳۷۵تله- ۱۳۷۸ وری)

دا پړاو پر داسې وخت پیل شو، چې تر دې د مخه ځلورنیم کلنې انارشۍ د ټول هېواد د ژوند رګونه نیولي وو. کابل په وینو کې غوټې وهلې او نور ښارونه ورځ پر ورځ پر یوه مړاوي او مړژواندي برخلیک اخته کېدل. د ښارونو، کلیو او بانډو ټول او سېدونکي، د لوټ، تالان، بدلمنۍ، جګړې، وژنې او ورانۍ له ګوزارونو څخه ستړي شوي او تر پوزې راغلي وو، ټول د یو ژغورندویه الهي ځواک په هیله وو. د ډېرو په سترګو یو ازې تیاره ښکارېدله او د رڼا ځرک نه لګېده. په پای کې داسې یو ځواک پیدا شو، چې پخواني ټوپکیان یې ټول له یوې مخې پسې په مخه کړل، له کلیو او ښارونو یې وشړل او وسلې یې ترې راټولې کړې. د ۱۳۷۵ل کال د تلې پر ۵ نېټه دې ځواک د کابل پخوانۍ جنجالیزه اداره راوپرځوله او خپله د واک پر ګدۍ کېناست. خلک چې له جګړو بې حده زیات ستړي شوي وو، د نوي ځواک راتګ او بریي ته یې هر کلی ووایه! نوي ځواک که هر څو مره سوله او امن ټینګ کړل او

WWW.KHOST.AF

خلک يې د وېرې او ډار له څپو څخه ډاډمن او ارام حالت ته راوګرځول، خو دا ارامي له يو لړ داسې بنديزونو سره مله شوه، چې ورو ورو د ډېرو خلکو د ذهني ستړيا سبب شوه. له مذهب نه يو بل ډول ځانګړي تعبير، د سياسي افکارو څارنه، د ازاد فکر د وزرونو تړل، ډول ډول بنديزونه او نور فشارونه د دې سبب شول، چې د واکمنو او تر حکم لاندې اشخاصو، په تېره بيا د پخوانيو دولتي کارکوونکو ترمنځ يو ډول واټن څرګند شي. د دې پړاو په بهير کې يو ځل بيا د ښار تحصيل کړي قشر يوه ډله مهاجرت ته اړ شوه او د ډول ډول بنديزونو تاب يې رانه وړاى شو. په دې دوره کې پر ښځينه تحصيل کړي او تحصيل کوونکي قشر د لګول شوي بنديز له امله ډېرو خپله دنده له لاسه ورکړه او نورې يې له تحصيل څخه (پر دې مهال) بې برخې شوې، ويل کېږي چې تر دې دورې دمخه په ټول دولتي جوړښت کې د ښځينه کارکوونکو شمېر تر ۴۰ زرو تنو پورې رسېده. سره له دې چې دې ښځو ته هماغه پخوانی معاش ورکول کېږي، د دې کتاب د چاپ پر مهال معاش ورکول کېده خو وروسته بيا پرې دا معاش هم بند شو. خو د چټک انفلاسيون په وجه د هغو د معاش ارزښت په نشت حساب دی. هغه تحصيل کړې ښځې، چې د ازاد ښاري کلتور په رڼا کې يې خپل ژوند اوډلې او عيار کړی و، له دې نويو

WWW.KHOST.AF

بنديزونو سره يې کلتوري او ذهني پيوستون رانغی او د هېواد پرېښودو ته اړې شوې. دغه راز په دې بهير کې واکمنو په پخوانيو دولتونو کې د ځينو مامورينو او دولتي کارکوونکو د دريځ پلټنه هم پيل کړه او هم يې د ځينو اشخاصو او مسلکي کادرونو فکري لوري او د تحصيل ځايونه وڅارل او په نښه کړل. د دې ترڅنګ چا چې په تېرو کمونيستي رژيمونو کې، په هر نامه کوم ستاينليک يا مډال اخيستی و، د هغو څارنه هم وشوه، هغه شمېر تحصيل کړي اشخاص چې د تېرو نظامونو له خپو نه په يو نه يو ډول تر دې دمه په خپلو ځايونو کې پاتې وو، يو ځل بيا له ګواښ سره مخامخ شول. په دې ترڅ کې اکثره وزارتونه وپلټل شول او هغه کسان، چې له نويو وضع شويو مادو څخه په يوه هم برابر نه وو، د ((نامطلوب)) په نامه له خپلې دندې ګوښه شول، په اکثرو وزارتونو کې دا کار وشو، خو په لويه څارنوالۍ او عدليه وزارت کې د دې تصفيې کچه ډېره زياته وه. په بهرنيو چارو وزارت کې (۳۴) تنه کارکوونکي، چې دوکتورا، ماسټري او لېسانس ډيپلومونه يې لرل، له خپلې دندې منفک شول. د لوړو زده کړو له وزارت څخه د لوړو زده کړو د موسسو (۱۱۷) تنه استادان نامطلوب وګڼل شول، چې په دې کې (۵۳) تنه د کابل پوهنتون استادان وو. وروسته بيا پر دې ((نامطلوبو)) کسانو يو ځل بيا غور

WWW.KHOST.AF

وشو، چې د کابل پوهنتون له (۵۳) نامطلوبه کسانو څخه (۲۸) بېرته ((مطلوب)) او (۲۵) نامطلوب وګڼل شول او له دندې ګوښه کړای شول. په دې موده کې د کابل پوهنتون د محصلینو شمېر تقریباً (۳) زرو تنو ته رسېده. د همدې پېر د دوو کلونو د فارغانو شمېر هر کال تقریباً (۴۰۰) تنو ته راټیټ شو. ځینو استادانو له سیاسي او فکري کیس پرته، خپله له پوهنتون سره علاقه وشلوله. پر دې کلونو په ځینو ولایتونو، لکه کندهار، ننګرهار، هرات او بلخ کې هم پوهنتونونه فعال وو. له طب او پیداګوژۍ پرته پر ۱۳۷۲ل کال د ننګرهار پوهنتون استادانو، محصلینو او ځانګو شمېر په لاندې ډول دی.

ګڼه	پوهنځي	استادان	محصلین	څانګې
۱	انجنیري	۱۵ تنه	۲۰۰ تنه	۳
۲	کرنه	۲۰ تنه	۸۷ تنه	۳
۳	تعلیم او تربیه	۱۸ تنه	۴۷ تنه	۳
۴	ادبیات	۱۴ تنه	۲۸ تنه	۳
۵	اقتصاد	۱۲ تنه	۹۴ تنه	۲
۶	شرعیات	۱۸ تنه	۵۲ تنه	۳
۷	وترنري	۳ تنه	۷۲ تنه	۱

WWW.KHOST.AF

((پر دې کال ننګرهار پوهنتون له طب او پیداګوژۍ پرته (۱۰۵) تنه استادان، ۲۲۲ تنه محصلین او ۲۱ څانګې لرلې او له ۱۳۵۷ل کال راپه دېخوا یې په ټولیز ډول (۲۳۳۲) تنه انجنیران، متخصصین، ښوونکي او دیني عالمان ټولنې ته وړاندې کړي دي.))[1]

پر ۱۳۷۷ل کال د ننګرهار پوهنتون دوه تنه استادان هم ووژل شول او له دې سره د پوهنتون د استادانو یوه ډله پېښور ته مهاجره شوه، چې ځینې یې بېرته ستانه شول او ځینې یې پاتې شول.

په دې پړاو کې د افغانستان په دولتي جوړښت کې یو چورلټ شکلي بدلون پېښ شو. مسلکي او حرفه یي زده کړې په دولتي جوړښت کې د ګومارنې او په تېره بیا په لوړو پوستونو کې د تقرر عامل ونه ګڼل شوې، بلکې په دولتي چارو کې د استخدام تګلوری او واک په یوه مشخص فکري ګروپ پورې وتړل شو. داسې ښکاري چې تر عمومي مدیریت پورې ټول لوړ پوستونه د همدې ځانګړې ډلې د غړو او یا هم د هغې د نږدې پلویانو لپاره مختص شوي دي. په یوه دولت کې د دوو ډولونو معاشونو دود بدل، چې د افغانستان په ټول دولتي جوړښت کې یې بېلګې نه شته، هم د عامو دولتي

[1] پوهاند غونچه ګل حبیب ساپی، ننګرهار مجله، ۱۳۷۷ل کال، ۴ګڼه، ۲۲ مخ.

WWW.KHOST.AF

کارکوونکو، په تېره بیا د مسلکي کادرونو او واکمنو ترمنځ د زړونو او ذهنونو فاصله زیاته کړه. ذهني، ذوقي، سلیقه یي بندیزونه او دغه راز وچ حاکمیت هم په دې پړاو کې د مسلکي کادرونو د فرار بل عامل و.

د هېواد په داخل کې د مسلکي کادرونو فرار او تېښتې او نورو ډول ډول نیمګړتیاوو سره سره په دې پړاو کې اساسي او بنسټیز کار دا وشو، هغه سیمې چې د دې مشخص تحریک په لاس کې کېوتې، هلته بشپړ امن تامین شو او له امن سره په لومړي ګام کې په بشپړه توګه د هېواد د فزیکي ویجاړۍ مخه ونیول شوه او همدا راز د بیا رغونې او زرغونولو کار هم ورو ورو پیل شو. د ۱۳۷۱-۱۳۷۵ پړاو په بهیر کې په ټول هېواد کې داسې یو لوټ او تالان ګډ و، چې که تراوسه یې دوام موندلی وای، نو په ټول هېواد او په تېره بیا په کابل کې به هېڅ هم پاتې نه وو، خو د پنځم پړاو واکمنو ستر انساني او هېوادنی رسالت ترسره کړ، د هېواد د تجزیې خطر یې پر اوسمهال محوه او یا هم ډېر کمزوری کړ او په نیول شویو سیمو کې یې د نورې ورانۍ او ویجاړۍ مخه ونیوله. په همدې وجه د دې پېر په بهیر کې ګڼ شمېر افغان مهاجرین له پاکستان او ایران څخه بېرته خپل هېواد ته ستانه شول. په ستنو شویو افغانانو کې د تحصیل کړو افغانانو شمېر خورا لږ دی، اکثره لوستو

WWW.KHOST.AF

افغانانو د خپل هېواد پرځای، نورو هېوادونو ته مخه کړه او په دې ډول د ټولې غمیزې په بهیر کې د نړۍ یو زیات شمېر هېوادونو کې مېشته شول. اوس به د نړۍ ډېر کم هېوادونه پیدا شي، چې هلته دې افغانانو د خپل ژوند د پاتې برخې د تېرولو لپاره سر نه وي ښکاره کړی، خو په ټولیز ډول له هغو هېوادونو څخه چې ګڼ شمېر افغانانو ورته پناه وروړې ده د دغو هېوادونو نومونه اخیستلای شو: پاکستان، ایران، هالند ،فرانسه، ډنمارک، استرالیا ، ناروې، سویډن، سویس، ایټالیا ، بلجیم، هندوستان، کاناډا ،امریکا ځینې عربي هېوادونه، ترکیه، چک، سلواک، نوی زیلانډ د پخواني شوروي ځینې جمهوریتونه او داسې نور هېوادونه. د یادونې وړ ده چې دې هېوادونو ته اکثره تحصیل کړو افغانانو پناه ور وړې ده او ځینو یې بیا خپلې کورنۍ هم له ځان سره وړې دي. د یو تحصیل کړي افغان عبدالمالک بېکسیار په وینا ، چې په ډنمارک کې اوسېږي، لږ تر لږه ډنمارک ته تراوسه پورې (دوه زره) افغانانو پناه وروړې ده، په دې دوه زره کسانو کې د اټکل له مخې تر (۵۰۰) تنو پورې انجنیران، ډاکتران او په بېلو بېلو څانګو کې د لوړ تحصیل خاوندان دي.

د نړۍ په اکثرو هېوادونو کې د غمیزې له پیل نه تراوسه پورې د مېشتو افغانانو د دقیق شمېر جاج معلوم شوی نه دی،

WWW.KHOST.AF

ځکه چې لا اوس هم افغانان د ورتګ په حال کې دي او یا هم له یو هېواد څخه بل هېواد ته ځي او د تحول په حال کې دي، خو د ملګرو ملتو اداري UNHCR له (۱۹۸۰-۱۹۹۹) پورې په پاکستان، ایران، هند، روسیې او د منځنۍ اسیا په هېوادونو کې د افغان مهاجرینو هغه شمېر خپور کړی، چې له دوی سره په بېلابېلو وختونو کې ثبت شوي دي. د دې شمېر ځرنګوالی په دې ډول دی:

WWW.KHOST.AF

کال	پاکستان	ایران	هند	روسیه	قزاقستان	گرجستان	تاجکستان	ترکمنستان	ازبکستان	ټول
۱۹۸۰	۴۰۰،۰۰۰	۲۰۰،۰۰۰	_	_	_	_	_	_	_	۶۰۰،۰۰۰
۱۹۸۱	۱،۴۰۰،۰۰۰	۵۰۰،۰۰۰	_	_	_	_	_	_	_	۱،۹۰۰،۰۰۰
۱۹۸۲	۳۷۵،۰۰۰	۸۰۰،۰۰۰	۳،۰۰۰	_	_	_	_	_	_	۳،۱۷۸،۰۰۰
۱۹۸۳	۲،۷۰۰،۰۰۰	۱،۲۰۰،۰۰۰	۴،۰۰۰	_	_	_	_	_	_	۳،۹۰۴،۰۰۰
۱۹۸۴	۲،۸۰۰،۰۰۰	۱،۵۰۰،۰۰۰	۵،۰۰۰	_	_	_	_	_	_	۴،۳۰۵،۰۰۰
۱۹۸۵	۲،۹۰۰،۰۰۰	۱،۸۰۰،۰۰۰	۶،۰۰۰	_	_	_	_	_	_	۴،۷۰۶،۰۰۰
۱۹۸۶	۲،۷۰۰،۰۰۰	۲،۰۰۰،۰۰۰	۶،۰۰۰	_	_	_	_	_	_	۴،۷۰۶،۰۰۰
۱۹۸۷	۲،۸۷۸،۰۰۰	۲،۲۲۱،۰۰۰	۶،۰۰۰	_	_	_	_	_	_	۵،۱۰۵،۰۰۰
۱۹۸۸	۳،۱۵۶،۰۰۰	۲،۷۰۰،۰۰۰	۵،۰۰۰	_	_	_	_	_	_	۵،۸۶۱،۰۰۰
۱۹۸۹	۳،۲۵۵،۰۰۰	۲،۹۰۰،۰۰۰	۵،۰۰۰	_	_	_	_	_	_	۶،۱۶۰،۰۰۰
۱۹۹۰	۳،۲۷۲،۰۰۰	۲،۹۴۰،۰۰۰	۸،۰۰۰	_	_	_	_	_	_	۶،۲۲۰،۰۰۰
۱۹۹۱	۳،۱۸۵،۰۰۰	۳،۰۰۰،۰۰۰	۱۲،۰۰۰	_	_	_	_	_	_	۶،۱۹۷،۰۰۰
۱۹۹۲	۳،۰۷۷،۰۰۰	۲،۹۰۰،۰۰۰	۱۰،۰۰۰	_	_	_	_	_	_	۵،۹۸۷،۰۰۰
۱۹۹۳	۱،۶۲۷،۰۰۰	۲،۷۰۰،۰۰۰	۱۱،۰۰۰	۱۲،۰۰۰	_	_	_	_	_	۴،۳۵۰،۰۰۰
۱۹۹۴	۱،۴۷۷،۰۰۰	۱،۸۵۰،۰۰۰	۲۴،۰۰۰	۱۶،۰۰۰	_	_	_	_	_	۳،۳۶۷،۰۰۰
۱۹۹۵	۱،۰۵۳،۰۰۰	۱،۶۲۳،۰۰۰	۲۲،۰۰۰	۱۷،۰۰۰	_	_	_	_	_	۲،۷۱۵،۰۰۰
۱۹۹۶	۱،۲۰۰،۰۰۰	۱،۴۲۰،۰۰۰	۲۰،۰۰۰	۱۹،۰۰۰	۲،۰۰۰	۱،۰۰۰	۱،۰۰۰	۲،۰۰۰	۳۰،۰۰۰	۲،۶۹۵،۰۰۰
۱۹۹۷	۱،۲۰۰،۰۰۰	۱،۴۰۰،۰۰۰	۱۹،۰۰۰	۲۰،۰۰۰	۲،۰۰۰	۱،۰۰۰	۱،۰۰۰	۲،۰۰۰	۳۰،۰۰۰	۲،۶۷۵،۰۰۰
۱۹۹۸	۱،۲۰۰،۰۰۰	۱،۴۰۰،۰۰۰	۲۰،۰۰۰	۱۷،۰۰۰	۲،۰۰۰	۱،۰۰۰	۲،۰۰۰	۱،۰۰۰	۳،۰۰۰	۲،۶۷۵،۰۰۰
۱۹۹۹	۱،۲۰،۰۰۰	۱،۴۰۰،۰۰۰	۲۴،۰۰۰	۱۲،۰۰۰	۴۰۰	۶۰۰	۳۶۰	۱۰۰	۳۷۰۰	۲،۶۴۹،۰۰۰

WWW.KHOST.AF

په روسیه کې (۱۲۰۰۰) تنه افغانانو یوازې سیاسي پناه غوښتې ده، خو اټکل (۱۵۹) زره ته افغانان د روسیې په فیډریشن کې اوسېږي.[1]

په ټولیز ډول د دې پړاو په باب سرې ویلی شي، چې دا دوره هم لکه څنګه چې ځینې تحصیل کړي او مسلکي کادرونه او فني کارکوونکي په کې ((نامطلوب)) وګڼل شول، همداسې د هېواد تحصیل لرونکي قشر ته ((نامطلوبه)) دوره وه. په دې دوره کې د روزنیزو، ښوونځیو او نورو کلتوري مرکزونو د ودانیو فزیکي اعمار ته زیان ونه رسېده او د هغو د ساتنې هڅه وشوه، خو البته ځینې ښوونځي، روزنیز او علمي مرکزونه له مشخص مرام، نصاب او تګلارې څخه واړول شول او د یو بل ډول درسي نصاب تابع شول. د درسي نصاب ګډوډول، یوه هغه ستره روزنیزه او ښوونیزه ستونزه ده چې په تېرو کلونو کې زموږ د هېواد تعلیمي سیستم ورسره لاس او ګرېوان و او په نږدې راتلونکي کې هم د یو واحد معیاري تحصیلي او تعلیمي نصاب رامنځته کېدل یو ستونزمن کار ښکاري. ۱۳۷۵-۱۳۷۸ کلونه د هېواد د زیاتې برخې لپاره د امن او سولې په برخه کې بریاوې، خو د روزنیزو چارو په برخه کې نیمګړتیاوې او ان پر شاتګونه لري.

[1] Afghan Refugee Bulletin, UNHCR, February ۱۹۹۹, Page ۱۳

WWW.KHOST.AF

د ارزښتونو کمزوري کېدل او د فرار ګرندي کېدل

افغانستان ته د تېرو دوو لسیزو په ترڅ کې ډول ډول درانه زیانونه اړول شوي دي. د ټولنې کلتوري استحکام او ارزښتونو ته هم دومره زیانونه ور واړول شول، چې ډېرې برخې یې کمزورې شوې، ځینې یې کم ارزښته او ځینې یې وپاشل شوې. د غمیزې په لومړي پړاو کې د یو فکر او عقیده یې معیار له مخې دواړو غاړو جګړې ته ملا وتړله. ذهني جګړه په ګرمۍ پیل او ورپسې فزیکي جګړه توده شوه. په لومړي پړاو کې دواړو غاړو د خپل فکري ښوونځي تر سیوري لاندې ځان حق په جانب ګاڼه او تر یو ډول روانې ډاډ لاندې یې جګړې ته دوام ورکاوه. په دې پړاو کې چې څه تحصیل کړي اشخاص هېواد پرېښودلو ته اړ شوي وو، نو زیاتره په پاکستان او ایران کې مېشته وو، یو ډېر کم شمېر یې نورو هېوادونو ته پناه ور وړې وه. د شوروي په یرغل سره، چې څپې څپې افغانان او په هغو کې تحصیل کړي اشخاص پاکستان او ایران ته مهاجر شول، نو بیا هم د جګړې، قربانۍ او د هېواد د خپلواکۍ روحیه ډېره پیاوړې لا څه چې اورنۍ شوه. خپل هېواد او اسلام

WWW.KHOST.AF

سره مینه په څپو وه او هغو ته ټول په ډېر لوړ ارزښت یانې د ژوند د قربانۍ په بیه قایل وو، ځکه نو د پردیو پر وړاندې د افغانانو د مبارزې مورچل له فکري، رواني او عقیده یي پلوه ډېر غښتلی و. په دې پېر کې هم، افغانان د نړۍ په ډېرو هېوادونو کې خواره شول، د خورېدو یو علت یې هم دا و، چې اکثرو جهادي تنظیمونو هلته دفترونه پرانیستي وو او د شوروي پر ضد، د مبارزې لپاره د مرستو راټولولو په لټه کې وو. ډېر کم شمېر افغانان په دې نیت ورغلي وو، چې هلته دایمي پناه واخلي او د هغه ځای تابعیت ومني.

اکثرو افغانانو ته دا خبره ښخي شرم او ننګ ښکارېده چې څنګه خپل قومي او ملي هویت پرېږدي او د بل هېواد تابعیت ومني، سره له دې چې پر هغه وخت د زیاتو تحصیل کړو او ان عادي افغانانو لپاره د دې خبرې امکانات وو، چې د دوی د همغو لویدیزو هېوادونو په لګښت هلته لاړ شي او بیا هلته ومنل شي. داسې انګېرل کېږي، چې لویدیزوالو دا ګڼله، چې د شوروي تر وتلو وروسته باید واک داسې یوې ډلې یا اشخاصو ته ولېږدول شي، چې د لویدیځ پلویان وي. نو له دې کبله یې زیات شمېر تحصیل کړو افغانانو ته خپله غېږه خلاصه کړې وه او د پناه امکانات یې ورته برابر کړي وو. هغوی غوښتل چې له همدغو افغانانو څخه په راتلونکي کې د

WWW.KHOST.AF

حکومت جوړولو د عملي ځواک په توګه ګټه پورته کړي. هغه وخت دا فکر او اټکل نه کېده، چې شوروي اتحاد دې په دې بڼه وپاشل شي او بیا دې دومره ذلیل شي، چې د خپل ځان د راټولولو وس دې هم پیدا نه کړي او افغانستان دې خپل هغه پخوانۍ سیاسي او پوځي ارزښت بایلي.

سره له دې چې پر دې وخت د یاد وړ افغانان لویدیځ ته مهاجر شول، خو اکثرو د خپل هېواد د ازادۍ لپاره شپې او ورځې شمېرلې او له رواني او فکري پلوه په دې فکر کې نه وو، چې دوی به په لویدیځ کې پاتې کېږي او د هېواد راتلونکي شرایط به د دوی د راتګ مخه نیسي او یا به هم داسې حالت راځي، چې د دوی هغه پخوانۍ ولولې مړاوې او ځینې نور ارزښتونه کمزوري کړي.

په بل پړاو کې چې د شوروي لښکرې له افغانستان څخه وایستل شوې، د جګړې عقیده یې لوری هم ورو ورو بدلېده او هغه پخوانی ځواک او جوش یې ورو ورو له لاسه ورکاوه. خو دې پېر کې بیا هم لویدیځ ته د تحصیل کړو اشخاصو د بهیر لړۍ تمه نه شوه. پاکستان د دې ډول اشخاصو د تګ لپاره مناسب ځای و، له همدې ځایه اکثرو افغانانو غرب ته پناه یووړه، په دې پېر کې هم ځینو هغو روڼ اندو تحصیل کړو اشخاصو چې پخوا یې د ((کمونستي نظام)) پر ضد جګړه

WWW.KHOST.AF

کوله، ورو ورو یې هغه پښتوانۍ ولوله او روانې ډاډ کمزوري کېدل، نو ځکه خو له یو سترې ژوند څخه د یو ارام ژوند په لټه کې شول. د فزیکي ارامتیا لپاره ورته نو تر لویدیزو هېوادونو نوره غوره ټولنې په نظر نه ښکارېدې.

سره له دې چې عقیده یي او کلتوري جوړښت یې د هغو ټولنو تر وګړو هم افراطي بڼه لرله، چې دوی یې پرضد جګړه کوله. پر دې ټولنو واکمن فکري تګلوری او کلتوري فضا نه یوازې دا چې د افغاني ټولنې له عقیده یي جوړښت او کلتوري رغښت سره اړخ نه لګاوه، بلکې دواړه سره په رنګ او مانا کې تضاد هم لري. پر دې وخت چې کومو سیاسي تحصیل کړو اشخاصو غرب ته پناه یوړه نو هغوی پر خپل ایډیال نظام او د هغه پر بري بې باوره شان ښکارېدل او یا هم کېدی شي وویل شي، چې د شعار او عمل ترمنځ یوه تېر ایستونکې پرده موجوده وه او د عام ولس د ذهن او سترګو لید تر دې پردې اخوا د واقعیت د لیدلو ځواک نه درلود.

په څلورم پړاو کې چې د کابل د پښتواني نظام د تخت تخته واړول شوه، په اصطلاح نوی ((اسلامي نظام)) رامنځته شو، نو د دې نوي نظام د ناوړه کړنو په نتیجه کې ټولو هغو عقیده یي او ملي ارزښتونو ته زیان واوښت، چې (۱۴) کاله زموږ ولس د هغو د ګټنې لپاره جګړې او مبارزې ته هڅول شوی و.

WWW.KHOST.AF

د اسلام په نوم داسې اسلام ضد کارونه وشول، چې چا یې تصور هم نه کاوه، دې سره هم د جګړو له وېرې او هم د پښتانیو حسابونو د تصفیې له ډاره، د پښتواني حکومت ګڼ شمېر کادرونه او نور علمي اشخاص، له افغانستان څخه ووتل او لویدیځ ته یې د پښتواني حکومت د غړو او کار کوونکو په توګه پناه یوړه. تر دې د مخه چې به څوک لویدیځ ته تلل، نو د سیاسي کیس د منلو وجه به یې له کمونستي رژیم سره د مخالفت مساله وه، خو تر دې وروسته له بنسټپالو سره مخالفت او وېره د منلو عامل وګرځېد. کمونیزم پلوه اشخاصو کې داسې کسان هم شته، چې پر خپل وخت یې زموږ د هېوادوال د ((امپریالیزم)) د ګوډاګیانو، زامنو او لاسپوڅو په نامه له دندو ګوښه کړي، زنداني کړي، توهین کړي او وژلي دي. تر ۱۳۷۱ کال وروسته د جګړو پرله پسې دوام د ښارونو لوټونه، ورانونه او عامه وژنه د دې سبب شول چې پښتواني جهادي تنظیمونه هم خپل پښتوانی حیثیت او ارزښت بایلي.

پر دې وخت ټول هغه ارزښتونه، چې په تېرې لسیزې کې زموږ د ولس دواړه خواوې د هغو د ساتنې او پالنې لپاره جګړې کې راښکېل شوې وې، له منځه لاړل، په دې پړاو کې نور په لویدیځ کې د پښتوانیو ((مجاهدینو)) په اند ول دې نویو ((ملحدینو)) ته هلته د منلو شرایط اسانه وو.

WWW.KHOST.AF

د ژوند ستونزې هم ورځ پر ورځ دومره زیاتېدې، چې ډېر کسان یې د بېته مجبورول، چې لویدیزو هېوادونو ته پناه یوسي. دا سې کسان هم پر دې وخت لویدیځ ته د تګ پر لاره لیدل شوي، چې پخوا یې تصور هم نه کاوه.

د دې پړاو په بهیر کې په لکونو افغانان نورو هېوادونو ته مهاجر شول. وروسته وروسته چې شرایط نور هم سخت شول او په هېواد کې د خدمت ټول امکانات تر ډول ډول ګردونو لاندې راغلل او د محوه کېدو تر بریده ورسېدل، نو ډېرو افغانانو په ځانګړي ډول تحصیل کړو اشخاصو ته ښکاره ډاډ پاتې نه شو.

پر راوروستو وختونو لویدیزو هېوادونو ته د تګ شرایط ډېر سخت شول، خو بیا هم ورتلونکو افغانانو ډول ډول ستونزې وزغملې او د خپلې شخصي پانګې او یا هم په لویدیځ کې د خپلو دوستانو په مالي مرستې یې ځانونه هلته ورسول او دا لړۍ لا دوام لري. دا چې د دې افغانانو مهاجرت افغانستان ته څومره زیان دی او که نه؟ ایا دا خلک به بېرته خپل هېواد ته راشي او که نه؟ په دې باب به وروسته یو اټکلیز نظر وړاندې کړو.

دې پورتنیو ګڼو لاملونو زموږ د هېواد زیات تحصیل کړي اشخاص او علمي کادرونه مهاجرت ته اړ کړل، اوس د هېواد

WWW.KHOST.AF

هر علمي، هنري، روزنيز او ښوونيز مرکز نه زيات شمېر علمي او خپل ضروري پرسونل کډه کړې ده. موږ به دلته د هېواد د دې ډول علمي، فرهنګي او هنري مرکزونو له جملې څخه پر يو يا څو مرکزونو او د تللو علمي کادرونو پر شومره والي لږه رڼا واچوو.

WWW.KHOST.AF

د افغانستان راډيو ټلويزيون

د نورو فرهنګي، هنري او روزنيزو مرکزونو ترڅنګ د افغانستان راډيو او ټلويزيون ته هم ډېر زيانونه اړول شوي دي. له ۱۳۵۷ل کال نه تر ۱۳۷۱ل کال پورې د افغانستان د راډيو او ټلويزيون په بېلابېلو برخو کې زيات پرمختګونه او بدلونونه رامنځته شوي وو. په دې دوره کې راډيو او ټلويزيون څه فزيکي زيانونه او د ويجاړېدو ګوزارونه نه وو ليدلي. پر کابل سربېره په يو شمېر ولايتونو کې هم راډيويي او ټلويزيوني دستګاوې فعالې او د نصبېدو په حال کې وې، خو بيا هم د واکمن سياسي فکر او د هغو د ځينو چلندونو له امله راډيو ټلويزيون، خپل ځينې تخنيکي پرسونل له لاسه ورکړ. پر ۱۳۷۱ل کال، چې پر کابل او ټول هېواد کومه وبا خپره شوه، نو د هغې په ترڅ کې راډيو ټلويزيون هم بې شمېره زيانونه وزغمل. په مجموعي ډول د راډيو ټلويزيون ټولو برخو او تاسيساتو د ۳۰۰ مليونو ډالرو په شاوخوا کې زيان زغملی دی.
د پرسونل له مخې هم په دې دوره کې د راډيو ټلويزيون ګڼ شمېر ويندويان، ژورناليستان، تخنيکي کارکوونکي، انجنيران او هنرمندان مهاجرت ته اړ شول، وروسته د ۱۳۷۵ل

WWW.KHOST.AF

کـال د تلې د شـپږمې نېټې بـدلون راغـی، دې سـره ټلويزيـون چورلټ بند شو او پاتې پرسونل يې هم څه منفک او څه هم مهاجر شو. په دې دوره کې بيا هم راډيو ټلويزيون د پرسونل له مخې ډېر زيات زيانونه ځکه وزغمل چې نويو قوانينو کې هغو ته د فعاليت هېڅ ځای پاتې نه و، په ځانګړي ډول سندرغاړو او د ځينو برخو هنري پرسونل ته. د ۱۳۷۸ل کال په پيل کې د راډيو ټلويزيون ځينو کارکوونکو په دې تېرو بېلابېلو دورو کې د پرسونل له پلوه د راډيو ټلويزيون د ضايعاتو فيصدي دا ډول ښودلې ده:

له ۱۳۵۷-۱۳۷۱ل کال پورې، په راډيو او ټلويزيون کې ۷۰ په سلو کې ويندويان، ۷۰ په سلو کې د موسيقۍ هنرمندان، ۸۰٪ ژورناليستان، ۹۰٪ د تياتر هنرمندان او ۹۰٪ تخنيکي پرسونل پاتې و او نور يا زنداني شوي، يا يې دنده خوشې کړې، يا مهاجرت ته اړ شوي او ځيني يې مړه شوي هم دي.

له ۱۳۷۱-۱۳۷۵ پورې ۱۰٪ ويندويان، ۲۰٪ تياتر هنرمندان، ۱۰٪ موسيقۍ هنرمندان، ۲۰٪ ژورناليستان او ۱۰٪ تخنيکي پرسونل پاتې وو او نورو راډيو ټلويزيون کې دنده خوشې کړې وه.

WWW.KHOST.AF

له ۱۳۷۵ څخه تر ۱۳۷۸ ل کال پورې ۳٪ ویندویان، ۲٪ تیاتر هنرمندان، ۵٪ ژورنالیستان او ۳٪ تخنیکي پرسونل پاتې وو او نور ضایعات لري.

دلته به د راډیو ټلویزیون د تخنیکي، هنري او ژورنالیستیک پرسونل د ځینو مشهورو اشخاصو نومونه واخلو، چې په دې تېرو پړاوونو کې یا منفک شوي، یا یې راډیو تلویزیون پرې ایښی او یا مهاجر شوي دي.

ویاندان (نطاقان)

۱- سیف الرحمن ابراهیم خېل	۱۱- کریمه طهوري	۲۲- عبدالطیف ستانیکزی
۲- غلام نبي پاکتین	۱۲- ذکیه کهزاد	۲۳- محمداغا الکوزی
۳- سهیلا حسرت ناظیمي	۱۳- زیبا خادم	۲۴- حسیب خاورې
۴- ثریا خادم	۱۴- عبدالغفور ویاند	۲۵- لطیفه کبیر سراج
۵- تورپېکۍ خادم	۱۵- سیدافضل اکبر	۲۶- نفیسه محمود
۶- رشاد بهیر	۱۶- ډاکتر حسن شینواری	۲۷- شریفه شریف
۷- عبدالله شادان	۱۷- محمدعارف همدم	۲۸- مینه بکتاش
۸- سیما شادان	۱۸- عنایت شریف	۲۹- لطیفه قریشي
۹- ډاکتر حیدر یوازي	۱۹- عبدالهادي شکور	۳۰- فریده پاکتین
۱۰- فریده انوري	۲۰- وکیل احمد ابوي	۳۱- ګل جان اننډ
	۲۱- خطاب عمر	۳۲- انیسه لطیف
۳۳- مستوره شال (په	۴۲- قاسم یوسفزاده	۵۳- نیره

WWW.KHOST.AF

پېښور کې مړه شوه)	۴۳- آمنه ځیرک	۵۴- عبدالوهاب شادان
۳۴- فریده هوډ	۴۴- قمرسید	۵۵- اقلیما مخفي
۳۵- نصیر سهام	۴۵- نجیب جان نصیر	۵۶- مقدسه مخفي
۳۶- عبدالقدوس تندر	۴۶- نجیب یوسفزاده	۵۷- مسعود خلیلي
(په جرمني کې مړ شو)	۴۷- حامد نوري	۵۸- مسعود مجروح
۳۷- قمرسید	۴۸- علـــي محمـــــد	۵۹- لطیف جلالي
۳۸- نجیبه حیدر	صادقیار	۶۰- سلام جلالي
۳۹- شریفه پاخون	۴۹- پروین ملال	۶۱- ظاهر توتاخېل
۴۰- بصیر امین زاده	۵۰-پروین هاشم منصور	
۴۱- هاشم پکتیانی (په	۵۱- تاج محمداکبر	او ځیني نور
پېښور کې ووژل شو)	۵۲- نبیله همایون	

WWW.KHOST.AF

سندرغاړي او هنرمندان

ظاهر هویدا	فرهاد دریا	وحید قاسمي
رحیم بخش	عبدالله شادکام	مهوش
هماهنگ	فیض کاریزي	سلما
احمدولي	سیف الدین	رحیم جهاني
هنگامه	شبرغزنوي	حیدرسلیم
رخشانه	اسد بدیع	حسین ارمان
ژیلا	جاوید الهي	قاسم لوګری
مېرمن پروین	رحیم مهریار	سلام لوګری
ژینوس	پرستو	ګلزمان
ایوب	مرجان	حکیم نوراکاخېل
نعمت الله	رعنا	سیدعلم
قمرګله	مرین	سحرګل
احمدشاکر	سیما ترانه	شاه ولي
عبدالله مقري	سلیم بخش	افسانه
منګل	قاسم بخش	الفت هروي
نغمه	وکیل روف	یونس
ځلاند	عبدالحمید کندهاری	وجیهه رستګار
سهیلا ځلاند	ظاهر چاریکاری	فرید رستګار
سارا ځلاند	مختار مجید	امیرجان صبوري
حامد شکران	وحیدصابري	ظاهر شباب
ګلشن	منور(په پېښور کې	غوث زلمی

WWW.KHOST.AF

عزیزه افغان
اسمعیل پیروز
نورجهان
زمان شوقي
بېلتون
ناشناس
الفت اهنګ
الطاف حسین
اکبرنېکزاد
استاد صابر
استاد شیدا
میا شیدایي
استاد موسی قاسمي
حفیظ الله خیال
ریحان
خالو شوقي
رشیده ژاله
نادیه
ریتا وږمه
شاه محمد کندهاری
سید محمد کندهاری
دین محمد
مرتضی فرحتیار
عبدالاحد میهن یار

مړشو)
خیرمحمد خندان
او ځیني نور...

نور کارکوونکي:

غلام حسن نیر
ضیا احمد جاهد
عبدالله افاقي
عبدالغني مهم
عزیز ایشانزاده
اصغر افضلي
نیازمحمد بنایي
حبیب الله تخاري
اسحق ایماقي
عزیز اسوده
وحید صمدزی
شهسوار سنګروال
ګل احمد ذهاب
سید جان ملال (په پېښور کي مړشو)
زلمی بابا کوهي
انجنیر لطیف
لطیف بهاند

ناصر طهوري
عبدالله غمخور
پروین ملال
شکریه رمل
شکریه عمر
داود فاراني
نورجهان فاراني
شفیقه بشارت
پرتونادري
عبدالحی عابر
نجیب الله ساکب
حسین هدی
غلام حسین فعال
جلال نوراني
عرب شاه مموزی
لطیف ناظمي
فوزیه عظیمي
عبدالوهاب مددي
نورمراد
محمد انور وفا
نورمحمد صدیقي
اسدالله ساپی
امین نوابي
حمید پژمان

WWW.KHOST.AF

احد ژوند احد پیغام شبراحمد پیغام عبدالغفور امیني محمد حسن میرزی	اسمعیل فروغي محمد سرور انوري عایشه جلالي صدیق توخی عزیز رؤف	ظاهر طنین عبدالواحد نظري اقا سعید نسیان او ځیني نور

د دې ترڅنګ د ولایتي راډیوګانو او ټلویزیونونو ضایعات هم خورا زیات دي. پر سندرغاړو، نطاقانو او خبریالانو سربېره د راډیو ګڼ شمېر ممثلین، لکه حاجي محمد کامران، منان ملګری، ف. فضلي، ف عبادي، بایقرا او نور په لسګونو هم، فرار او هېواد پرېښودو ته اړ شوي دي. دغه راز د افغان فلم کارکوونکي او د سینما مشهور لوبغاړي او نور تخنیکي پرسونل د تېرو شلو کلونو، په تېره بیا د راوروسته (۱۳۷۱-۱۳۷۲) کلونو په بهیر کې مهاجرت ته اړ شوي دي. له دې کسانو څخه یو شمېر پر بېلابېلو وختونو یا په خپل مرګ مړه شوي دي، ځیني یې وژل شوي هم دي او نور اکثره یې په بهرنیو هېوادونو کې له خپل هېواده لرې ژوند کوي.

ټولنیز- فرهنګي سازمانونه

WWW.KHOST.AF

۱- د هنرمندنو اتحادیه:

د هنرمندانو اتحادیه، چې د افغانستان د هنر د پرمختیا او ودې لپاره او همدارنګه د هنري استعدادونو د غوړېدو، راټوکېدو او راټولونې لپاره جوړه شوې وه، ((پر ۱۳۶۱ل کال یې د نقاشۍ په برخه کې ۱۴۰، د تیاتر په برخه کې ۱۰۲، د موسیقۍ په برخه کې ۳۳۱، د سینماتوګرافۍ په برخه کې ۲۵۰، د مهندسۍ په برخه کې ۱۰۰ تنه غړي درلودل او دا ټول شمېر ۹۰۳ تنه کېږي. تر دې وخته په ۱۴ ولایتونو کې، د ۱۷۰۰ تنو په شاوخوا کې هنرمندانو، د ټولنې غړیتوب ترلاسه کړی و.))[1]

تر ۱۳۷۱ل کال دمخه تقریباً د لسو کلونو په بهیر کې د هېواد یو شمېر هنرمندان، چې په هغو کې ډېر وتلي او نومیالي سندرغاړي هم شامل وو، له هېواده بهر شول. خو له ۱۳۷۱کال څخه تر ۱۳۷۵ل کاله پورې، چې ټول هېواد او په تېره بیا د کابل ښار یوې سراسري ګډوډۍ او انارشۍ نیولی و، د هنرمندانو زیاته برخه د جګړو له وېرې او د نورو تنګسیاوو له امله، له هېواده ووتله. په همدې پېر کې پر موسیقۍ او د هنر پر ځینو نورو برخو یو لړ بندیزونه هم ولګول شول، دا بندیزونه

[1] د افغانستان کالنۍ، کابل، ۱۳۶۱ل کال، ۴۸ ګڼه، ۹۵ مخ.

WWW.KHOST.AF

په پیل کې ډېر ټینګ وو، خو وروسته وروسته د نرمۍ پر لوري روان شول او ان هغه چا چې لومړی یې پر دې ډول سختیو ټینګار کاوه، خپله د نرمښت خواته روان شول، خو په دې پېر کې د هېواد عمومي حالات داسې وو، چې د هېچا لپاره د ژوند او تنفس امکان نه و، نو ځکه خو د اکثرو تحصیل کړو افغانانو په څېر د دې ډلې زیاته برخه هم هېواد پرېښودلو ته اړ شوه.

د ۱۳۷۵ل کال له نوي بدلون سره د سندرغاړو پر سندریزو پروګرامونو، په ځانګړي ډول د موسیقۍ له وسایلو سره پر ساز او سرود ټینګ بندیز ولګول شو او د سرغړونې په صورت کې د درنې سزا اعلان هم وشو. دا وخت که کوم یو سندرغاړی په هېواد کې پاتې و او د موسیقۍ له لارې یې د خپل ژوند چارې خړوبولې، نو هغوی هم مجبور شول، چې هېواد پرېږدي.

د ۱۳۷۱-۱۳۷۸ل کلونو په بهیر، په ځانګړي ډول تر ۱۳۷۵ل کال وروسته واټن کې، تر بل هر ټولنیز قشر څخه دا برخه ډېره خواره او ناچله شوه.

۲- د ژورنالیستانو ټولنه:

((د ۱۳۵۹ل کال د سنبلې میاشتې پر ۲۵مه نېټه د خپلې لومړۍ کنګرې د جوړېدو په ترخ کې، چې ۴۰۰ ژورنالیستانو په کې ګډون کړی و، جوړه شوه، پر همدې کال یې د غړو شمېر

WWW.KHOST.AF

له ۳۷۰ څخه ۷۰۰ تنو ته لوړ شو))[۱] ((تر ۱۳۶۲ل کال پورې د دې ټولنې دغړو شمېر ۱۹۵۱ تنو ته ورسېده، په کابل ولایت کې ۲۲ څانګې او په ۱۲ ولایتونو کې یې ولایتي شوراګانې درلودلې. د ۱۹۵۱ تنو ژورنالیستانو له جملې څخه ۱۳۹۳ تنه په کابل ښار کې وو، چې ۱۰۲۲ تنه یې نارینه او ۳۷۱ تنه یې ښځې وې.

د ۵۵۸ تنو له جملې څخه، چې په ولایتي شوراګانو کې تنظیم وو، ۵۰۲ تنه نارینه ژورنالیستان او ۵۶ تنه ښځینه ژورنالیستانې وې.

په همدې ډول د ټولنې له ۱۹۵۱ غړو څخه ۱۲ تنه ډاکتران، ۷۷ تنه ماستران، ۷۹۹ تنه لېسانس او نور تر لېسانس نه د ټیټ تعلیم څښتنان وو.))[۱]

تر ۱۳۷۱ل کال پورې د ژورنالیستانو د ټولنې کار او فعالیت د خپلو امکاناتو تر بریده پرمخ روان و، په دې واټن کې د ژورنالیستانو ټولنې د نړۍ د ځینو هېوادونو د ژورنالیستانو له ټولنو سره اړیکي ټینګ کړل. د ټولنې ځینو غړو په لسګونو نړیوالو غونډو کې برخه واخیسته او هم د دوی په بلنه له بهر نه ګڼ شمېر بهرني ژورنالیستان، د دوی غونډو ته وبلل شول. تر

---

[۱] د افغانستان کالنی، کابل، ۱۳۶۱ل کال، ۴۸ ګڼه، ۹۴۸مخ.
[۱] د افغانستان کالنی، ۱۳۶۲ل کال، ۴۸ ګڼه، ۲۱۷ مخ.

WWW.KHOST.AF

۱۳۶۵ل کال وروسته د ژورنالیستانو ټولنې له خوا د ((سباوون)) په نوم یوه ذوقي مجله هم خپرېدله.

د ۱۳۷۱ل کال په بدلون سره د ژورنالیستانو ټولنه هم، لکه د نورو ټولنو په شان زیانمنه شوه، څو توغوندي د ټولنې پر ودانۍ ولګېدل او شتمني یې لوټ شوه، غړي یې پخوا په انفرادي توګه مهاجرت ته اړ شوي وو، خو تر دې وروسته یې په ډله ییز ډول د مهاجرت لاره ونیوه او د نړۍ په ګوټ ګوټ کې خواره شول. له ۱۳۷۱ل نه تر ۱۳۷۵ل پورې تشکیلاتي جوړښت روغ و، خو یوازې تشریفاتي بڼه یې درلوده، په واقعیت کې یې نه څومره والی او نه هم څرنګوالی له پخوا سره د پرتلې وړ و. تر ۱۳۷۵ل کال وروسته یې هغه تشکیلاتي جوړښت هم ړنګ شو او اوس په دې نامه هلته کومه ټولنه نه شته.

۳- د حقوقپوهانو ټولنه:

((د افغانستان د حقوقپوهانو ټولنه د خپل لومړني کنفرانس په ترخ کې، چې د ۱۳۶۴ل کال د سلواغې میاشتې پر ۲مه نېټه په کابل ښار کې جوړ شوی و او ۵۰۰ تنو منتخبو حقوقپوهانو په کې برخه اخیستې وه، جوړه شوه.

تګلاره یې تصویب شوه او پر فعالیت یې پیل وکړ. وروسته د حقوقپوهانو ټولنې خپلې لیکې پراخې کړې او پر ۱۳۶۶ل کال

WWW.KHOST.AF

يې په تشکيلاتي برخه کې ۲۰۳ تنه حقوقپوهان جذب او د غړيتوب کارتونه يې ورته ورکړل. په مرکز کې يې په ۱۸ ارګانونو کې د حقوقو د ساتنې څانګې جوړې کړې او همدارنګه په ۷ ولايتونو کې د حقوقپوهانو ټولنې جوړې او پر فعاليت يې پيل وکړ.))[1]

تر ۱۳۷۱ل کاله پورې د حقوق پوهانو ټولنې په مرکز کې په لسګونو حقوقي مسايل څېړلي او د دولت په ځينو ارګانونو کې يې د حقوقي مسايلو او ستونزو د حل په اړه هغوته مشورې او لارښوونې کړې دي.

دغه راز يې د بشر د مدني، تعليمي او نورو حقوقو په اړه وخت پر وخت حکومت ته خپل غږ رسولی دی. کله چې پر بشري حقوقو د دولت له خوا تېری شوی او يا له نافذو قوانينو څخه سرغړاوی شوی، نو دوی پر هغو اعتراض کړی، دا چې دې نيوکو او اعتراضونو د هغه وخت پر حکومت څه اغېز شيندلی شو او که نه؟ په دې باب دومره ويل کېدی شي، چې څه ډېر ښکاره او ژور اغېز يې ځکه نه شو شيندلی، چې دا ټولنه خپله هم د دولت له خوا جوړه شوې وه، خو د يوې حقوقي سرچينې او ټولنې په توګه او يا دا چې د ګڼ شمېر حقوقپوهانو د يو مرکز په توګه يې اړتيا زياته محسوسه وه، د څه ناڅه

[1] د افغانستان کالنی، کابل، ۱۳۶۶ل کال، ګڼه، ۲۳۸-۲۳۹ مخونه.

WWW.KHOST.AF

اجرايي څواک له درلودلو سره سره يې مانيز او حقوقي څواک هم درلود.
ټولنې تر ۱۳۷۱ل کال وروسته خپل تشکيلات وساتل، خو پر دې وخت يې هېڅ ډول اغېز پاتې نه و، ځکه چې په هېواد کې هېڅ ډول حقوقي نظام ټينګ نه و، د دې ټولنې دفتر هم په کابل ښار کې څو ځايو ته کډه وکړه او غړي يې هم اکثره خواره واره شول، زيات شمېر يې بهرنيو هېوادونو ته لاړل، تر ۱۳۷۵ل کال وروسته نه د دې ټولنې د جوړښت او نه يې د اغېز پته ولګېده.

۴- د ليکوالو ټولنه:

د افغانستان د ليکوالو ټولنه د ۱۳۵۹ل کال د تلې پر ۱۲مه نېټه په کابل ښار کې جوړه شوه. ټولنه د يوې ټګلارې او څانګړو تشکيلاتو لرونکې وه، چې لاندې برخې يې درلودلې:
ـ د څوانو ليکوالو انجمن، د بين المللي اړيکو څانګه، د تشکيلاتو څانګه، د پښتونخوا د ادبياتو څانګه، د کره کتنې څانګه، د داستان څانګه، د شعر څانګه.
ټولنې د خپل فعاليت په بهير کې تر ۱۴۵ عنوانو زيات علمي، ادبي او هنري کتابونه چاپ کړل، د ((ژوندون)) په نوم يې په دوو (پښتو او دري) په جلا جلا ډول ځانګړې ادبي، خبرنيزه مجله خپروله او هم يې د قلم په نوم يوه جريده درلوده.

WWW.KHOST.AF

په مرکز کې يې د غړو شمېر سلګونو ليکوالو ته رسېده، دغه راز يې په ځينو ولايتونو کې د ټولنې ولايتي څانګې پرانيستې. د ځوانانو ادبي انجمن د کابل ښار په بېلابېلو لېسو او تعليمي مرکزونو کې خپلې څانګې جوړې کړې وې چې د دوی شمېر هم سلګونو تنو ته رسېده. د ليکوالو انجمن يوه مرکزي شورا لرله.

د ليکوالو ټولنې تر ۱۳۷۱ل کال پورې د ګڼو کتابونو ترڅنګ په لسګونو لويې او وړې غونډې، مشاعرې او سيمينارونه جوړ کړي دي. پر ۱۳۷۱ل کال د ليکوالو پر انجمن هم ستر ناورين راغی، کتابتون او د کتاب ساتنې ځايونه لوټ شول او ګڼ شمېر غړي يې نورو هېوادونو ته مهاجر شول. ټولنې تر ۱۳۷۱-۱۳۷۵ کال پورې يوازې د ژوندون مجلې ۲ ګڼې او د قلم جريدې څو ګڼې خپرې کړای شوې، يو څو ادبي غونډې يې جوړې کړې، د پخوانيو غړو کمښت او د پانګې نشتوالي، ټولنه ورځ پر ورځ کمزورې کړه تر ۱۳۷۵ کال وروسته د ټولنې پخوانی تشکيل له منځه يوړل شو او پرځای يې په اطلاعاتو او کلتور وزارت کې د شعر او ادب امريت په نامه يوه کوچنۍ نوې اداره جوړه شوه، دې ادارې په تشکيل کې يو تن د امر، يو تن د شعر، يو تن د کيسې او يو تن د کره کتنې، يو تن د ځوانو ليکوالو لپاره په پام کې نيول شوي وو، يو تن د جريدې د

WWW.KHOST.AF

مدیر په حیث او یو تن د چاپ د امر په توګه په تشکیل کې نیول شوي وو. یانې ټول تشکیل یې په دې ډول دی:

((۱- رسمي مسلکي کارکوونکي ۷ تنه، شته کارکوونکي **۵** تنه.

۲- رسمي اداري کارکوونکي **۳** تنه، شته کارکوونکي ۲ تنه.

۳- مسلکي اجیر کارکوونکي ۴ تنه، شته کارکوونکي ۱ تن.

۴- نا مسلکي اجیر کارکوونکي **۵** تنه، شته کارکوونکي ۴تنه.))[۱]

اوسنۍ اداره کې د غړو لیکوالو شمېر په رسمي ډول ثبت شوی نه دی، که د شعر او ادب اوسنۍ اداره د لیکوالو ټولنې له پخواني جوړښت سره پرتله کړو، نو په تشکیلاتي جوړښت کې په سلو کې تقریباً (۸۰) او په خپرنې برخه کې په سلو کې سل کموالی ښیي.

[۱] د اطلاعاتو او کلتور وزارت د شعر او ادب اداري یو راپور، کابل، ۱۳۷۸ل کال.

WWW.KHOST.AF

کابل پوهنتون

کابل پوهنتون د هېواد تر ټولو ستر علمي مرکز دی، چې د خپل جوړښت له پیله یې تر دې وخته پورې هېواد ته ګڼ شمېر علمي او مسلکي کادرونه وړاندې کړي دي. له ۱۳۱۱ل کال څخه تر ۱۳۶۲ل کال پورې، کابل پوهنتون په ټولیزه ډول ۴۰ زره فارغان ټولنې ته وړاندې کړي دي. لکه څنګه چې د مخه مو یادونه وکړه، په بېلابېلو پړاوونو کې پر کابل پوهنتون سختې نادودې او تیارې راغلې او په سوونو استادان یې زنداني شوي، وژل شوي، له دندو ګوښه شوي او یا مهاجرت ته اړ شوي دي. تر ۱۳۷۱ل کال وروسته، چې پر کابل پوهنتون کوم ناورین راغی، هغه نو د پوهنتون په ټول تاریخ کې بې ساری دی.

د پوهنتون مرکزي کتابتون، یو موزیم، یوه ګالري او د څوارلس ګونو پوهنځیو کتابتونونه له منځه لاړل، نه یوازې د پوهنتون استادان فرار او مهاجرت ته اړ شول، بلکې خپله پوهنتون هم د کابل ښېرو بېلابېلو سیمو ته مهاجر شو، په یوه ځای کې به یې لا دمه جوړه کړې نه وه، چې بل ځای ته به لېږد ته اړ شو. د همدې اړو دوړ په نتیجه کې د کابل پوهنتون ځینې

WWW.KHOST.AF

استادان له پوهنتون سره بې ارتباطه شول. د جګړو په ترڅ کې د پوهنتون څو تنه استادان د خپل ژوند له نعمت نه هم بې برخې شول. پوهنتون په ډېر چټک ډول استادان له لاسه ورکړل، د استادانو د وتلو هغه بهير، چې له تېرې لسيزې څخه پيل شوی و ، په دې لسيزه کې لوړ کچ ته ورسېد. په ځانګړې ډول د هغو استادانو د مهاجرت شمېره خورا زياته ده، چې په بهرنيو هېوادونو کې يې لوړې زده کړې کړې وې. د غميزې تر پيل دمخه، کابل پوهنتون د نړۍ د يو شمېر هېوادونو له معتبرو پوهنتونونو سره اړيکې درلودل او د کابل پوهنتون اکثره استادان د ماسترۍ او دوکتورا لپاره هغو هېوادونو ته تلل او تر خپلو زده کړو وروسته بېرته راستنېدل. تر ۱۳۵۷ل کال وروسته دا بهير څه ناڅه ټکنی شو ، خو بيا هم په شپېتمو کلونو کې يو شمېر هغو هېوادونو ته د استادانو د لېږنې بهير دوام درلود ، چې د وخت له دولت سره يې اړيکې ښه وو. تر ۱۳۷۱ل کال وروسته د دنيا له ټولو پوهنتونو سره د کابل پوهنتون اړيکې پرې شول. پخواني استادان او يا هغه استادان، چې په بهرنيو هېوادونو کې يې لوړې زده کړې کړې وې، شمېر يې ورځ پر ورځ په کمېدو شو ، نوي روزل شوي کادرونه نه د کميت او نه هم د پوهې د څرنګوالي له پلوه دومره وو ، چې د پخوانيو او تلونکو استادانو ځای ډک کړي. له دې

WWW.KHOST.AF

امله په راوروسته کلونو کې د پوهنتون اصلي تشکیل، چې ۷۵۰ تنه استادان ګڼل کېدل، هېڅوخت هم پوره نه شو، ان چې نیمايي ته یې هم شمېر ونه رسېده.

له ۱۳۷۱ل څخه تر ۱۳۷۵ل پورې د پوهنتون د ټولو استادانو شمېر (په دې پړاو کې له نویو کادرونو سره سره) تر ۳۰۰ تنو څخه لوړ نه شو. تر ۱۳۷۵ل کال وروسته، سره له دې چې بیا هم یو شمېر نوي استادان جذب شول، خو د انفکاک او مهاجرت له امله دا شمېر ۲۲۰ تنو ته راټیټ شو، په دې ټولو کړکېچونو او ستونزمنو شرایطو کې، کابل پوهنتون خپل ډېر تکړه استادان له لاسه ورکړل، چې عمومي شمېر یې سوونو ته رسېږي. په شپېتمو کلونو کې بیا هم په کابل پوهنتون کې د پخوانیو استادانو شمېر زیات و. دې استادانو اکثرو په بهرنیو هېوادونو، په ځانګړي ډول په لویدیزو هېوادونو کې لوړې زده کړې کړې وې. د ساري په توګه به ۱۳۲۲-۱۳۲۳ کلونه په پام کې ونیسو، پر دې وخت د پوهنځیو په ترتیب د استادانو شومره والی او د رتبې څرنګوالی په لاندې ډول دی:

پوهنځی	لیسانس	ماستر	ډاکتر	پوهاند	پوهنوال	پوهندوی	پوهنمل	پوهنیار	پوهیالی	بهرني استادان
حقوق	۱۸	۷	۲	۰	۰	۴	۳	۳	۱۷	۳

WWW.KHOST.AF

طبیعي علوم	۲۲	۲۴	۱۲	۴	۱۰	۱۰	۸	۶	۲۰	۴
ژبې اوادبیات	۷۶	۳۵	۱۰	۵	۵	۱۳	۱۷	۱۹	۶۲	۲۴
شرعیات	۹	۱۰	۰	۲	۴	۱	۳	۳	۶	۰
انجنیري		۱۴	۴	۰	۳	۵	۸	۵	۱۰	۰
زراعت	۱۱	۲۵	۸	۹	۳	۱۳	۸	۲	۹	۲
اقتصاد	۱۰	۸	۸	۳	۲	۶	۴	۴	۷	۱۲
فارمسي	۱۶	۰	۱۱	۳	۶	۲	۲	۳	۱۱	۰
وترنري	۱۴	۱۰	۷	۱	۲	۳	۳	۸	۱۴	۴
اجتماعي علوم	۲۸	۱۱	۵	۵	۵	۵	۸	۵	۲۳	۹
تعلیم وتربیه	۵	۱۵	۴	۱	۱	۸	۵	۷	۴	۲
ځمکپوهنه	۱۱	۱۲	۴	۳	۲	۷	۷	۳	۱۰	۰[1]

ددغو استادانو له جملې څخه ډېر کم شمېر یې په خپل طبیعي مرګ او یا هم د تقاعد له امله پوهنتون څخه وتلي دي. هغه شمېر استادان چې لویدیزو هېوادونو کې یې لوړې زده کړې کړې وې، د هغوی په سلو کې ۹۰ د وخت په تېرېدو او د فرصت په موندلو سره، لویدیزو هېوادو ته پناه وړې ده.

هغو استادانو، چې په پخواني شوروي او یا هم د کمونیستي بلاک په ځینو نورو هېوادونو کې یې زده کړې

[1] د کابل پوهنتون کتلاک، ۱۳۶۲-۱۳۶۳ل کال، ۱۲۴مخ.

WWW.KHOST.AF

کړې وې د هغوی زیاته برخه هم یا همغو هېوادو ، یا هم د هغو له لارې لویدیزې نړۍ او یا هم نورو هېوادونو ته پناه وړې ده.

ـ هغه استادان چې په پورتني لیست کې پر ۱۳۶۳ل کال، په پوهنتون کې پر تدریس بوخت وو ، د یوې لسیزې په ترځ کې یې په سلو کې ۹۰ تنو کابل پوهنتون پرېښود. همداسې که په بېلابېلو پړاوونو کې وګورو ، وژنې، نیونې، ترور، جبري انفکاک او نور په پام کې ونیول شي، نو په دوو لسیزو کې کابل پوهنتون د ټولو تلف شویو ، مهاجر شویو استادانو شمېر له ۵۰۰-۷۰۰ تنو پورې اټکل کېږي.

WWW.KHOST.AF

د افغانستان د علومو اکاډمۍ

د افغانستان د علومو اکاډمۍ د هېواد د ستر څېړنيز او علمي مرکز په توګه د خپل تاسيس له وخته تر ۱۳۷۱ل کال پورې د يادونې وړ علمي او فرهنګي خدمت کړی دی. پر دې کلونو په علومو اکاډمۍ کې په سوونو پوهانو او څېړونکو ګڼې علمي پروژې څېړلي او په سوونو عنوانه کتابونه يې چاپ کړي دي. دعلومو اکاډمۍ پر ۱۳۵۹ل کال ۲۱۰ تنه علمي غړي درلودل. د وخت په تېرېدو سره لکه د نورو علمي مرکزونو په څېر دعلومو اکاډمۍ ضايعات په وروستيو لسيزو کې زيات وو. د اکاډمۍ کارکوونکو د يوې اټکليزې احصائيې له مخې وايي، چې په کادري برخه کې اکاډمۍ له ۱۳۵۸-۱۳۶۵ل کال پورې په سلو کې دوه، له ۱۳۶۵-۱۳۷۱ پورې په سلو کې اته، له ۱۳۷۱-۱۳۷۵ پورې په سلو کې ۳۵ تنه علمي غړي له لاسه ورکړي دي. دا غړي په دې پړاوونو کې يا مهاجر شوي او يا هم له دندې ګوښه شوي دي. تر ۱۳۷۵ل کال وروسته په يو ځايي ډول د اکاډمۍ ۲۴ تنه علمي غړي منفک شوي دي. د ۱۳۷۸ل کال په پيل کې په مجموعي ډول د علومو اکاډمۍ کې ۱۰۰ تنه غړي پاتې وو. په دې موده کې د علومو اکاډمۍ څو تنه

WWW.KHOST.AF

اکاډمیسنان، کاندید اکاډمیسنان، تر **۱۵** تنو زیات ډاکتران، ګڼ ماستران او په لسګونو لیسانسه، چې بېلابېلې علمي رتبې یې درلودلې، مهاجر شوي، تلف شوي او یا له دندو ګوښه شوي دي.

په دې موده کې یوازې دعلومو اکاډمي د ټولنیزو علومو مرکز **۵۸** تنه خپل علمي کادرونه او څېړونکي له لاسه ورکړي دي. د ژبو او ادبیاتو مرکز او همدارنګه د پښتو څېړنو نړیوال مرکز هم، تر **۵۲** تنو څخه زیات کادرونه له لاسه ورکړي دي. په همدې انډول د علومو اکاډمۍ نورو څانګو لکه د لرغونپوهنې مرکز، د ځمکپوهنې مرکز، د اسلامي علومو معاونیت هم، خپل ګڼ شمېر کادرونه او څېړونکي له لاسه ورکړي دي. دیادونې وړ ده، چې هر کله نوي پړاو د زاړه پړاو ځای نیولی، نو له علومو اکاډمۍ څخه یو شمېر علمي کادرونه تللي دي، پرځای یې ورو ورو نور کادرونه مقرر شوي دي. که چېرې په تېرو شلو کلونو کې د علومو اکاډمۍ د ټولو ضایع شویو او مهاجر شویو علمي کادرونو او څېړونکو شمېر په پام کې ونیول شي، نو اټکلیز شمېر به یې **۵۰۰** تنو ته نږدې شي.

WWW.KHOST.AF

پایله او څو وړاندیزونه

لکه څنګه چې د مخه مو ، په بېلا بېلو پړاوونو کې له هېواد څخه د مسلکي کادرونو د فرار عوامل وڅېړل او همدارنګه مو په هېواد کې له اصلي دندو څخه د مسلکي کادرونو د لرې کېدو او د دندو پر پرېښودلو خبرې وکړې او هم مو د هغوی د ژوندانه ځینې ستونزې وڅېړلې ، دغسې له هېواده بهر هم دېر تحصیل کړي افغانان د ژوند او کار له سختو ستونزو سره مخامخ شوي دي. هر کله چې هر مسلکي شخص له هېواد څخه وتلی ، نو په بل هېواد کې تر هرڅه لومړی ، د ژوند له ستونزو سره مخامخ شوی دی.

پر دې وخت دې شخص ایله دومره فکر کولای شو ، چې څنګه خپل ژوند له وژونکو ستونزو او ګواښونو څخه وژغوري. د مسلک او یا هم د مسلکي کار خبره خو ځکه ورسره دومره نه مطرح کېده ، چې د ده مسلکي زده کړې د

WWW.KHOST.AF

خپلې ټولنې د اړتیا لپاره وي، نه د نورو ټولنو لپاره. تر هغو پورې، چې دوی د نورو ټولنو د قانوني اتباعو په توګه منل کېدل او بیا د دوی د مسلک ارزونه کېدله، دې کې نو ډېر وخت تېرېده، د مسلکي کادر او د هغه د مسلک ترمنځ ډېر زیات ذهني واټن رامنځته کېده. ډېرو کمو مسلکي اشخاصو په پاکستان، ایران او ځینو نورو هېوادونو کې په هغو خیریه موسسو کې، چې د افغانستان او افغانانو لپاره یې کار کاوه، خپل مسلکي او یا هم مسلک ته نږدې کارونه پیدا کړل. ځینو په همدې موسسو کې د خپل مسلک مخالف او مغایر کار هم له دې کبله مانه، چې ژوند یې له ورپېښو خطرونو څخه خوندي شي. د ژوند له ستونزو پرته تحصیل کړي افغانان د هجرت په چاپېریال کې له فکري، سیاسي او نورو ستونزو سره هم مخ وو. دا ستونزې په پاکستان او ایران کې تر نورو زیاتې محسوسې وې. په دې هېوادونو کې په تحصیل کړو افغانانو د ژوند ساحه ډېره تنګه وه، ان دا چې د دوی ژوند یې له سختو خطرونو او ګواښونو سره مخ کړی و. ځینو افغان پوهانو، چې د سیاسي، فکري او نورې بې عدالتۍ او د ګاونډیو د ناوړه نیتونو پر وړاندې څه غبرګون ښوده، نو د واکمنو او د هغو د اغېزمنو سیاسي او پوځي ډلو له خوا په چټکۍ سره وژل کېدل. د ښځينې نړیوال سازمان د یو ګزارش له

WWW.KHOST.AF

مخې په تېرو څو کلونو کې یوازې په پاکستان کې ۲۱ تنه افغان پوهان او تحصیل کړي اشخاص ترور شوي دي. پوهاند دوکتور بهاءالدین مجروح، دوکتور نسیم لودین، عزیزالرحمن الفت او نور یې څرګند دي بېلګې دي. همدغه چار او لامل تحصیل کړي افغانان له هجرت نه بل هجرت ته مجبور کړل. ډېر افغانان د نړۍ په ګوټ ګوټ کې خواره شول، هر چا چې هر هېواد ته پناه یوړه، نو خپل اصل مسلک ترې پاتې شو، هلته یې له سره نوی ژوند پیل کړ او د نوي کار او مسلک په لټه کې شول. په پرمختللو هېوادو کې ډېر کم شمېر هغو افغانانو له خپل مسلک سره سمه دنده پیدا کړه، چې په همغو هېوادونو کې یې لوړې زده کړې ترسره کړې وې. لنډه دا چې، بېلابېل عوامل د دې سبب شول، چې ډېر تحصیل کړي افغانان لومړی د خپل هېواد پرېښودو ته اړ شول او بیا په نورو ټولنو کې د خپل مسلک پرېښودو ته. اوس په هېواد کې د پخوا په انډول د لوستو کسانو شمېره ډېره راټیټه شوې ده.

د تحصیل کړو افغانانو شمېر خو بېخي ډېر راټیټ شوی دی. اوس په افغانستان کې د مسلکي کادرونو د نشتوالي او کموالي یوه لویه خلا احساسېږي، له کادري پلوه د ټولنې د اړتیا پوره کول به یوه هغه لویه ستونزه وي، چې راتلونکي

WWW.KHOST.AF

حکومتونـه بـه ورسـره مـخ وي، خـو د هېـواد د دې کـادري ضـايعې ترڅنګ يوه د خوشالۍ خبره داده، چې د جګړې پـه بهير کې چې کوم افغانان بهرنيو هېوادونو تـه لاړل، د هغـوی د ځوان پښت يوې برخې او نوي نسـل پـه همغـو ټولنو کې پـر زده کړو پيل وکړ. د دې زده کړو ستندرډ او معيـار تـر هغـو زده کړو هم پورته و، چې پـر دې تېرو کلوو پـه جګړه ځپلي افغانسـتان کې روانې وې. افغانانو په دې ټولنو کې د وخت نوي او عصري علـوم زده کـړل او پـه بېلابېلـو علمـي ځـانګو کـې يـې ځانونـه ورسول، دا چې دا افغانان به بېرته خپل هېواد ته ستانه شي او کـه نـه؟ هغـه اساسـي پوښـتنه ده، چـې سـرې ورتـه د شـک او ګومـان پـه سـترګه کـتلای شـي او د افغـاني ټـولنې د ژونـد پـه ښېرازۍ او د چارو په سمون پورې تړلي ګڼل کېدی شي.

ځينې هغه افغانان، په ځانګړي ډول تحصيل کړي اشخاص، چې د نړۍ په بېلابېلو هېوادونو کې استوګن شوي او د عمر زياته برخه يې په خپل هېواد کې تېره کړې ده، هغـوی سره لـه دې، چـې پـه هغـو ټولنـو کـې د ژونـد د نـورو اړتيـاوو لـه پلـوه سوکاله او بسيا دي، خو له رواني او ذهني پلوه خپل هېـواد او ټـولنې پسـې ډېـر خـورېږي. د دې ډول اشخاصـو لپـاره کـه پـه هېواد کې يو څه د تنفس ساحه برابره شي، نو زيات امکـان شـته، چـې بېرتـه خپـل هېـواد تـه راوګرځـي، خـو د دې ډول

WWW.KHOST.AF

تحصـیل کړو اشخاصو پـه بـاب بایـد وویـل شـي، چې دوی د ژوند او خپلو علمي تجربو یـو اوږد پړاو تېر کړی او ازمـویلی دی، دوی ته د فزیکي او ذهني کار ډېر کـم وس او ځـواک پـاتې دی، دا کسـان کـه خپـل هېـواد تـه بېرتـه راهـم شـي، نـو دوی بـه یوازې له رواني پلوه خپل ځانونه ډاډمن کړي، خو هېـواد تـه بـه ډېر کار ونه کړای شي. بل اټکل دا هم دی چې په نورو ټولنو کې د دوی د ژوند د هوساینې اقتصادي کچه ترهغه وخته هم زیاتـه اوچتـه شـوه، چې دوی پخـوا پـه خپلـه ټولنـه کـې درلـوده، دا امکان هم لرې ښکاري، چې افغاني ټولنه دې له اقتصادي پلوه د دوی په عمر کې هغـه کچ او معیـار تـه ور رسـېږي، نـو کېـدی شي د اقتصادي کچې د ټیټوالي او د رواني ډاډ پـه یـوه حایلـه فضـا کـې ژونـد وکـړي، د دې ټولـو سـتونزو د یـادونې ترڅنـګ اصـلي خبـره همغـه د دوی د عمـر خبـره ده، چې د دوی عمـر نـور څومره اټکلېدی شي او انسان په څومره عمـر کـې د څـومره کـار کولو جوګه وي؟

دویمه ډله هغه افغانان دي، چې د خپل عمر پـه نیمـایي برخـه کې یې هېواد پرې ایښی دی. ځینو یې لـوړ تحصـیل کـړی او لـه ځینو نیمګړی پـاتې شـوی، دا ډول اشـخاص هـم کېـدی شـي لـه خپل ولس او هېواد سره خپله مینه وپالي او د حالاتو پـه رغـون او سـمون سـره بېرتـه راتـګ تـه لېوالـه شـي، خـو دوی بـه هـم پـه

WWW.KHOST.AF

اسانۍ سره د هغو ټولنو نورمال او متمدن ژوند ، چې اوس په کې اوسېږي، يوازې د خپل احساس قرباني نه کړي او ژر به هېواد ته ستانه نه شي، يوازې احساس نه شي کولای د ژوند چارې خړوبې کړي، تر هغه چې د ژوند رغنده توکي، د افغاني ټولنې ژوند سوکاله او هوسا نه کړي. ولولې، احساس او شعارونه به ډېر کار ورنه کړای شي.

دويمې ډلې ته له دې امله د راتګ هيله کېدی شي، چې دوی لا د عمر په نيمايي واټن کې دي. که چېرې په دې ترڅ کې لوی خدای(ج) زموږ پر ولس د رحمت باران وورو ي او د سوکالۍ پرښتې په خپلو وزرونو زموږ ولس ته مينه او سوکاله ژوند ډالۍ کړي، نو بيا د دې اټکل کېدی شي، چې يو شمېر تلل ي افغانان بېرته خپل هېواد ته راستانه شي.

درېيمه ډله هغه افغانان دي ، چې د ژوند لږه برخه يې په افغانستان کې تېره کړې او زياته برخه يې په نورو هېوادونو کې، د دې ډول افغانانو ملي احساس او ولوله د پورتنيو دوو ډلو په انډول لږ شان کمزوري ځکه برېښي، چې دوی د همغو ټولنو رنګ اخيستی او اخلي يې، زده کړې، کلتور، عادتونه او نور يې ضرور د همغو ټولنو اغېز زغمي. له خپلو افغان کورنيو سره د ژوند ، تماس او اړيکو له امله به په کې يو څه

WWW.KHOST.AF

افغاني ځانګړنې هم راوښوکېږي، خو نه د بشپړو افغانانو په شان.
په حقیقت کې د دې درې واړو کټګوریو افغانانو د ټګ له امله افغاني ټولنې زیات زیان زغملی دی. د دې زیانونو ترڅنګ د دې اشخاصو ټګ زموږ ټولنې ته یو څه ګټې هم رسولې او رسوي یې او د نورو ګټو اټکل هم کېدی شي.
هغه افغانان چې بهرنیو او پرمختللیو هېوادونو ته تللي او اقتصادي ژوند یې د افغانستان په اندول ډېر ښه او زه دی، هلته د کار او استوګنې له کبله زیاتې پیسې ترلاسه کوي، دا پیسې نه یوازې د خپل ژوند د خړوبولو لپاره لګوي، بلکې یوه یاد ورځ برخه یې دلته خپلو کورنیو، خپلوانو او دوستانو ته هم رالېږي او په دې ډول د دوی د ژوند د ستونزو په اواری کې برخه اخلي.
افغانان هره میاشت له لویدیزو هېوادونو څخه په اټکلیز ډول په ملیونونو ډالره رالېږي، چې په پېښور او د افغانستان کې پرې د ژوند چارې سمبالېږي. دژوند د چارو ترڅنګ په بهر کې مېشته افغانانو په علمي برخه کې هم زیات خدمتونه او هڅې ترسره کړي او ترسره کوي یې. دوی نه یوازې د پوهې او عصري علومو په نویو څانګو کې زده کړې کوي، بلکې د علمي، ادبي او تاریخي کتابونو پر لیکلو او چاپ هم

WWW.KHOST.AF

مصروف دي. دغه راز دهېواد د نورو پوهانو اوليکوالو د اثارو په چاپ کې هم زياته ونډه اخلي. که يوازې په وروستيو پنځو کلونو کې د علمي، ادبي او تاريخي کتابونو د چاپ بهير ته پام وکړو، نو په دې ترځ کې د همدغو لويديځ مېشتو افغانانو په مالي مرستو او هڅو په سلګونو عنوانه کتابونه، چې د چاپ شمېر يې لکونو ټوکو ته رسېږي، چاپ شوي دي. د اټکل له مخې دا تر ۱۳۷۱ل کال وروسته د افغانستان د جنجاليزو حکومتونو د ټول فرهنګي کار څو برابره کار ګټل کېږي، ياني بهر مېشتو افغانانو د خپل هېواد فرهنګ ته تر وروستيو حکومتونو سلګونو ځله زيات ګټور کار کړی دی. که د حکومتونو له خوا د هېواد کلتور ته د ور اړول شوي زيان جاج په پام کې ونيسو، نو بيا خو د بهرمېشتو ګټور او د زورواکانو زيان رسوونکی کار هېڅ سره پرتله کېدلای نه شي.

دا افغانان هلته له نړيوال تمدن او پرمختګ سره زيات بلد شول او اوس عملاً خپله هم په کې برخه اخلي، نو که چېرې يو ملي حکومت جوړ شي او ټولنه د سوکالۍ پر لوري روانه شي او د دوی د راتګ امکانات برابر شي، نو دا به د افغانستان د يو ريزرف کادر په توګه کار وکړي. اوس دا پوښتنه رامنځته کېږي چې ايا د دې امکانات به پيدا شي، چې دا افغانان بېرته خپل هېواد ته راستانه شي؟ دا امکانات به کوم او په څه ډول

WWW.KHOST.AF

وي؟ په دې باب سرې ويلای شي، چې که چېرې په افغانستان کې په رښتيا هم يو ملي او مترقي حکومت جوړ شي، چې اصلي موخه او هدف يې يوازې او يوازې د هېواد پرمختيا او د خلکو هوساينه وي، نو بيا خو کېدی شي، د هرې ستونزې حل ولټول شي. ملي حکومت بايد تر هر څه دمخه ستونزه تشخيص او بيا يې د علاج په لټه کې شي.

که چېرې يو حکومت وغواړي، چې دا افغانان بېرته خپل هېواد ته ستانه شي، نو تر هر څه دمخه بايد يوه سالمه ذهني فضا رامنځته کړي، فکري اختناق، سياسي زورواکي او نورې ربړې، چې د ټولنې د لوستي قشر د فرار سبب شوي، له منځه يوسي.

مسلکي او علمي معيار په پام کې ونيول شي (کار د کار اهل) ته خبره عملي شي، پوهنيز کار خپل مادي ملاتړ ترلاسه کړي او مانيز ارزښتونه بېرته پرځای شي. هغه افغانان، چې په نورو هېوادونو کې اوسېږي، هغو ته د افغانستان د نورو خلکو په شان د هېواد د برخليک په ټاکلو کې برخه ورکړل شي او هغوی په هېوادنيو چارو کې برخمن وګڼل شي. دا کار به له خپل هېواد سره د هغوی په دايمي ذهني پيوستون کې لا مرسته وکړي او د لرې والي احساس به يې له منځه لاړ شي.

WWW.KHOST.AF

بهر مېشته افغانانو ته د تګ راتګ اسانتياوې برابرې شي، دوی وهڅول شي چې له خپلې خوښې سره سم، د هېواد په اقتصادي او فرهنګي رغونه کې برخه واخلي. هغو افغانانو، چې په بهر کې يې لوړې زده کړې کړي، د نويو عصري علومو په برکت کولای شي، چې د هېواد په فرهنګي او اقتصادي رغونه کې کارنده ونډه واخلي. هغه ذهني ستونزې او دېوالونه، چې پخوا د ټولنې د بېلابېلو قشرونو ترمنځ رامنځته شوي وو، هغه بايد له منځه لاړ شي، يوه د مينې او صميميت فضا رامنځته شي.

هغه افغانان چې د بهرنيو هېوادونو تابعيت يې منلی، خپل هېواد کې بايد ورته د موقتي او يا دايمي استوګنې په برخه کې اسانتياوې رامنځته شي.

که ملي حکومت له هغو هېوادونو سره، چې افغانان په کې مېشته دي، داسې يوه مفاهمه وکړای شي، چې کوم مادي امتياز چې دغه هېوادونه يې اوس افغانانو ته ورکوي، که دا هغوی ته، افغانستان ته د بېرته ستنېدنې په حالت کې هم ورکړي، نو دا کار به هم د ځينو هېوادوالو په راستنېدنه کې اغېزناک واقع شي.

ورځ پر ورځ تخنيکي پرمختګونه زياتېږي، ملي حکومت کولای شي، د نويو تخنيکي وسايلو په واسطه په بهر کې

WWW.KHOST.AF

مېشته افغانانو سره خپل تماس ټينګ کړي او له دې لارې د هغو راتګ او يا هم د مرستو د جلبولو زمينه برابره کړي.

ملي حکومت کولای شي، د افغانستان د سفارتونو لارې په هغو هېوادو کې، له مېشتو افغانانو سره همېشنی تماس ټينګ کړي، کلتوري غونډې جوړې او نورې ملي هڅې وکړي، دا به له خپل هېواد سره د هغو افغانانو په رواني پيوستون کې ډېره مرسته وکړي او د بېرته راستنېدو روحيه به په کې پياوړې کړي او داسې يو لړ نورې لارې چارې.

خو او سمهال د دې ډول يادونو عملي کېدل ناشوني ښکاري، د ملي حکومت جوړېدو هيله لا ډېره ګړندۍ او ځلنده نه ښکاري، ټولنيز، اقتصادي او پوځي کړکېچ لا اوس هم دوام لري او اوس هم په زرګونو افغانان، لکه د سېلاب په شان، نورو هېوادونو ته د تلو په حال کې دي، چې ګڼ شمېر يې تحصيل کړي افغانان دي.

که دا لړۍ په همداسې چټکۍ سره دوام ومومي، نو په راتلونکو څو کلونو کې به د يوې ادارې پر سر يو د لوړو زده کړو خاوند هم پاتې نه شي، نو که اوسني حکومتونه د نورو افغانانو د راتللو وس نه لري، نو دومره خو دې وکړي، چې د ولس د ژوند په ټولو برخو کې دې وچ ذهني اختناق ختم او يو څه نرمښت دې راولي، چې هر چاته يو څه د ژوند او تنفس

WWW.KHOST.AF

ساحه برابره او پراخه شي او په دې ډول دې بهر ته د نورو تلونکو افغانانو مخه ونيول شي.

WWW.KHOST.AF

اخځونه

۱- حبیب الله رفیع، په افغانستان کې د عصري ښوونې او روزنې پیل او پرمختیا، پېښور، ۱۳۷۷ل کال.

۲- شباهنگ، بازسازی نهاد های فرهنگی افغانستان، د ازاد افغانستان د لیکوالو ټولنه، پېښور، ۱۳۷۶ل کال.

۳- گزیدهٔ شاخصهای احصائیوی، د احصایې وزارت د نشراتو ریاست، کابل، ۱۳۷۰ل کال.

Afghan Refugee Bulletin, UNHCR, Februray, ۱۹۹۹. -۴

۵- حقایق تاریخی و ارقام احصائیوی دربارهٔ کابل، د احصایې مرکزي اداره، ۱۳۶۲ل کال.

۶- د افغانستان کالنۍ، کابل، ۱۳۶۱ل کال.

۷- پوهنمل دوکتور نجیب الله فایز، اجتماعي علوم مجله، کابل پوهنتون، ۱۳۶۸ل کال.

۸- سالنامهٔ احصائیوی، د احصایې وزارت، کابل، ۱۳۶۹ل کال.

WWW.KHOST.AF

۹- پوهنیار محمد نبي فراهي، هیله مجله (۲) ګڼه، پېښور، ۱۳۷۶ل کال.
۱۰- ډاکټر محمد اکبر اکبر، هیله مجله (۱) ګڼه، پېښور، ۱۳۷۶ل کال.
۱۱- د افغانستان د بهرنیو چارو وزارت یو ګزارش، کابل، ۱۳۷۷ل کال.
۱۲- د افغانستان کالنۍ، کابل، ۱۳۶۶ل کال.
۱۳- پوهاند غونچه ګل حبیب ساپی، ننګرهار مجله، ۱۳۷۷ل کال.
۱۴- د اطلاعاتو او کلتور وزارت د شعر او ادب اداري یو راپور، کابل، ۱۳۷۸ل کال.
۱۵- د کابل پوهنتون کتلاک، کابل، ۱۳۶۲-۱۳۶۳ کلونه.

WWW.KHOST.AF

د محمد اسمعیل یون لنډه پېژندنه

محمد اسمعیل یون د حاجي محمد خان زوی پر ۱۳۴۶ل کال، د لغمان ولایت د الینګار ولسوالۍ دنیازیو په یوې روښنفکرې کورنۍ کې زیږېدلی دی.

لومړنۍ زده کړې یې د الینګار ولسوالۍ د سلینګار په لومړني ښوونځي کې سرته رسولي دي، تر هغه وروسته کابل ته راغی او په خوشال خان لیسه کې شامل شو. پر ۱۳۶۶ل کال له نوموړې لیسې څخه په دویم نومره بریالی او پر ۱۳۶۷ل کال د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځي د پښتو څانګې محصل شو. پر ۱۳۷۰ل کال له نوموړې څانګې څخه اول نومره بریالی او پر همدې کال بېرته د پښتو څانګې د کدر غړی شو. پر ۱۳۸۵ل کال په نوموړې څانګه

WWW.KHOST.AF

کې د ماسټرۍ دوره پیل شوه، یون په ډېر ښه او بریالي ډول دا دوره پایته ورسوله.

محمد اسمعیل یون له ۱۳۷۰ل کال څخه بیا تر ننه پورې د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځي تدریسي غړی او د(پوهندوی) علمي پوړۍ ته رسېدلی دی، پر استادۍ سربېره، استاد یون د ((کابل پوهنتون))، ((هیلي)) او((شمشاد))مجلو د چلوونکي دنده هم په ښه ډول ترسره کړې ده. په پېښور کې د چاپېدونکې ((معارف)) مجلې کتونکی غړی هم و. همدارنګه دیو شمېر نورو چاپي خپرونو همکار هم پاتې شوی دی.

استاد یون پر ۱۳۸۱ل کال، په جلال اباد کې بېړنۍ لویې جرګې ته د ختیزو ولایتونو د انتخاباتو د دفتر مشر شو، د دې جرګې لپاره تر ټاکنو وروسته د جرګې غړی، بیا د جرګې د غړو له خوا د بېړنۍ لویې جرګې دلومړي منشي په توګه انتخاب شو. استاد یون په دې جرګه کې تر خپل وروستي وسه خپل ملي او تاریخي مسولیت ادا کړ او د هېواد دښمنه عناصرو د توطیو مخه یې ونیوله.

تر دې جرګې وروسته، کله چې د افغانستان د اساسي قانون د تدوین بهیر پیل شو، نو استاد یون بیا د دې بهیر لپاره د ختیزو ولایتونو د دارالانشاد دفتر مشر وټاکل شو. په ختیزو ولایتونو کې د اساسي قانون د لویې جرګې لپاره انتخابات هم د همدې دفتر له

WWW.KHOST.AF

خوا ترسره شول استاد يون د اساسي قانون د تصويب په لويه جرګه
کې د نوموړې جرګې د دارالانشا د غړي په توګه خپل فعال رول ادا
کړ. ټاکل شوې وه، استاد يون په ختيزو ولايتونو کې د افغانستان
د جمهوري رياست لپاره د عمومي ټاکنو د دفتر مسول شي، خو په
کابل کې د لويو جنګسالارانو او ځينو تنظيمي مشرانو له خوا پر
حکومت او ملګرو ملتونو د زيات فشار له امله له کاره ګوښه
شو. ملګرو ملتونو (UNAMA) استاد يون ته وړانديز وکړ، چې په
کابل کې به تر دې لوړه دنده ورو سپارو، خو استاد يون و نه منله او
خپلې استادۍ ته يې دوام ورکړ.
درې کاله وروسته يې د ځينو ملګرو په زيات ټينګار او غوښتنه، د
جمهوري رياست د ملي امنيت شورا په دفتر کې د فرهنګي چارو د
رياست دنده و منله او په کابل پوهنتون کې پر استادۍ سربېره لا تر
اوسه دا دنده پر مخ وړي. استاد يون پر ۱۳۸۵ل کال د افغانستان او
پاکستان د امن ګډې جرګې لپاره د افغانستان له خوا د منشي په
توګه غوره شو او دا دنده يې هم په ښه ډول ترسره کړه.
استاد يون د خپلو اکاليکوال په توګه په تېرو شلو کلونو کې ګڼ
شمېر فرهنګي او ټولنيز خدمتونه ترسره کړي، په ګڼو چاپي،
راديويي او ټلويزيوني مرکو کې يې د واقعيتونو او حقايقو د
څرګندېيان له امله د خلکو په زړونو کې ځای نيولی دی. که څه هم

WWW.KHOST.AF

ډېر خلک د یون لیکنې، مرکې او نظریات خوښوي، خو یو شمېر داسې خلک هم شته، چې د یون سرسختي مخالفین دي. د هغه ملي او ګټورو نظریاتو ته هم غلط رنګ او تعبیر ورکوي، دا ډول اشخاص، چې اکثره یې زورواکي او د سیاسي ډلو ټپلو غړي او مشران دي، د استاد یون نظریات خپلو شخصي او تنظیمي ګټو ته خطر بولي، نو ځکه یې په ټینګه مخالفت کوي. زه د دې شاهد یم، هر کله چې یون کومه لیکنه او مرکه کړې، نو دده پر وړاندې یې مثبت او منفي غبرګونونه دواړه راپارولي دي، منفي غبرګونونه اکثره وخت د هغو اشخاصو او ډلو له خوا وي، چې په تېر کړکېچن سیاسي بهیر کې یې ډېرې نامشروع ګټې ترلاسه کړې او ځانونه یې مطرح کړي دي.

مثبت غبرګونونه اکثره د ولس د مشرانو، روښنفکرانو او نورو مخورو له خوا وي، خو استاد یون په دغسې سختو اغزنو او تنګو شرایطو کې بیا هم خپل فرهنګي، سیاسي او ټولنیز کار ته دوام ورکوي.

دا اوسنی فرهنګي کار، چې تاسو یې اوس په مسلسل ډول ګورئ، دا د تېرو شلو کلونو کارونه دي، چې له تېر یو نیم کال راهیسې پرې په منظم ډول کار شوی، اوډل شوي او دادی ستاسو مخې ته اېښودل کېږي، په داسې یو دولتي دفتر کې چې بوختیاوې په کې

WWW.KHOST.AF

ډېرې وي، د منظم او ستر فرهنګي کار سرته رسول اسانه کار نه دی.استاد يون پر خپلو فرهنګي کارونو سربېره د ګڼو فرهنګي ټولنو د غړي، همکار او موسس غړي په توګه هم خپل فرهنګي رول ادا کړی، په پېښور کې يې د دوو المان مېشتو فرهنګي ټولنو (دافغانستان دکلتوري ودې ټولنې) او(د پښتني فرهنګ د ودې پراختيا ټولنې) د همکار په توګه د بېلابېلو ليکوالو په لسګونو اثار، ايډيټ او چاپ کړي دي. دغه راز يې په سلګونو کورنيو مشاعرو، ادبي غونډو او سيمينارونو کې ونډه اخيستې ده، خپله يې هم په لسګونو مشاعرې،سيمينارونه او علمي ورکشاپونه جوړ کړي دي.

سربېره پر دې، په يو زيات شمېر، ملي او نړيوالو کنفرانسونو کې يې په ښه ډول د خپل هېواد استازي کړې ده. دلته به يې د اثارو يادونه وکړو:

اثار

الف- پنځونې:

کتاب نوم	څرنګوالی	چاپکال
• متکور	لومړی شعري ټولګه	دويم ۱۳۸۷
• په اورونو کې سندرې	دويمه شعري ټولګه	دويم ۱۳۸۷

ب- راټولونې:

WWW.KHOST.AF

- هیلې — ګډه شعري ټولګه — دویم ۱۳۸۷
- نیمګړي ارمانونه — د حیران شعري ټولګه — دویم ۱۳۸۷
- د لوونو فصل — ګډه شعري ټولګه — دویم ۱۳۸۷
- د نازو انا یاد — د سیمینار د لیکنو ټولګه — دویم ۱۳۸۷
- د استاد الفت نثري کلیات — د استاد الفت نثرونه — دریم ۱۳۸۷
- سیندونه هم مري — د اسحق ننګیال شعري منتخبات — دویم ۱۳۸۷

ج- ژباړنې:

- د ټولنپوهنې له نظره: په افغانستان کې د واک جوړښتونه
  د پوهنوال روستار تره کي اثر — دویم ۱۳۸۷
- .د افغانستان فرهنګي میراثونو ته یوه کتنه
  د نینسي دوپرې اثر — دویم ۱۳۸۷
- په افغانستان کې د جګړې جنایتکارانو محاکمه
  د پوهنوال روستار تره کی اثر — دویم ۱۳۸۷

د- یونلیکنې:

- د اماراتو سفر — د اماراتو یونلیک — دویم ۱۳۸۷
- که یون دی یون دی — د اروپا یونلیک — لومړی ۱۳۸۷
- دپټناګون ترخنډو — د امریکا یونلیک — لومړی ۱۳۸۷

هـ- څېړنې او شننې:

- د محمد ګل خان مومند اند و ژوند ته یوه لنډه کتنه — دویم ۱۳۸۷
- استاد زیار د پښتني فرهنګ یو ځلاند ستوری — دویم ۱۳۸۷
- دکابل پوهنتون د ادبیاتو پوهنځي پښتو کتابښود — دویم ۱۳۸۷
- د افغانستان فرهنګ ته اوښتي زیانونه — دویم ۱۳۸۷

WWW.KHOST.AF

- د پښتو شعر هندسي جوړښت — شپږم ۱۳۸۷
- له افغانستانه د مسلکي کادرونو د فرار عوامل — دويم ۱۳۸۷
- ساينسي پرمختياوې — دويم ۱۳۸۷
- ببرڼې لويه جرګه ولسواکي او زورواکي — دويم ۱۳۸۷
- انديال خوشال — لومړی ۱۳۸۷
- هيله د خپلو سريزو په لمن کې — لومړی ۱۳۸۷
- کلتوري يون — لومړی ۱۳۸۷
- فرهنګي فقر — لومړی ۱۳۸۷
- مرکه او مرکې — لومړی ۱۳۸۷
- خوشال په خپل ايډيال — لومړی ۱۳۸۷
- د کتابونو په ورډمو کې — لومړی ۱۳۸۷
- افغانستان په سياسي کړلېچ کې — لومړی ۱۳۸۷
- پښتو ليکنۍ سمون — لومړی ۱۳۸۷
- او سنۍ رسنۍ — لومړی ۱۳۸۷
- که نړيوال ماته وخوري؟ — لومړی ۱۳۸۷

خدای (ج) دې استاد يون ته ډېر عمر ورکړي او جرئت دې ورته هم تاند لري، الله (ج) دې دی له هر ډول بدو بلاوو وژغوري، په فرهنګي کارو زيار کې ورته د نور زغم او وسپلې هيله لرم.

په درناوي

وفاالرحمن وفا

کابل - افغانستان

WWW.KHOST.AF

Causes of Afghan Brain Drain

By:
M. Ismael yoon

ISBN 978-9936-500-15-0
9 789936 500150 >

د خپرونو لړ: (۱٦)

WWW.KHOST.AF